

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO
MINISTERIJA**

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOJO UGDYMO MOKSLINIS CENTRAS**

**PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS IR
SPECIALIOSIOS PAGALBOS BENDROJO LAVINIMO
MOKYKLŲ MOKINIAMS LYGIS**

TYRIMO ATASKAITA

Tyrimą atliko:

**Doc. dr. S. Ališauskienė
Doc. dr. A. Ališauskas
Doktorantė O. Šapelytė
Doktorantė R. Melienė
Dr. L. Miltenienė
Dr. D. Gerulaitis**

2007

Tyrimo ataskaita
**PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS IR SPECIALIOSIOS PAGALBOS
BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ MOKINIAMS LYGIS**

Užsakovas: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
A.Volano g. 2/7, Vilnius, LT-01516.

Vykdytojas: Šiaulių universitetas,
Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas
Specialiojo ugdymo mokslinis centras
Višinskio 25, Šiauliai, LT- 76351

Tyrimo vadovė
Doc. dr. Stefanija Ališauskienė
Specialiojo ugdymo mokslinio centro direktorė

Tyrėjai - grupės nariai
doc. dr. Algirdas Ališauskas
Specialiosios pedagogikos katedros vedėjas, docentas
Dokt. Rita Melienė
Specialiosios didaktikos katedros asistentė
Socialinių mokslų (edukologija) doktorantė
Dokt. Odeta Šapelytė
Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedros lektorė
Socialinių mokslų (edukologija) doktorantė
Dr. Lina Miltenienė
Specialiosios pedagogikos katedros lektorė
Dr. Darius Gerulaitis
Specialiojo ugdymo mokslinio centro jaunesnysis mokslo darbuotojas
Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedros lektorius

Tyrimo konsultantas
Prof. habil. dr. Kęstutis Kardelis
Lietuvos kūno kultūros akademija

TURINYS

1. ĮVADAS. TYRIMO METODOLOGIJA.....	4
1.1. Tyrimo metodologijos apibrėžtis.....	4
1.2. Tyrimo procedūra ir instrumentai.....	8
2. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS APIBRĖŽTIS.....	17
2.1. Pagrindinių sąvokų apibūdinimas	17
2.2. Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos teikimo reglamentavimas.....	21
3. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS TEIKIMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE	35
3.1. Specialiųjų poreikių identifikavimo lygis ir specialiųjų poreikių paplitimas.....	35
3.2. Psichologinės pagalbos teikimo lygis ir pagalbos poreikio analizė	49
3.2.1 Psichologinės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė	49
3.2.2 Psichologinės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu.....	55
3.3. Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis ir pagalbos poreikio analizė	72
3.3.1. Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir teikimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė	72
3.3.2. Logopedinės pagalbos poreikis ir teikimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė.....	82
3.3.3. Pagalbos teikimas jaunimo mokyklose.....	88
3.3.4. Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir teikimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu	90
3.4. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimas į pagalbos teikimą: ugdymo proceso dalyvių vertinimas.....	119
3.5. Specialiosios pagalbos teikimas bendrojo lavinimo mokyklose	131
3.6. Ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimas psichologine, specialiąją pedagogine, specialiąją pagalba.....	143
3.7. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygis bendrojo lavinimo mokykloje: atsakingų specialistų savivaldybėse refleksijos	152
4. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS LYGIO IR VEIKSMINGUMO SKAIČIAVIMO BŪDAI	162
4.1. Pagalbos teikimo analizė pagal formaliuosius rodiklius.....	162
4.2. Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos veiksmingumo įvertinimas.....	167
5. APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS	169
6. REKOMENDACIJOS	175

1. ĮVADAS. TYRIMO METODOLOGIJA

1.1. Tyrimo apibrėžtis

Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto Specialiojo ugdymo mokslinis centras per 2007 metų sausio - spalio mėn. laikotarpį Švietimo ir mokslo ministerijos užsakyму atliko tyrimą „*Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams (mokyklos bendruomenei) lygis*“.

Tyrimas atliktas remiantis visomis socialinio tyrimo tradicijomis: buvo apibrėžiamas tyrimo objektas, tikslas, numatomi tyrimo uždaviniai, siekiama kuo didesnio tyrimo reprezentatyvumo, atlikta tyrimo objekto operacionalizacija, taikomi ir derinami tarpusavyje kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai (atlikta vadinamoji trianguliacija, žiūrėjimas į tyrimo objektą iš įvairių kampų).

Tyrimo pradžioje buvo apibrėžiami ir tikslinami **tyrimo objektas, tikslas**, uždaviniai nusakantys tyrimo turinį, siekiant atsižvelgti į Švietimo ir mokslo ministerijos iškeltus probleminius klausimus:

- § *Koks yra psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose poreikis (pedagogų, mokinių tėvų, mokinių požiūriais)?*
- § *Kiek šis poreikis tenkinamas?*
- § *Kokiais būdais, formomis teikiama pagalba?*
- § *Koks teikiamos pagalbos veiksmingumas (ar pagalbos gavėjai liko patenkinti ja)?*
- § *Kaip ją galima būtų registruoti ir/ar apskaičiuoti?*

Tyrimo objektas

Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams teikimo lygis ir poreikis.

Tyrimo tikslas

Įvertinti psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams teikimo lygį ir poreikį ir tuo pagrindu parengti valstybės švietimo stebėsenos rodiklio Nr. 4.32 skaičiavimo metodiką.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo realizuojami tyrimo **uždaviniai**:

1. Remiantis moksliniais teoriniais pagrindais¹ ir empirinių tyrimų rezultatais², LR ŠMM oficialiais dokumentais³ ir tyrėjų praktine patirtimi⁴ buvo atskleistas psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose turinys, kryptingumas.
2. Taikant kiekybinį standartizuotą apklausos raštu metodą, atskleistas *psichologinės pagalbos* bendrojo lavinimo mokyklose turinys, situacija ir psichologinės pagalbos poreikis mokinių tėvų, pedagogų (dalykininkų), mokyklos administracijos bei mokyklos specialistų (logopedų, psichologų, specialiųjų pedagogų, socialinių pedagogų) vertinimu.
3. Taikant kiekybinį standartizuotą apklausos raštu metodą, atskleistas *specialiosios pedagoginės pagalbos* bendrojo lavinimo mokyklose turinys, situacija ir specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis mokinių tėvų, pedagogų (dalykininkų), mokyklos administracijos bei mokyklos specialistų (logopedų, psichologų, specialiųjų pedagogų, socialinių pedagogų) vertinimu.

¹ Ališauskas, A. (1996). Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. Šiauliai; Ališauskas, A. (2004). Vaiko psichopedagoginio įvertinimo prioritetai pedagoginėse psichologinėse tarnybose. *II pasaulio lietuvių psichologų konferencija. Konferencijos medžiaga*. Vilnius, p.8-11; Ališauskas, A. (2004). Metodologiniai ir praktiniai vaiko vertinimo aspektai. *Informacinis leidinys „Švietimo naujienos“ Nr. 2(1777), priedas „Mes esame“ Nr.5 (2004 01 28), p.1-3*; Ališauskas, A. (2004). Priorities in psycho-pedagogical evaluation of children in pedagogical-psychological service. *ATTE Spring University 2004: European added value in teacher education: The role of teachers as promoters of basic skills acquisition and facilitators of learning*. Tartu. Ališauskienė S., Miltenienė L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiųjų ugdymosi poreikius*. Šiaulių universiteto leidykla; Ruškus, J., Miltenienė, L., Ališauskas, A. (2003). Tėvų, auginančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaiką, nuostatų į dalyvavimą ugdymo procese struktūra ir raiška. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 24-37; Ruškus, J., Mažeikis, G. (2006). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Šiauliai.

² Ruškus, J., Ališauskas, A., Šapelytė, O. (2006). *PPT veiklos veiksmingumas* (tyrimo ataskaita). Ališauskienė S., Miltenienė L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiųjų ugdymosi poreikius*. Šiaulių universiteto leidykla.

³ LR ŠMM 2004-06-03 įsakymas Nr. ISAK – 837 „Dėl psichologinės pagalbos mokiniui teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo.“
LR ŠMM 2004-06-03 įsakymas Nr. ISAK – 838 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo.“
LR ŠMM 2005-12-29 įsakymas NR. ISAK- 2676 „Dėl mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų“.
LR ŠMM 2006-06-13 įstatymas NR I-1489 „Švietimo įstatymas“ LR ŠMM 2006-03-31 įsakymas NR. ISAK- 614 „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“
LR ŠMM 2006-03-31 įsakymas NR. ISAK- 614 „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“

⁴ Tyrimo atlikėjos (L. Miltenienė, R. Mielienė) iki 2004 m. yra dirbusios specialiosiomis pedagogėmis bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrėjų praktinė patirtis mokykloje leido išsiaiškinti ir atskleisti organizuojamos specialiosios pedagoginės pagalbos mokykloje turinį. Organizuojamos specialiosios pedagoginės pagalbos turiniui, jos kryptingumui atskleisti taip pat turėjo didelės įtakos S. Ališauskienės ir D. Gerulaičio tiek praktinė patirtis tiek mokslinis darbas specialiojo ugdymo srityje. S. Ališauskienė iki 2005 m. dirbo ugdymo institucijose ir PPT. Tyrimo atlikėjai A. Ališauskas, O. Šapelytė dirba Šiaulių miesto pedagoginėje psichologinėje tarnyboje. A. Ališauskas ir O. Šapelytė jau turėjo patirties atliekant Švietimo ir mokslo ministerijos tyrimą, susijusį su pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis („Pedagoginių psichologinių tarnybų organizavimo ir veiklos planavimo prioritetai tenkinant specialiųjų poreikių turinčių vaikų edukacinius, psichologinius, socialinius poreikius“ – tyr. vadovas dr. A. Ališauskas ir „Pedagoginių psichologinių tarnybų veiklos veiksmingumas – tyr. Vadovas dr. J. Ruškus).

4. Taikant kiekybinį standartizuotą apklausos raštu metodą, atskleistas *specialiosios pagalbos* bendrojo lavinimo mokyklose turinys, situacija ir specialiosios pagalbos poreikis mokinių tėvų, pedagogų (dalykininkų), mokyklos administracijos bei mokyklos specialistų (logopedų, psichologų, specialiųjų pedagogų, socialinių pedagogų) vertinimu.
5. Pusiau struktūruotu interviu buvo apklausti 6 savivaldybių švietimo skyrių specialistai, atsakingi už specialiojo ugdymo organizavimą bendrojo lavinimo mokyklose. Apklausą buvo siekiama atskleisti kaip savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklose yra organizuojama specialioji pedagoginė, specialioji ir psichologinė pagalba, su kokiais sunkumais, iššūkiais susiduriama, kokie už švietimo politiką atsakingų specialistų lūkesčiai.
6. Pusiau struktūruotu interviu buvo apklausti vienos mokyklos 10 mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir 10 jų tėvų. Apklausą buvo siekiama atskleisti mokinių ir jų tėvų nuomonę apie teikiamą specialiąją pedagoginę pagalbą mokykloje
7. Naudojantis Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo valdymo informacinės sistemos statistikos duomenimis, surinkti duomenys apie psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos situaciją, pagalbos formalųjį lygį bei poreikį: identifikuoti specialiosios pedagoginės, psichologinės pagalbos gavėjai, teikėjai, realios ir reikalingos pagalbos santykis, atitikimas normatyviniams reikalavimas, pagalbos poreikis atskirose apskrityse ir jose esančiose savivaldybėse.
8. Remiantis tyrimo rezultatais parengtos išvados ir rekomendacijos dėl psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos organizavimo, valstybės švietimo stebėsenos rodiklio Nr. 4.32 (psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos) skaičiavimo metodikos.

Tyrimo objekto operacionalizacija atlikta remiantis specialiosios pedagoginės, specialiosios ir psichologinės pagalbos moksliniais teoriniais pagrindais⁵ ir empirinių tyrimų rezultatais⁶, LR

⁵ Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje poreikiai ir jų tenkinimo procesas tyrime bus analizuojami **įtraukimo, bendradarbiavimo, socialinio dalyvavimo** (apibrėžiamas kaip buvimas aktyviu nariu visuomenės ir bendruomenės gyvenime (Ebersold, 2002), **igalinimo** (apibrėžiamas kaip procesas, per kurį asmuo, esantis sudėtingose, sunkiose, "negalėjimo" situacijose konkrečiais veiksmais išsiugdo jausmą, kad jis gali vis labiau kontroliuoti savo psichinę ir socialinę realybę; tai – individualus savarankiškumas, gebėjimas pačiam valdyti save ir aplinką. (Bossé ir Lavalée, 1993) **teorinėmis metodologinėmis nuostatomis**.

⁶ Ruškus, J., Ališauskas, A., Šapelytė, O. (2006). *PPT veiklos veiksmingumas* (tyrimo ataskaita).

Ališauskienė S., Miltenienė L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiaulių universiteto leidykla.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

oficialiais dokumentais⁷ ir tyrėjų praktine patirtimi. Tyrimo objekto operacionalizacija leidžia objektą išskaidyti į dalis, kitaip tariant, struktūruoti objektą. Žemiau pateikiama preliminarinė psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose lygmens operacionalizacija, t. y. atskleidžiamos būsimos tyrimo diagnostinės sritys ir požymiai.

Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams (mokyklos bendruomenei) lygis:

- § Psichologinės pagalbos teikimas
 - o Konsultavimas (*vaikų, tėvų, mokytojų, specialistų*)
 - o Įvertinimas (*vaiko galių, sunkumų, specialiųjų ugdymosi poreikių, vaiko situacijos įvertinimas*)
 - o Mokyklos bendruomenės švietimas
 - o Psichologinių problemų prevencija (*psichologinių problemų prevencijos poreikio įvertinimas, prevencinių priemonių bei programų rengimas, organizavimas, įgyvendinimas*)
- § Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas:
 - o Konsultavimas (pedagogų, tėvų, globėjų)
 - o Įvertinimas (žinių, mokėjimų, įgūdžių, atitikimo standartams ir programoms; kalbos raidos ypatumų, regimųjų, girdimųjų suvokimų ir kt. Ugdymo tikslų, uždavinių darbo metodų ir būdų numatymas);
 - o Mokyklos bendruomenės švietimas
 - o Mokymas, lavinimas (pagalba įsisavinant ugdymo programas; sutrikusių funkcijų lavinimas; racionalių mokymosi strategijų mokymas);
- § Specialiosios pagalbos teikimas:
 - o Aprūpinimas kompensacine technika
 - o Mokytojų padėjėjai, pagalbininkai
 - o Aplinkos pritaikymas
- § Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos veiksmingumas:
 - o Resursų identifikavimas ir jų valdymas:
 - § *Tėvų įtraukimas ir įsitraukimas*
 - § *Vaikų dalyvavimas*

⁷ Dokumentai nurodyti aptariant tyrimo uždavinius

§ *Pedagogų ir specialistų (specialiųjų bei socialinių pedagogų, logopedų)*

įtraukimas ir išitraukimas

§ *Administracijos išitraukimas*

o Pagalbos proceso valdymas

§ Pagalbos prieinamumas; pagalbos individualizavimas

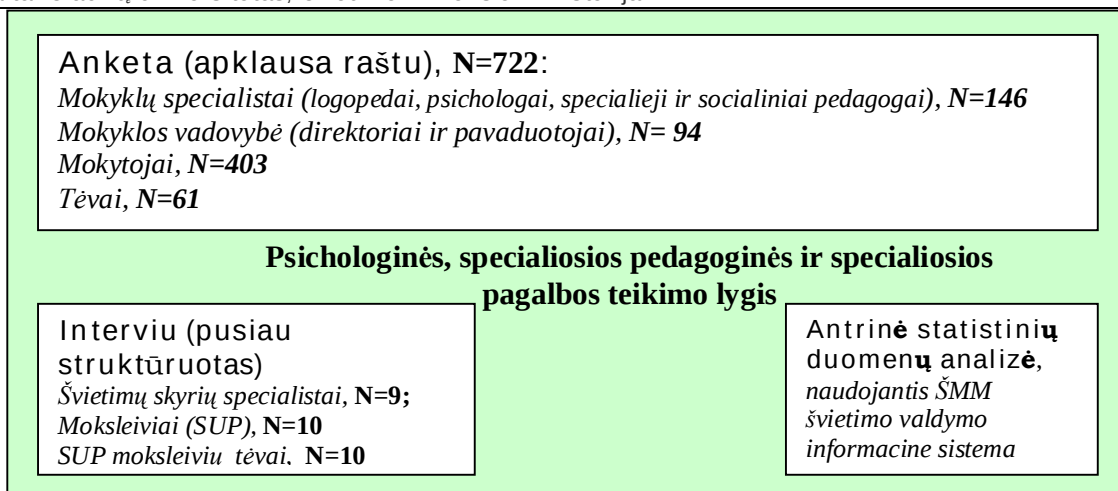
§ Administracijos politika specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo atžvilgiu

§ SUK veiklos galimybės (*komandos sudėtis, veikla, sąlygos veiklai*)

1.2. Tyrimo procedūra, imtis ir instrumentai

Tyrimo pradžioje buvo kelti tokie probleminiai klausimai, papildantys ŠMM suformuluotus klausimus: *koks yra psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos turinys, kryptingumas, pagalbos teikimo lygis? Kaip skirtingi ugdymo proceso dalyviai (tėvai, pagalbą teikiantys specialistai (logopedai, psichologai, specialieji ir socialiniai pedagogai), mokytojai, mokyklos vadovybė) vertina dabartinę psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos lygį? Koks yra išreiškiamas poreikis psichologinei, specialiajai pedagoginei ir specialiajai pagalbai, ar yra poreikis keisti ir stiprinti teikiamą pagalbą? Kaip galima būtų apskaičiuoti teikiamos pagalbos lygį bei teikiamos pagalbos ir pagalbos poreikio santykį (procentą)?*

Siekiant atsakyti į tyrimo pradžioje iškeltus klausimus, tyrimo tikslui ir uždaviniams realizuoti buvo pasirinktas kompleksinis psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos teikimo lygio tyrimas ir modeliujama stebėsenos rodiklio skaičiavimo metodika. Tyrimo kompleksiskumas pasireiškia tuo, kad yra naudojami įvairūs tyrimo instrumentai, metodai, be to, yra įvairios tyrimo imtys, skirtingos respondentų grupės. Buvo siekiama kuo labiau susieti tyrimo metodus ir imtį taip, kad psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos teikimo lygis ir poreikis pagalbai būtų analizuojamas įvairiais pjūviais, iš įvairių pozicijų. Tokiu būdu buvo pasirinkti apklausos raštu ir interviu metodai (siekiant išsiaiškinti skirtingų ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimą pagalbą ir poreikį psichologinei, specialiajai pedagoginei ir specialiajai pagalbai), dokumentų (statistinių duomenų) analizė (siekiant atskleisti formalųjį pagalbos teikimo lygį ir poreikį) (žr. 1 pav.).

1 pav. Tyrimo metodai ir imties charakteristika⁸

Anketa (struktūruota apklausa raštu): instrumentas, imties struktūra, charakteristika

Anketa (apklausa raštu apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygį)

Apklausa raštu buvos siekiama išsiaiškinti, kaip psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygį vertina ir kokių poreikių pagalbai išreiškia įvairūs ugdymo proceso dalyviai – mokyklos specialistai (logopedai, specialieji ir socialiniai pedagogai, psichologai, mokyklų vadovybė (direktoriai ir pavaduotojai), tėvai ir mokytojai (dauguma SUK⁹ nariai). Remiantis tyrimo objekto operacionalizacija, buvo parengta struktūruota, uždaro tipo anketa. Anketos turinyje atsispindėjo įstatymiškai reglamentuoti specialistų (psichologo, specialiojo pedagogo ir logopedo) veiklos komponentai ir įgalinimo teorijos metodologinės nuostatos. Anketa sudarė 8 diagnostiniai blokai ir 102 požymiai. Reikia pažymėti, kad visiems dalyviams – mokyklos specialistams, mokytojams, mokyklos vadovybei bei tėvams buvo užduoti tie patys klausimai (vienodi diagnostiniai blokai ir požymiai), išskyrus socialinių demografinių respondentų duomenų bloką (anketos pateiktos prie ataskaitos esančiame 1 priede).

Tai, kad skirtingoms respondentų grupėms buvo pateikiami tokie pat klausimai, leido ne tik išsiaiškinti respondentų nuomones, vertinimus, bet ir juos tarpusavyje statistiškai palyginti. Respondentų nuomonių lyginimas suteikė daug papildomos informacijos apie tai, kad mokykloje

⁸ 18 respondentų nepažymėjo savo statuso mokykloje

⁹ Specialiojo ugdymo komisija

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

teikiama įvairi pagalba nėra vienpusiška ir statiška duotybė, o yra įvairių dalyvių lūkesčių, nuomonių, vertinimų derinys (konstruktas).

Svarbus anketos bruožas yra tas, kad klausimai buvo orientuoti ir į esamos situacijos - pagalbos lygio vertinimą ir į poreikius, pokyčių būtinybę, kryptingumą. Anketa turėjo edukacinį aspektą, kurioje galima išvelgti ne tik teikiamos psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos įstatymiškai reglamentuotą turinį bet ir teikiamos pagalbos kryptingumą. Anketa galėtų būti panaudota mokyklos audito tikslais, siekiant išsiaiškinti teikiamos vienokios ar kitokios pagalbos lygį, veiksmingumą¹⁰.

Tyrimo duomenų apdorojimui pasitelktos statistinės analizės procedūros: aprašomoji statistika (procentai, vidurkiai, standartinis nuokrypis), neparametriniai testai (Kruskal-Wallis), faktorinė ir reliabilumo analizės.

Imties struktūra, charakteristika, atranka.

Mokyklų specialistų (SUK narių - logopedų, specialiųjų ir socialinių pedagogų, mokytojų), vadovybės (direktorių ir pavaduotojų) apklausa. Tyrimo pradžioje buvo sudarytas visų Lietuvos gimnazijų, vidurinių, pagrindinių, jaunimo ir pradinių mokyklų sąrašas. Sąrašas sudarytas remiantis AIKOS (atviros informavimo, konsultavimo, orientavimo sistemos) duomenimis (sąrašas sudarytas, pagal 2007m. vasario mėn. pateiktais duomenimis). Iš viso tuo metu Lietuvoje buvo 1232 mokyklų. Panaudojant sisteminę atranką iš mokyklų sąrašo buvo atsitiktinai parinktos **123** mokyklos (t.y. kas 10-ta sąraše buvusi mokykla (išskyrus jaunimo mokyklas). Buvo sudaryti atskiri mokyklų sąrašai pagal mokyklos tipą. Tyrime sutiko dalyvauti 106 mokyklos iš visų Lietuvos regionų¹¹.

Tyrimo metu, prieš išsiuntinėjant anketas į mokyklas buvo atliktos kelios būtinos procedūros:

- § *Skambučiai į mokyklas.* Tyrimo metu buvo skambinta į kiekvieną mokyklą ir bendrauta su SUK pirmininkais (t.y. dažniausiai - mokyklų direktorių pavaduotojais). Mokyklose, kur nebuvo pavaduotojų, bendrauta su direktoriais (dažniausiai pradinėse mažose kaimo vietovių mokyklose). Pokalbių metu mokyklos buvo kviečiamos dalyvauti tyrime ir išreikšti savo nuomonę apie psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos teikimą bei

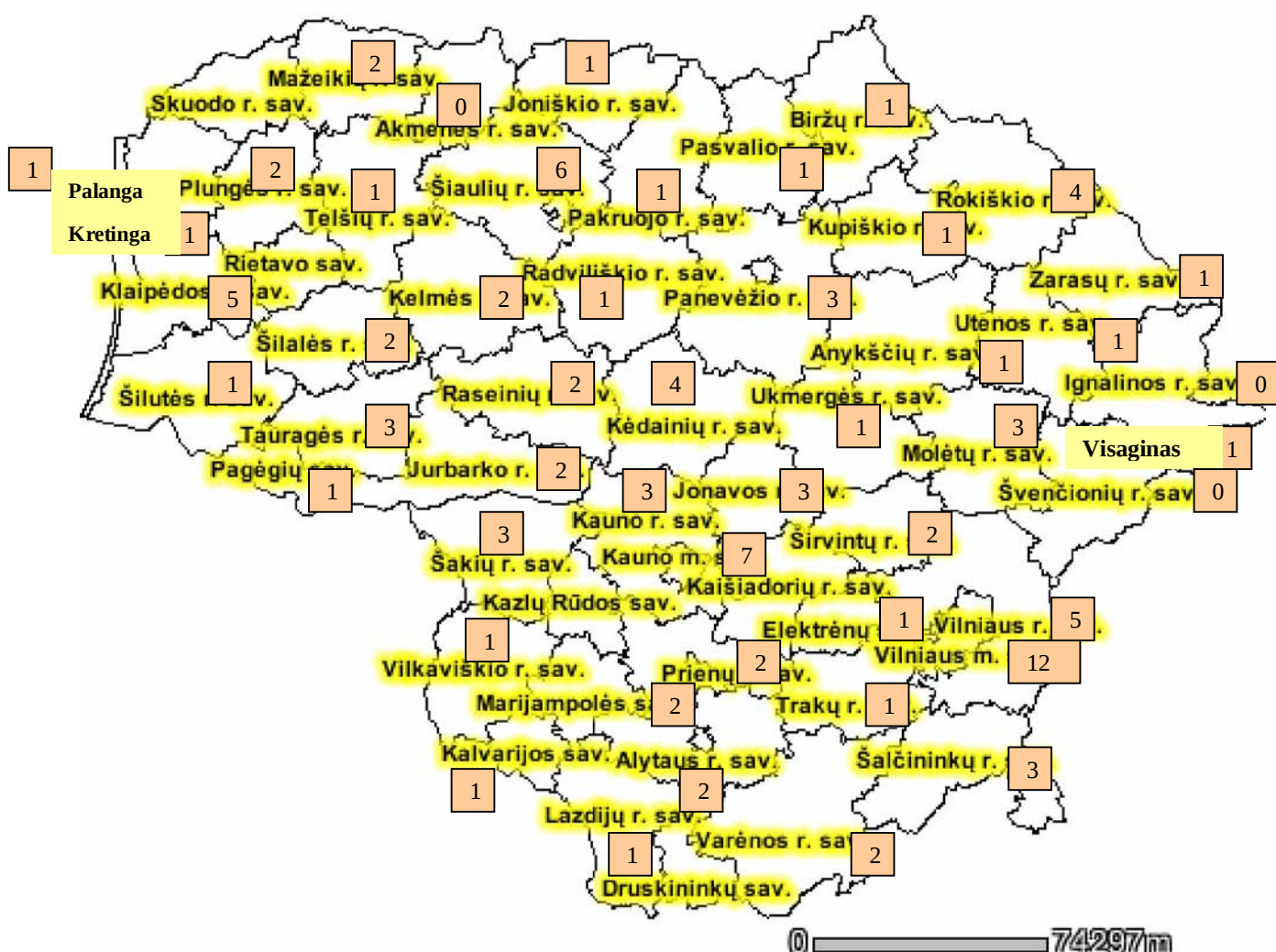
¹⁰ Svarbu pažymėti tai, kad klausimynu siekiama atskleisti ugdymo proceso dalyvių, o ne tyrėjų, teikiamos pagalbos vertinimus (t.y. tyrėjų nuomonė nebūtinai sutampa su respondentų nuomone).

¹¹ 17 įvairaus profilio mokyklų, daugiausiai pagrindinių, nedalyvavo tyrime, kadangi tyrimo organizavimo metu nebuvo galimybės susiekti su dauguma iš šių mokyklų administracijos atstovų. Kai kurios mokyklos, kuriose labai mažas vaikų skaičius, atsisakė dalyvauti dėl mažo specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų skaičiaus.

poreikius tokiai pagalbai. Pokalbių metu buvo tariamasi dėl siunčiamų anketų kiekio (priklausomai nuo SUK sudėties bei SUK pirmininko pasiūlymų), dėl anketų grąžinimo procedūros (visiems buvo pranešta, jog kartu su anketomis bus gauti papildomi vokai su apmokėtomis pašto išlaidomis, kad mokykloms nekiltų papildomų rūpesčių ir išlaidų).

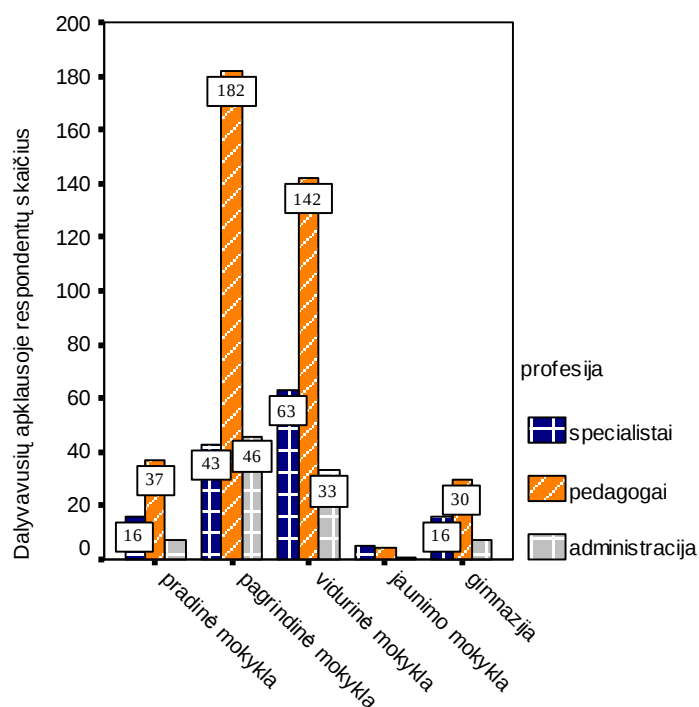
§ *Anketų paketų paruošimas mokykloms*. Kiekvienai mokyklai buvo paruoštas paketas, kurių turinį sudarė atitinkamai sutartas su SUK pirmininkais anketų skaičius (nuo 3 iki 11 daugiausiai), kreipimosi laiškas dėl dalyvavimo tyrime (laiškas pridedamas 3 priede (el. variantas), ŠMM kvietimas dalyvauti tyrime (žr. 3 priedą (el. variantas), papildomas vokas su apmokėtomis pašto išlaidomis.

Išsiųsta 730 anketų. Grįžo 661 anketa iš 92 mokyklų (grįžtamumo iš mokyklų kvota buvo labai aukšta - 87%; anketų grįžtamumo kvota buvo 91%). Tokią aukštą grįžtamumo kvotą lėmė tiesioginis bendravimas su mokyklomis, sukurta bendradarbiavimo atmosfera. Pakviestų tyrime dalyvauti mokyklų skaičius skirtinguose rajonuose atsispindi 2 pav.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Anketas pildė 61 respondentas iš pradinių mokyklų, 279 – iš pagrindinių mokyklų, 243 iš vidurinių mokyklų, 10 iš jaunimo mokyklų, 55 – iš gimnazijų. Tyrime dalyvavusių SUK narių charakteristika pateikta 3 paveiksle.

3 pav. SUK narių, dalyvavusių apklausoje pasiskirstymas

Respondentų (mokyklų atstovų) pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė

Mokyklos atstovų, dalyvavusių apklausoje, pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją

Kvalifikacinė kategorija Mokyklos atstovai	Mokytojas/specialistas, N	Vyr. mokytojas/Vyr. specialistas, N	Metodininkas, N	Ekspertas, N
Specialusis pedagogas (N=42)	18	18	6	0
Logopedas (N=35)	6	4	14	1
Psichologas (N=21)	14	1	1	0
Socialinis pedagogas (N=48)	25	19	1	0
Dalyko mokytojas (N=230)	26	148	46	3
Pradinių klasių mokytojas (N=173)	11	125	34	1
Direktoriaus pavaduotojas (N=79)	5	41	25	1
Mokyklos direktorius (N=15)	0	10	4	0

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Siekiant atskleisti psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos lygį bendrojo lavinimo mokyklose, svarbu buvo įvertinti specialistų pasirengimą dirbti su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais. Atskleista, jog bent vieną kartą kėlė kvalifikaciją specialiojo ugdymo srityje 109 specialistai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacijos kėlimą specialiojo ugdymo srityje

<i>Kiek kartų kelta kvalifikacija specialiojo ugdymo srityje?</i>	1 kartą	2 kartus	3 kartus	4 kartus	5 kartus	6 ir daugiau kartų ¹²
<i>Respondentų skaičius, N</i>	109	72	58	22	18	35

Tėvų apklausa. Tyrimo metu buvo apklausti tėvai (N=61) iš skirtingų Lietuvos vietovių (Šiaulių, Panevėžio r., Vilniaus, Klaipėdos r.). Kaip jau buvo minėta, tėvų anketa buvo identiška mokyklų atstovams išdalintoms anketoms.

Tyrimo pradžioje išdalinta 100 anketų. Sugrįžo 61 anketa. Apklausoje dalyvavo tik tie tėvai, kurių vaikai mokykloje lankosi pas specialistus, kuriems teikiama specialioji pedagoginė ir psichologinė pagalba. Dauguma tyrime dalyvavusių tėvų teigė, jog jie pas specialistus lankosi, kadangi tokią pagalbą pasiūlė pati mokykla ar vaiką ugdantys specialistai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Vaikų lankymosi pas specialistus motyvai (tėvų nuomonė)

	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad tėvai patys kreipėsi</i>	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad tėvai buvo paskatinti kitų vaiko klasės vaikų tėvų</i>	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad tėvai buvo paskatinti pažįstamų, giminaičių</i>	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad paskatino pedagogai</i>	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad pati mokykla pasiūlė pagalbą</i>	<i>Pagalbą vaikas gauna dėl to, kad pati mokykla paskyrė pagalbą</i>
<i>Tėvų skaičius</i>	10	3	4	23	27	15

¹² Daugiausiai kvalifikaciją specialiojo ugdymo srityje kelta 18 kartų

Pusiaus struktūruotas interviu

Interviu instrumentas, struktūra, apklausos imtis.

Interviu buvo siekiama kelių tikslų. Vienas tikslas buvo atlikti žvalgomąjį tyrimą¹³, kurio duomenys papildė tyrimo objekto operacionalizaciją. Kitas tikslas buvo gauti papildomos informacijos, paremiančios kiekybinius duomenis apie psichologinę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą bendrojo lavinimo mokyklose.

Interviu dalyvavo:

§ 6 skirtingų savivaldybių Švietimo skyrių specialistai (Panevėžio miesto ir rajono, Vilniaus miesto ir rajono, Kauno miesto ir rajono specialistai). Interviu protokolai pateikiami ataskaitos 2 el. priede.

§ 10 moksleivių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikius bei 10 tų pačių moksleivių tėvų. Interviu struktūra pateikiama 2 el. priede.

Tyrimo (interviu) duomenų apdorojimui pasitelktos kokybinės turinio analizės procedūros, kai buvo kategorizuojami atsakymai ir taip gaunama nauja tiriamo objekto struktūra.

Antrinė statistinių duomenų analizė

Antrinė statistinė duomenų analizė buvo siekiama atskleisti psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos situaciją šalyje. Duomenų analizė buvo atlikta remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis¹⁴. Duomenys rinkti 2007m. liepos – rugsėjo mėn¹⁵. Statistiniai duomenys visose Lietuvos savivaldybėse rinkti pagal kriterijus, kurie pateikiami 4 ir 5 lentelėse.

¹³ buvo apklausti 33 ugdymo proceso dalyviai (moksleiviai, kurie gauna specialiąją pedagoginę pagalbą ir moksleiviai, kurie jokios pagalbos negauna, mokyklų pedagogai). Anketos pavyzdys pateikiamas 1 priede.

¹⁴ Leidimas naudotis SVIS duomenų baze gautas iš SVIS skyriaus specialisto Aurimo Pokyčio (2007 09 04).

¹⁵ Tyrimo ataskaitoje pateikiama pirminė statistinė medžiaga (iš ŠMM duomenų bazės) apie specialiųjų poreikių vaikų ir specialistų skaičių visose Lietuvos savivaldybėse ir apskrityse, kadangi tyrimo metu išryškėjo, kad ŠMM informacinėje sistemoje pateikiami duomenys ne visada sutampa (kartais žymiai skiriasi) nuo analogiškų duomenų, kuriais disponuoja miestų, rajonų savivaldybių švietimo skyrių darbuotojai, atsakingi už specialiųjų ugdymą. Pirminiai statistiniai duomenys pateikiami priede.

4 lentelė

Pirminių duomenų rinkimo lentelė_nr. 1

Duomenų rinkimo kriterijai	Spec. poreikių mokinių	Iš viso nedidelio poreikio vaikų	Iš viso vidutinių poreikių vaikų	Iš viso didelių poreikių vaikų	Iš viso labai didelių poreikių vaikų	Adaptuota pradinio ugdymo programa	Adaptuota pagrindinio ugdymo programa	Adaptuota vidurinio ugdymo programa	Iš viso besimokančiųjų pagal adaptuotą dalyko(u) programą	Pradinio specialiojo ugdymo programa	Pagrindinio specialiojo ugdymo programa	Mok., turinčių intelektualio sutrikimą sk	Mok., su kalbos ir komunikacijos sutr. sk
Apskirtyje esančios savivaldybės													
Pvz. Vilnius													
Iš viso:													

5 lentelė

Pirminių duomenų rinkimo lentelė_nr. 1 (4 lentelės tęsinys)

Duomenų rinkimo kriterijai	Mokinių skaičius	Spec. poreikių mokinių	Mokyklų skaičius	Mokyklų tipai					Logopedai	Spec. pedagogai	Surdo pedagogai	Tiflo pedagogai	Psichologai	Mokytojų padėjėjai
				Pradinės m.	Pagrindinės m.	Vidurinės m.	Gimnazijos	Jaunimo m.						
Apskirtyje esančios savivaldybės														
Pvz. Vilnius														
Iš viso:														

Statistiniai duomenys buvo rinkti ir apie visose apskrityse veikiančias jaunimo mokyklas: apie specialiųjų poreikių turinčius moksleivius bei specialistus, galinčius teikti psichologinę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą. Jaunimo mokyklos buvo išskirtos todėl, jog daugumai mokinių ir jų šeimų reikalinga įvairiapusė ir intensyvi pagalba. Statistiniai duomenys jaunimo mokyklose rinkti ir analizuoti pagal analogiškus kriterijus, pagal kuriuos buvo apibendrinta informacija skirtingose savivaldybėse (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Pirminių duomenų jaunimo mokyklose rinkimo lentelė_nr. 2

Duomenų rinkimo kriterijai	Jaunimo m.	Mokinių skaičius jaunimo mokykloje	Specialiųjų poreikių v. skaičius jaunimo m.	Iš viso nedidelių poreikių vaikų	Iš viso vidutinių poreikių vaikų	Iš viso didelių poreikių vaikų	Iš viso labai didelių poreikių vaikų	Iš viso besimokančiųjų pagal adaptuotą dalyko(u) programą	Specialiojo ugdymo programa	Specialistai jaunimo m.				
										Psichologai	Spec. pedagogai	Logopedai	Mokytojų padėjėjai	Soc. pedagogai
Apskirtyje esančios savivaldybės														
Pvz. Biržai														
Iš viso:														

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Antrinė statistinių duomenų analizė atskleidė psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos lygį bei poreikį skirtingoms pagalbos rūšims Lietuvos savivaldybėse bei apskrityse. Taip pat analizuojant statistinius duomenis atskirose savivaldybėse, buvo identifikuoti pagalbos būdai situacijos ir poreikio lygiui nustatyti.

2. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS IR SPECIALIOSIOS PAGALBOS APIBRĖŽTIS

Pagrindinės sąvokos: specialieji poreikiai, specialieji ugdymo(si) poreikiai, integracija, ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, psichologinė pagalba, specialioji pedagoginė pagalba, specialioji pagalba.

2.1. Pagrindinių sąvokų apibūdinimas

Specialiojo ugdymo įstatyme¹⁶ **specialieji ugdymosi poreikiai** apibrėžiami kaip *pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdos reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių.*

Specialiųjų poreikių asmenys - *vaikai ir suaugusieji, dėl įimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime.*

Visiška integracija apibūdinama kaip *specialiųjų poreikių asmenų ugdymas bendrojo ugdymo įstaigos bendrojoje klasėje, grupėje.*

Dalinė integracija - *specialiųjų poreikių asmenų ugdymo derinimas bendrojo ugdymo įstaigos bendrojoje ir specialiojoje klasėse, grupėse; specialiųjų poreikių asmenų ugdymas bendrojo ugdymo įstaigos specialiojoje klasėje, grupėje; specialiųjų poreikių asmenų ugdymas derinant jų ugdymo procesą specialiojo ugdymo ir bendrojo ugdymo įstaigose.*

Vėlesniuose įsakymuose ir kituose dokumentuose^{17, 18} šios sąvokos nėra tikslinamos ir atskleidžiamos.

ŠMM duomenimis¹⁹, **vaikų, turinčių specialiųjų poreikių (SP)**, skaičius bendrojo lavinimo mokyklose 2004-2005 m.m. buvo 58837. **Specialiųjų poreikių turintys** mokiniai 2004-2005 m.m. sudarė 10,4 proc. visų bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių

¹⁶ Specialiojo ugdymo įstatymas (1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969).

¹⁷ LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1221/527/83 „Dėl asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarkos“.

¹⁸ LR ŠMM ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei tvarkos“.

¹⁹ Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. 2006, p. 15-16.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

santykis bendrojo ugdymo ir specializuotose įstaigose yra 88% ir 12%. Turinčiais **specialiųjų poreikių laikomi mokiniai, turintys kokių nors įgimtų ar įgytų sutrikimų. Lietuvoje šie sutrikimai skirstomi į 10 kategorijų**. Ten pat²⁰ jie apibūdinami kaip **specialiųjų poreikių turintys mokiniai, integruoti į bendrojo ugdymo klases**.

Matyti, kad specialiųjų poreikių apibūdinimas minėtuose šaltiniuose labiau siejamas su sutrikimais, nei su ugdymosi poreikiais. Antra vertus, informacijos pateikimo kontekstas (pateikiama informacija apie švietimą ir ugdymą) liudija, kad greičiausiai čia kalbama ne apie specialiųjų poreikių turinčius, o **specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP) turinčius vaikus**. Taigi specialiajame ugdyme vartojamų esminių sąvokų (**specialieji poreikiai ir specialieji ugdymo(si) poreikiai**) turinys nėra pakankamai aiškiai atskleistas ir apibrėžtas ŠMM dokumentuose.²¹ Kartais jos vartojamos kaip sinonimai.

Specialiojo ugdymo komisija²² - institucija, funkcionuojanti švietimo įstaigoje, kurioje dirba ne mažiau kaip 5 pedagogai, sprendžianti asmens specialiųjų ugdymosi poreikių pradinio vertinimo, jų siuntimo į pedagoginę psichologinę tarnybą, ugdymo organizavimo ir ugdymo turinio klausimus švietimo įstaigoje.

Psichologinė pagalba²³ – tai mokinio asmenybės ir ugdymosi problemų įvertinimas ir sprendimas, psichologinės pagalbos teikėjams bendradarbiaujant su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais, juos konsultuojant.

Specialioji pedagoginė pagalba²⁴ – pedagoginių priemonių sistema, padedanti užtikrinti veiksmingą specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymą.

Specialioji pagalba²⁵ apibrėžiama kaip gestų kalbos vertėjo, pedagogo padėjėjo, skaitovo, palydovo, ergoterapeuto pagalba.

²⁰Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. 2006, p. 15.

²¹Ališauskas, A. (tyrimo vadovas). Tyrimo vykdytojai Ališauskas A., Kišonienė R., Mažylienė A., Šapelytė O., Urnikienė J. (2004). Pedagoginių psichologinių tarnybų organizavimo ir veiklos planavimo prioritetai tenkinant specialiųjų poreikių turinčių vaikų edukacinius, psichologinius, socialinius poreikius. Tyrimo ataskaita. Šiauliai, 2004, 56 p.

²² LR ŠMM ministro 2000 m. rugpjūčio 17 d. įsakymas Nr. 1057 „Dėl švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarkos“.

²³ LR ŠMM 2004 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. ISAK – 837 „Dėl psichologinės pagalbos mokiniui teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

²⁴ LR ŠMM ministro 2004 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. ISAK-838 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Nepakankamai aiškiai ir išsamiai apibūdinamos specialiajame ugdyme vartojamos kai kurios esminės sąvokos (specialieji poreikiai, specialieji ugdymo(si) poreikiai, integruotai ugdomi vaikai) gali kelti tam tikrų problemų ir neaiškumų renkant statistinius duomenis apie specialiųjų poreikių (ar specialiųjų ugdymo(si) poreikių) turinčius ar integruotai ugdomus vaikus ir gali lemti skirtingas interpretacijas.

Reikalingas išsamesnis ir tikslesnis šių sąvokų apibrėžimas. Taip pat aiškiau turėtų būti nurodoma jų vartojimo tvarka, kuri leistų išvengti skirtingų terminų kaip sinonimų vartojimo.

Siūlomi sąvokų apibrėžimai

Specialiųjų poreikių²⁶ turintis asmuo - asmuo, kurio galimybes ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime riboja sutrikimai (ar traumos ir ligos) ir/ar nepalanki socialinė kultūrinė aplinka. Specialieji poreikiai gali reikštis tam tikrų dalykų stygiumi ir būtinumu pritaikyti šiam asmeniui ugdymo programą, fizinę aplinką, kompensuojamąją techniką, teikti psichologinę, socialinę, specialiąją pedagoginę (logopedo, specialiojo pedagogo, surdopedagogo, tiflopedagogo, socialinio pedagogo) ar specialiąją (gestų kalbos vertėjo, mokytojo padėjėjo, judesio korekcijos specialisto ir kt.) pagalbą. Asmeniui gali būti būdingas visų ar tik kai kurių dalykų ir pagalbos poreikis (pvz. vieniems gali būti būdingi, o kitiems nebūdingi specialieji ugdymo(si) poreikiai).

Specialiųjų poreikių kriterijai ir lygiai nėra apibrėžti ŠMM dokumentuose, todėl galima jų traktavimo įvairovė.

Specialieji ugdymo(si) poreikiai (SUP) - ugdymo(si) pagalbos ir paslaugų reikmė, kurią lemia vaiko patiriami nuolatiniai ugdymo(si) sunkumai. Specialieji ugdymo(si) poreikiai pasireiškia būtinumu:

- § pritaikyti ugdymo aplinką;
- § taikyti alternatyvius ugdymo metodus;
- § taikyti specialias (adaptuotas) mokymo priemones;

²⁵ LR ŠMM ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei tvarkos“(2 priedas).

²⁶ Tyrėjų manymu, specialiuosius poreikius korektiškiau būtų vadinti individualiaisiais poreikiais, tačiau ataskaitoje operuojama tokiomis sąvokomis, kurios vartojamos šalies oficialiuose dokumentuose. Šiame tekste pateiktos sąvokos ir jų apibrėžtys siūlomos diskusijai.

- § taikyti kompensacines priemones;
- § pritaikyti(individualizuoti) ugdymo turinį (mokymo programą);
- § teikti ugdytiniui specialiąją pedagoginę (specialiojo pedagogo, logopedo, surdopedagogo, tiflopedagogo ir kt.) ir/ar psichologinę pagalbą.
- § teikti ugdytiniui ir jo šeimai psichologinę pagalbą;
- § teikti ugdytiniui ir jo šeimai socialinę pagalbą.

Šios priemonės turėtų užtikrinti optimalią individualią ugdytinio raidą ir mokymo(si) pasiekimų lygį. Ugdytiniui gali būti būdingas visų ar tik kai kurių nurodytų dalykų ar pagalbos poreikis. Pagal reikalingos ugdytiniui pagalbos intensyvumą ir pobūdį specialieji ugdymo(si) poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius. Specialieji ugdymo(si) poreikių lygis nustatomas pagal ŠMM nustatytus vertinimo kriterijus ir tvarką²⁷. Dabar galiojantys specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo kriterijai (jų yra 10) yra tikslinami, rengiamas patobulintas specialiųjų ugdymo(si) poreikių kriterijų aprašas.

Sprendžiant pagal iš ugdymo įstaigų renkamos informacijos pobūdį, renkama ir analizuojama informacija apie specialiuosius ugdymosi poreikius (nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius), nors statistinėje ŠMM informacijoje ji įvardijama kaip specialieji poreikiai. Specialieji ugdymosi poreikiai atspindi įvairiapusių vaiko ugdymo(si) poreikius, todėl kalbant apie vaikus geriau **derėtų vartoti specialiųjų ugdymo(si) poreikių terminą**, nepainiojant jo su specialiaisiais poreikiais, tuo labiau, kad specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka įteisinta 2000 m. trijų ministerijų ministrų įsakymu,²⁸ apibrėžti specialiųjų ugdymosi poreikių lygiai bei jų nustatymo kriterijai²⁹, kai tuo tarpu specialiųjų poreikių kriterijai ŠMM įsakymuose ir tvarkose nėra aiškiai apibrėžti.

Pernelyg plačiai vartojama sąvoka „**specialiųjų poreikių mokiniai, integruoti bendrojo ugdymo klasėse**“. Šiai kategorijai priskiriami visi specialiųjų poreikių turintys vaikai, besimokantys bendrojo

²⁷ LR ŠMM ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei tvarkos“(2 priedas).

²⁸ LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1221/527/83 „Dėl asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarkos“ .

²⁹ LR ŠMM ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei tvarkos“(2 priedas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

ugdymo klasėse, o ne tik į bendrąsias ugdymo įstaigas atvykusieji iš specialiųjų ugdymo įstaigų (arba kaip alternatyvą specialiajai įstaigai pasirinkusieji ugdymą bendrosiose ugdymo įstaigose). Tai skiriasi nuo visuotinai pripažintos integruoto ugdymo sampratos. „Dabar integruotojo „etiketė“ klijuojama net ir tiems vaikams, kurie tik pradeda lankyti mokyklą ir jos sistemoje niekada nebuvo segreguoti. Vadinti tokius pradinukus integruotais, lyginant juos su klasės draugais, neprasminga.“³⁰ Derėtų tikslinti vaikų, integruotai ugdomų bendrojo ugdymo klasėse, sampratą. Vaikus, kurie dabar įvardijami „specialiųjų poreikių mokiniais, **integruotais** bendrojo ugdymo klasėse“ tiksliau būtų vadinti „**specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčiais mokiniais, ugdomais bendrojo ugdymo klasėse**“ arba „vaikais, kurių specialiųjų ugdymosi poreikiai tenkinami bendrojo ugdymo klasėse“.

2.2. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo reglamentavimas

Pastaruoju metu, nors ir nelengvai, konfrontuojant skirtingiems požiūriams, specialiojo ugdymo srityje vis labiau plėtojasi vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo integracijos ir inkluzijos procesai. Specialusis ugdymas vis labiau įgyja integracinės, inkluzinės pedagogikos bruožų, mažiau siejamas su specializuotomis institucijomis, vis labiau orientuojamas ne į instituciją, o į vaiką, turintį individualiųjų (specialiųjų) ugdymosi poreikių. Specialiųjų poreikių vertinimas ir tenkinimas tampa ne tik specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, socialinių pedagogų ir kt.) veiklos sritis. Į specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimo ir tenkinimo procesą pirmuoju (ugdymo įstaigos pedagogas) ir antruoju (ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisija) lygiais įsitraukia vis daugiau ugdymo proceso dalyvių (bendrųjų pedagogų, administracijos atstovų, tėvų, vaikų).

Faktas, kad bendrojo lavinimo mokyklose per 10 proc. moksleivių sudaro specialiųjų poreikių turintys³¹, liudija specialiosios pedagoginės, specialiosios bei psichologinės pagalbos svarbą bendrojo lavinimo mokyklose besimokantiems mokiniams.

Specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimo ir tenkinimo tvarką reglamentuoja LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro

³⁰ I. Emanuelsson (2003). Integracija ir segregacija, inkluzija ir ekskluzija. Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje. Straipsnių rinkinys. Vilnius, p. 10-11.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

įsakymas „Dėl asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarkos“ (2000 m. spalio 4 d. 1221/527/83)³².

Kiekvieno lygmens specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo ir tenkinimo institucijos (ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, savivaldybės pedagoginė psichologinė tarnyba, ŠMM Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras ir kt.) veiklą reglamentuoja atitinkami ministerijų dokumentai ir šių institucijų veiklos nuostatai.

Ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos (SUK) veiklą reglamentuoja LR ŠM ministro įsakymas Nr. 1057 (2000 m. rugpjūčio 17 d.) „Dėl švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarkos“. Specialiojo ugdymo komisijos sudaromos visose ugdymo institucijose (ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, specialiosiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose, bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose, ugdymo centruose). Komisiją sudaro 5-9 nariai: švietimo įstaigos vadovas ar vadovo pavaduotojas ugdymui, specialistai – psichologas, specialusis pedagogas, logopedas. Į komisiją ikimokyklinėje įstaigoje įeina grupės auklėtojai, pradinėje mokykloje – klasės mokytojai, pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje – klasės ir dalykų mokytojai, specialiojoje mokykloje ir ugdymo centre – vaiką ugdantys pedagogai. Į SUK gali būti įtraukiami socialinis pedagogas, mokytojo padėjėjas, sveikatos priežiūros specialistas.

Specialiojo ugdymo komisijos paskirtis – spręsti asmens specialiųjų ugdymosi poreikių pradinio vertinimo, jų siuntimo į pedagoginę psichologinę tarnybą, ugdymo organizavimo ir ugdymo turinio klausimus švietimo įstaigoje.

Jei švietimo įstaigoje nėra vieno, kelių ar nė vieno specialisto (psichologo, specialiojo pedagogo, logopedo), sudaroma specialiojo ugdymo komisija iš 3 ar 5 narių. Į komisiją gali būti įtraukiami pedagoginėje psichologinėje tarnyboje dirbantys specialistai, gavus jų sutikimą.

Bendrojo ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, kurios sudėtyje yra visi specialistai ar bent vienas iš jų:

§ gavusi tėvų (ar vaiko globėjų) sutikimą, atlieka vaiko, turinčio ugdymosi sunkumų, pradinį vertinimą ir pildo pažymą dėl specialiųjų ugdymosi poreikių pradinio vertinimo;

³² LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1221/527/83 „Dėl asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarkos“.

- § kolegialiai aptaria individualaus darbo su vaiku planus, programas, būdus, metodus, tempą, teikia rekomendacijų su vaiku dirbančiam pedagogui;
- § konsultuoja pedagogą, kurio klasėje (grupėje) yra vaikas, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių;
- § konsultuoja tėvus (ar vaiko globėjus) ir teikia jiems metodinę pagalbą jų vaiko ugdymo klausimais;
- § nesant akivaizdaus vaiko raidos sutrikimo, skiria 3 mėnesių stebėjimo laikotarpį, įvertina vaiko pasiektus mokymosi rezultatus ir priima sprendimus dėl tolesnio vaiko ugdymo būdų ir metodų;
- § konsultuoja vaikus, tėvus (ar vaiko globėjus), pedagogus dėl vaikų specifinių psichologinių problemų: elgesio ir emocijų sutrikimų, adaptacijos ugdymo įstaigoje, paauglystės krizių, padidėjusios rizikos ištraukti į nusikalstamų grupuočių veiklą, įprasti prie alkoholio ir (ar) narkotikų (jei komisijoje dirba psichologas);
- § rekomenduoja modifikuoti bendrąsias mokomųjų dalykų programas (jei komisijoje dirba specialusis pedagogas ir (ar) logopedas);
- § apibūnina pedagogų parengtas modifikuotas, adaptuotas bei individualias programas;
- § gavusi tėvų (ar vaiko globėjų) sutikimą, siunčia vaiką nuodugniai įvertinti į pedagoginę psichologinę tarnybą (toliau vadinama Tarnyba), kurios aptarnavimo teritorijoje yra švietimo įstaiga;
- § tvarko specialiųjų poreikių vaikų apskaitą švietimo įstaigoje, nustato specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo prioritetus, optimalų pratybų skaičių vaikui, jų trukmę;
- § apibūnina sutrikusios kalbos ir komunikacijos vaikų sąrašą, teikia jį derinti Tarnybai, kurios aptarnavimo teritorijoje yra švietimo įstaiga, ir švietimo įstaigos vadovui tvirtinti (bendrojo lavinimo mokyklos);
- § kaupia metodinę medžiagą ir literatūrą apie specialiųjų ugdymą;
- § tėvams (ar vaiko globėjams) sutikus, perduoda žinias apie vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimą ir taikytą specialiųjų ugdymą švietimo įstaigos, į kurią išvyksta vaikas, specialiojo ugdymo komisijai ir tą įstaigą aptarnaujančiai Tarnybai (jei švietimo įstaigą, kurioje bus ugdomas vaikas, aptarnauja kita Tarnyba);
- § teikia siūlymų švietimo įstaigos vadovui, pedagogų tarybai, švietimo įstaigos tarybai dėl specialiųjų poreikių vaikų ugdymo organizavimo tobulinimo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo;

§ bendradarbiauja su savivaldybės, apskrities tamybų, Švietimo ir mokslo ministerijos Pedagoginio psichologinio centro ar jo skyriaus specialistais.

Pagalbą teikia ugdymo įstaigose dirbantys specialistai: specialieji pedagogai, logopedai, psichologai, socialiniai pedagogai. Mokyklų psichologai bei socialiniai pedagogai dirba konsultacinį darbą, tiria ugdymo įstaigų problemas, kaupia ir analizuoja mokyklų situaciją atspindinčius duomenis, vykdo PPT parengtas prevencines programas, šviečia mokyklos pedagogus, vaikus ir jų tėvus aktualiomis psichologinėmis temomis. Specialieji pedagogai ir logopedai įvertina vaikų specialiuosius ugdymosi poreikius, aptaria individualius darbo su vaiku planus, programas, būdus, teikia rekomendacijas su vaiku dirbančiam pedagogui bei tėvams.

Specialiojo ugdymo komisijos veikla palanki realizuoti svarbius ugdytinių pažinimo ir jų specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimo principus: natūralumo, specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo ir tenkinimo vienovės, tęstinumo ir kt. Ateityje specialiojo ugdymo komisijų veikloje pradėjus dalyvauti visiems reikiamiems specialistams (specialiajam pedagogui, logopedui, psichologui, socialiniam pedagogui ir kt.) šių komisijų vaidmuo turėtų ypač išaugti. Specialiojo ugdymo komisija – itin palanki institucija visiems ugdymo(si) proceso dalyviams (vaikams, tėvams, pedagogams, specialiesiems pedagogams, psichologams, logopedams ir kt.) bendradarbiauti, įtraukti ugdytinius ir jų tėvus į specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimą ir tenkinimą.

Psichologinės pagalbos ugdymo įstaigose teikimą reglamentuoja „Psichologinės pagalbos mokiniui teikimo aprašas“³³, kuris nustato pagalbos tikslą, uždavinius, turinį, teikėjus ir gavėjus, psichologinės pagalbos sritis bei jos organizavimą.

Psichologinė pagalba – tai mokinio asmenybės ir ugdymosi problemų įvertinimas ir sprendimas, psichologinės pagalbos teikėjams bendradarbiaujant su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais, juos konsultuojant.

Pagalba teikiama mokyklose, vykdančiose ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programą (lopšeliuose-darželiuose, darželiuose, mokyklose-darželiuose), bendrojo lavinimo mokyklose (išskyrus ligoninių mokyklas, suaugusiųjų mokyklas, suaugusiųjų mokymo centrus), meninio ir

³³ LR ŠMM 2004 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. ISAK – 837 „Dėl psichologinės pagalbos mokiniui teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

sportinio ugdymo mokyklose (toliau – Mokyklos), vykdančiose formaliojo ugdymo programas ar jų modulius, profesinėse mokyklose, pedagoginėse psichologinėse tarnybose.

Pagalba teikiama vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu (Žin., 1991, Nr.23-593; 2003, Nr.63-2853), kitais įstatymais, Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais, Lietuvos psichologų sąjungos patvirtintais dokumentais – Profesine psichologo etika (1997) ir Tarptautiniu testų naudojimo reglamentu (2003) ir šiuo aprašu.

Psichologinės pagalbos tikslas – padėti mokiniui atgauti dvasinę damą, gebėjimą gyventi ir mokytis.

Uždaviniai:

- § nustatyti mokinio psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas ir padėti jas spręsti;
- § stiprinti mokytojų, tėvų (globėjų, rūpintojų) gebėjimą bendrauti su mokiniais, turinčiais psichologinių problemų;
- § padėti laiduoti palankias psichologines sąlygas ugdymo (-si) procese.

Mokykloje dirbančio psichologo veiklos sritys:

- § konsultavimas: mokinio (vaiko) asmenybės ir ugdymosi problemų nustatymas, tiesioginio poveikio būdų numatymas, darbas su mokiniu taikant psichologinio konsultavimo technikas, bendradarbiavimas su tėvais (globėjais, rūpintojais), mokytojais ir kitais su mokinio (vaiko) ugdymu susijusiais asmenimis, rekomendacijų jiems teikimas;
- § įvertinimas: mokinio (vaiko) galių ir sunkumų įvertinimas, nustatant raidos ypatumus, asmenybės ir ugdymosi problemas, specialiuosius ugdymosi poreikius;
- § švietimas: mokinių (vaikų), tėvų (globėjų, rūpintojų), pedagogų švietimas vaiko raidos psichologijos, pedagoginės ir socialinės psichologijos klausimais;
- § psichologinių problemų prevencija: psichologinių problemų prevencijos poreikio įvertinimas (mokyklos bendruomenės grupių tyrimas), prevencinių priemonių bei programų rengimas, organizavimas ir įgyvendinimas.

Mokyklos psichologo etatas steigiamas jei mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programą, mokykloje-darželyje, pradinėje, pagrindinėje, vidurinėje mokykloje, gimnazijoje, ugdymo centre mokosi nuo 301 iki 600 mokinių.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Mokyklos psichologo, dirbančio mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo programas, veiklą reglamentuoja „Mokyklos psichologo bendrieji pareiginiai nuostatai“³⁴

Mokyklos psichologas įvertina ir padeda spręsti mokinio psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas bendradarbiaudamas su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais.

Mokyklos psichologas:

- § įvertina mokinio galias ir sunkumus, raidos ypatumus, psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas, vaiko brandumą mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas;
- § bendradarbiauja su mokytoju, specialiuoju pedagogu, logopedu, socialiniu pedagogu ir kitais su mokiniu dirbančiais specialistais, numatant ugdymo tikslų ir uždavinių pasiekimo būdus, dirba mokyklos specialiojo ugdymo komisijoje;
- § konsultuoja psichologinių, asmenybės ir ugdymosi problemų turinčius mokinius, jų tėvus (globėjus, rūpintojus) šių problemų sprendimo klausimais;
- § rengia individualias rekomendacijas mokinio psichologinėms, asmenybės ir ugdymosi problemoms spręsti;
- § konsultuoja mokinius profesijos pasirinkimo klausimais;
- § inicijuoja, rengia ir įgyvendina psichologinių problemų prevencijos programas, padedančias išvengti psichologinių, asmenybės ir ugdymo problemų bei veiksmingiau ugdyti psichologinių, asmenybės ir ugdymo problemų turinčius mokinius;
- § dalyvauja formuojant teigiamą mokyklos bendruomenės požiūrį į psichologinių, asmenybės ir ugdymo problemų turinčius mokinius bei jų ugdymą kartu su bendraamžiais;
- § šviečia mokyklos bendruomenę vaiko raidos psichologijos, pedagoginės ir socialinės psichologijos klausimais;
- § renka ir kaupia informaciją, reikalingą konsultuojamų mokinių problemoms spręsti, bendradarbiaudamas su mokyklos bendruomene, esant būtinybei – su kitomis institucijomis (Vaiko teisių apsaugos tarnybomis, psichikos sveikatos centrais, policija ir kt.), bei atlieka mokinių veiklos ir elgesio pamokų metu stebėseną;

³⁴ ŠMM ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1548 „Dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų“.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

- § teikia informaciją apie mokinius, turinčius psichologinių, asmenybės ir ugdymo problemų, suinteresuotiems asmenims ar institucijoms, susijusioms su šių mokinių ugdymu, gavęs tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimą;
- § atlieka aktualius mokykloje psichologinius tyrimus atsižvelgdamas į mokyklos bendruomenės poreikius;
- § dalyvauja kuriant rengiamas (aprobuojamas) mokinio psichologinio vertinimo metodikas, mokslo ir studijų institucijų vykdomus projektus;

Mokyklos psichologas skiria pusę savo darbo laiko tiesioginiams ryšiams su psichologinės pagalbos gavėjais, likusiu darbo laiku tvarko mokinių įvertinimų duomenis, dokumentus, rengia rekomendacijas, prevencines programas, ruošiasi konsultacijoms, paskaitoms, tobulina profesinę kvalifikaciją.

Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą ugdymo įstaigose reglamentuoja „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas“³⁵.

Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas nustato specialiosios pedagoginės pagalbos tikslą, uždavinius, teikėjus ir gavėjus bei specialiosios pedagoginės pagalbos organizavimą.

Specialioji pedagoginė pagalba – pedagoginių priemonių sistema, padedanti užtikrinti veiksmingą specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymą.

Pagalba teikiama mokyklose (išskyrus ligoninių, suaugusiųjų mokyklas, suaugusiųjų mokymo centrus), vykdančiose ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, profesinio mokymo programas, savivaldybių pedagoginėse psichologinėse tarnybose.

Pagalba teikiama vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853), kitais įstatymais, Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais ir šiuo Aprašu.

Pagalbos tikslas – didinti specialiųjų poreikių turinčio mokinio (vaiko) ugdymosi veiksmingumą.

Uždaviniai:

³⁵ LR ŠMM ministro 2004 m. birželio 3 d. įsakymas Nr. ISAK-838 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

- § nustatyti mokinių (vaikų) specialiuosius ugdymosi poreikius ir juos tenkinti;
- § stiprinti mokytojų, tėvų (globėjų, rūpintojų) gebėjimą ugdyti mokinius (vaikus), turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių;
- § padėti laiduoti palankias ugdymosi sąlygas specialiųjų poreikių turintiems mokiniams (vaikams).

Pagalbos mokiniams (vaikams) teikėjai – logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas. Pagalbą teikia:

- § logopedas – turintiesiems kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų (taip pat kochlearinių implantų naudotojams);
- § specialusis pedagogas – turintiesiems intelekto sutrikimų, specifinių pažinimo sutrikimų (neišlavėjimų), emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimų, judesio ir padėties sutrikimų, lėtinių somatinių ir neurologinių sutrikimų, kompleksinių sutrikimų ir ribotą intelektą, jei nėra tiflopedagogo ar surdopedagogo – turintiesiems regos, klausos sutrikimų (taip pat kochlearinių implantų naudotojams);
- § tiflopedagogas – turintiesiems regos sutrikimų;
- § surdopedagogas – turintiesiems klausos sutrikimų (taip pat kochlearinių implantų naudotojams).

Pagalbos gavėjai – specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai (vaikai).

Logopedo etatas steigiamas bendrojo lavinimo (išskyrus mokyklą-darželį, mokyklą kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų turintiems mokiniams), profesinėje mokykloje, jei joje mokosi 55–60 kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų turinčių mokinių (tarp jų kochlearinių implantų naudotojų);

Specialiojo pedagogo etatas steigiamas bendrojo lavinimo (išskyrus mokyklą-darželį, mokyklą mokiniams, turintiems intelekto sutrikimų), profesinėje mokykloje, jei joje mokosi 20–30 mokinių, turinčių intelekto sutrikimų, specifinių pažinimo sutrikimų (neišlavėjimų), emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimų, judesio ir padėties sutrikimų, lėtinių somatinių ir neurologinių sutrikimų, kompleksinių sutrikimų, ribotą intelektą, jei nėra tiflopedagogo ar surdopedagogo – 15–20 mokinių, turinčių regos, klausos sutrikimų (tarp jų kochlearinių implantų naudotojų).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Mokyklos specialiojo pedagogo, dirbančio mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, adaptuotą pradinio, pagrindinio, vidurinio, pradinio ir pagrindinio specialiojo ugdymo bei profesinio mokymo programas, veiklą reglamentuoja „Specialiojo pedagogo bendrieji pareiginiai nuostatai“³⁶.

Specialusis pedagogas teikia specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems intelekto sutrikimų, specifinių pažinimo sutrikimų (neišlavėjimų), emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimų, judesio ir padėties sutrikimų, lėtinių somatinių ir neurologinių sutrikimų, kompleksinių sutrikimų ir ribotą intelektą, taip pat kochlearinių implantų naudotojams (toliau – specialiųjų poreikių mokiniai).

Specialiojo pedagogo funkcijos:

- § atlieka pedagoginį mokinių vertinimą, nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių, gebėjimų lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms bei įvertina pažangą mokykloje ar, esant žymiai ribotam mokinio mobilumui dėl ligos ar patologinės būklės, – mokinio namuose;
- § bendradarbiaudamas su mokytojais, specialiųjų poreikių mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais), kitais asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais ugdymo procese, mokyklą aptarnaujančios pedagoginės psichologinės tarnybos specialistais, numato ugdymo tikslus ir uždavinius bei jų pasiekimo būdus ir metodus, atitinkančius specialiųjų poreikių mokinių poreikius bei galimybes, ir juos taiko;
- § rengia sutrikusių funkcijų lavinimo individualiąsias, pogrupines ir grupines programas (tik dirbantis mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programas), veiklos ataskaitą;
- § padeda specialiųjų poreikių mokiniams įsisavinti ugdymo turinį (specialiojo pedagogo kabinete ar grupėje/klasėje) ir lavina jų sutrikusias funkcijas, atsižvelgdamas į kiekvieno specialiųjų poreikių mokinio gebėjimus, ugdymosi galimybes, mokymosi ypatumus;
- § pataria mokytojams, kaip pritaikyti specialiųjų poreikių mokiniams mokomąją medžiagą ir mokymo priemones, rengti ugdymo programas (dirbantis mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programas), modifikuoti ir adaptuoti bendrąsias programas;

³⁶ LR ŠMM ministro 2005 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. ISAK-2676 „Dėl mokyklos specialiojo pedagogo bendrųjų pareiginių nuostatų“.

- § teikia metodinę pagalbą mokytojams, specialiųjų poreikių mokinių tėvams (globėjams, rūpintojams) ir kitiems asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems ugdymo procese, ir juos konsultuoja specialiųjų poreikių mokinių ugdymo klausimais;
- § naudoja ugdymo procese mokymo priemones atsižvelgdamas į specialiųjų poreikių mokinių amžių, specialiuosius ugdymosi poreikius, individualius gebėjimus ir ugdymo turinį;
- § tvarko ir pildo savo darbo dokumentus;
- § dalyvauja mokyklos specialiojo ugdymo komisijos veikloje;
- § taiko savo darbe specialiosios pedagogikos naujoves;
- § šviečia mokyklos bendruomenę specialiųjų poreikių mokinių ugdymo, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo klausimais, formuoja mokyklos bendruomenės ir visuomenės teigiamą požiūrį į specialiųjų poreikių mokinius.

Logopedų, dirbančių mokyklose, vykdančiose ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, adaptuotą pradinio, pagrindinio, vidurinio, pradinio ir pagrindinio specialiojo ugdymo bei profesinio mokymo programas, veiklą reglamentuoja „Logopedų, dirbančių mokyklose, bendrieji pareiginiai nuostatai“³⁷

Logopedai teikia specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų, taip pat kochlearinių implantų naudotojams (toliau – mokiniai, turintys kalbos sutrikimų).

Logopedų funkcijos:

- § įvertina mokinių kalbos raidos ypatumus, nustato kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus, specialiuosius ugdymosi poreikius mokykloje ar, esant žymiai ribotam mokinio mobilumui dėl ligos ar patologinės būklės, mokinio namuose;
- § siūlo skirti specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų: sąrašą mokinių, kuriems numato teikti specialiąją pedagoginę (logopedo) pagalbą, suderina su mokyklą aptarnaujančia pedagogine psichologine tarnyba ir teikia tvirtinti mokyklos vadovui, o jam šį sąrašą patvirtinus, pateikia mokyklos specialiojo ugdymo komisijai;
- § bendradarbiaudami su mokytojais, specialiųjų poreikių mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais), kitais asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais ugdymo procese, mokyklą

³⁷ LR ŠMM ministro 2006 m. kovo 31 d. įsakymas Nr.ISAK-614 „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“.

- aptarnaujančios pedagoginės psichologinės tarnybos specialistais, numato specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tikslus ir uždavinius, jų pasiekimo būdus ir metodus, atitinkančius specialiuosius mokinių poreikius bei galimybes, ir juos taiko;
- § sudaro individualiąsias, pogrupines ir grupines specialiųjų poreikių mokinio/mokinių kalbos ugdymo programas, jas taiko, rengia savo veiklos ataskaitą;
 - § šalina specialiųjų poreikių mokinių kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus;
 - § padeda mokytojams pritaikyti mokiniams, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, mokomąją medžiagą ir mokymo priemones;
 - § padeda mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas;
 - § konsultuoja mokytojus, specialiųjų poreikių mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus) ir kitus asmenis, tiesiogiai dalyvaujančius ugdymo procese specialiosios pedagoginės pagalbos mokiniams teikimo klausimais;
 - § rengia ir naudoja specialiosios pedagoginės (logopedinės) pagalbos teikimo procese specialiąsias mokymo priemones, skirtas specialiųjų poreikių mokinių kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų lavinimui;
 - § tvarko ir pildo savo darbo dokumentus;
 - § dalyvauja mokyklos specialiojo ugdymo komisijos veikloje;
 - § taiko savo darbe logopedijos naujoves;
 - § šviečia mokyklos bendruomenę aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų šalinimo, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo klausimais, formuoja mokyklos bendruomenės ir visuomenės teigiamą požiūrį į specialiųjų poreikių mokinius;

Mokyklos surdopedagogo veiklą reglamentuoja „Mokyklos surdopedagogo pavyzdinis pareigybės aprašymas“³⁸, o mokyklos tiflopedagogo veiklą – „Mokyklos tiflopedagogo pavyzdinis pareigybės aprašymas“³⁹. Kadangi surdopedagogai ir tiflopedagogai paprastai dirba tik tokiose bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose yra atskiros klasės sutrikusios klausos ar sutrikusios regos vaikams, ar specializuotuose ugdymo centruose, jų funkcijos bendrojo ugdymo įstaigose plačiau neanalizuojamos.

³⁸ LR ŠM ministro 2005 m. rugsėjo 21 d. įsakymas Nr. ISAK-1926 „Dėl mokyklos surdopedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo“.

³⁹ LR ŠM ministro 2006 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ISAK – 1383 „Dėl mokyklos tiflopedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Specialioji pagalba apibrėžiama kaip gestų kalbos vertėjo, pedagogo padėjėjo, skaitovo, palydovo, ergoterapeuto pagalba⁴⁰.

Kol kas išsamiausiai reglamentuojama mokytojo padėjėjo veikla. Kito pobūdžio specialiąją pagalbą (gestų kalbos vertėjo, skaitovo, palydovo, ergoterapeuto ir kt.) reglamentuojantys dokumentai dar nepatvirtinti.

Mokytojo, dirbančio pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo programas, **padėjėjas** padeda ribotų galimybių mokiniams savarankiškai dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje turintiems vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams⁴¹.

Padėjėjas dirba su mokiniu ar mokinių grupe, bendradarbiaudamas su mokytoju, auklėtoju, specialiuoju pedagogu, logopedu ir kitais specialistais.

Mokytojo padėjėjas padeda mokiniui (mokinių grupei):

- § orientotis ir judėti aplinkoje, susijusioje su ugdymu(si), mokykloje ir už jos ribų ugdomosios veiklos, pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu;
- § apsitarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena;
- § įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti;
- § paaiškina mokytojo skirtas užduotis ir talkina jas atliekant;
- § padeda perskaityti ar perskaito tekstus, skirtus mokymuisi;
- § padeda užsirašyti ar užrašo mokymo medžiagą;
- § padeda tinkamai naudotis ugdymui skirta kompensacine technika ir mokymo bei kompensacinėmis priemonėmis;
- § atlikti kitą su ugdymu(si), savitarna, savitvarka, maitinimu(si) susijusią veiklą;
- § turinčiam (turintiems) ribotas mobilumo galimybes:

⁴⁰ LR ŠM ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupei tvarkos“(2 priedas).

⁴¹ LR ŠMM ministro 2006 m. lapkričio 30 d įsakymas Nr. ISAK-2254 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2004 m. gruodžio 30 d. įsakymo Nr. ISAK-2092 "dėl mokytojo padėjėjo pavyzdinio pareigybės aprašo" pakeitimo“

§ išlipti iš transporto priemonės atvykus į mokyklą ir įlipti į transporto priemonę išvykstant iš mokyklos;

§ judėti po mokyklą, pasiekti klasę, grupę, kitas patalpas.

Bendradarbiaudamas su mokytoju, specialiuoju pedagogu, logopedu ir kitais su mokiniu (mokinių grupe) dirbančiais specialistais, numato ugdymo tikslų ir uždavinių pasiekimo būdus bei pagalbos mokiniams teikimo metodus ir juos taiko.

Padedą mokytojui parengti ir/ar pritaikyti mokiniui (mokinių grupei) reikalingą mokomąją medžiagą.

Apibendrinant specialiųjų poreikių vertinimo ir jų tenkinimo situaciją, galima teigti, kad akivaizdžiausi pozityvūs poslinkiai pastebimi organizacinėje struktūroje ir proceso formaliojo reglamentavimo srityje (įstatymai ir poįstatyminiai aktai ir kt.). Specialiosios pedagoginės, specialiosios ir psichologinės pagalbos turinys ir teikimo tvarka išsamiai reglamentuojama ŠMM ministro įsakymais ir kt. dokumentais, kurių turinys modernus, grindžiamas inkliuzinio ugdymo metodologija.

Itin pozityvūs poslinkiai konstatuoti vaikų psichopedagoginio vertinimo srityje PPT lygiu⁴².

Nepakankamais tempais gerėja vaikų specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo situacija bendrojo ugdymo įstaigose. Šalyje dominuoja mokyklos, kurių SUK trūksta specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų ir kt.). Daugelyje mokyklų apskritai nėra nė vieno specialisto, išmanančio specialiųjų poreikių vaikų ypatumus ir jų ugdymo(si) poreikius. Šiek tiek pagerėjo situacija teikiant specialiąją, pedagoginę bei psichologinę pagalbą pirmuoju (ugdymo įstaigos SUK) lygiu. Ugdymo institucijose ėmus dirbti socialiniams pedagogams ir mokytojų padėjėjams, šiose įstaigose pagerėjo ugdytinių specialiųjų poreikių tenkinimas. Ypač žymūs poslinkiai diegiant mokyklose mokytojų padėjėjų etatus. Tačiau derėtų atminti, kad specialiosios pedagoginės pagalbos kokybės problemų, steigiant tik mokytojų padėjėjų etatus, išspręsti neįmanoma, nes mokytojų padėjėjų pasirengimas, kompetencijos ir atliekamos funkcijos iš esmės skiriasi nuo specialiojo pedagogo kompetencijų ir funkcijų.

⁴² Ruškus, J., Ališauskas, A., Šapelytė, O. (2006). Pedagoginių psichologinių tarnybų (PPT) veiklos veiksmingumas. Tyrimo ataskaita. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/PPT_ataskaita.pdf.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Lėtai vyksta vidiniai specialiųjų poreikių vertinimo ir tenkinimo kokybės pokyčiai, kuriuos lemia žmogiškieji ištekliai: ugdymo proceso dalyvių požiūriai, nuostatos, vertybės, kompetencijos, ugdymo dalyvių (ypač vaikų ir jų tėvų) įtraukimas ir išitraukimas į specialiųjų poreikių vertinimo ir ugdymo procesą.^{43, 44} Kaip esminius trukdžius pedagogai ir specialistai nurodo ir akcentuoja išorinius veiksnius, nepakankamai orientuojamasi į vidinių išteklių panaudojimą.

Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo tikslai, organizacija ir turinys pakankamai išsamiai reglamentuojama ŠMM dokumentuose. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos turinys šiuose dokumentuose modernus, orientuotas į „mokyklos visiems“ (inkliuzinio ugdymo) metodologiją ir sudaro tinkamas formaliąsias prielaidas teikti šio pobūdžio pagalbą ugdytiniais, jų pedagogams bei tėvams.

Nepakankamai aiškiai ir išsamiai apibūdintas turinys rodiklių, pagal kuriuos renkami duomenys iš ugdymo įstaigų: *specialieji poreikiai, specialieji ugdymo(si) poreikiai, integruotai ugdomi mokiniai* ir kt. Neretai jie vartojami kaip sinonimai.

⁴³ Ališauskas, A. (tyrimo vadovas). Tyrimo vykdytojai Ališauskas, A., Kišonienė, R., Mažylienė, A., Šapelytė, O., Urnikienė, J. (2004). Pedagoginių psichologinių tarnybų organizavimo ir veiklos planavimo prioritetai tenkinant specialiųjų poreikių turinčių vaikų edukacinius, psichologinius, socialinius poreikius. Tyrimo ataskaita. Šiauliai, 2004, 56 p.

⁴⁴ Ruškus, J., Ališauskas, A., Šapelytė, O. (2006). Pedagoginių psichologinių tarnybų (PPT) veiklos veiksmingumas. Tyrimo ataskaita. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/PPT_ataskaita.pdf.

3. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS

PAGALBOS TEIKIMAS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

3.1. Specialiųjų poreikių identifikavimo lygis ir specialiųjų poreikių paplitimas

Mokinių specialiųjų poreikių⁴⁵ identifikavimo lygis ir specialiųjų poreikių mastas (paplitimas) mokyklinėje populiacijoje 2006/2007 m. m. bendrojo lavinimo mokyklose buvo vertinamas pagal šiuos rodiklius, kurie buvo skaičiuojami, remiantis ŠMM duomenų baze (Švietimo valdymo informacine sistema (SVIS)).

1. Specialiųjų poreikių (nedidelių, vidutinių, didelių ir labai didelių) turinčių mokinių dalis (%) lyginant su bendru mokinių skaičiumi ⁴⁶	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atspindi specialiųjų poreikių turinčių mokinių ir visų mokinių skaičiaus santykį ir atskleidžia specialiųjų poreikių (SP) identifikavimo lygį ir, jei specialieji poreikiai identifikuoti tinkamai, vaikų specialiųjų poreikių mastą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{SP mokinių skaičius}}{\text{Bendras mokinių skaičius}} \times 100$
2. Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turinčių mokinių dalis (%) lyginant su bendru mokinių skaičiumi.	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atspindi žymesnių specialiųjų poreikių turinčių mokinių ir visų mokinių skaičiaus santykį ir atskleidžia vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių (SP) tenkinimo , kuriam būtina specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, mokytojų padėjėjų ir kt.) pagalba, poreikį (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_2 = \frac{\text{Vidutinių, didelių, labai didelių SP mokinių skaičius}}{\text{Bendras mokinių skaičius}} \times 100$

Norint nustatyti tam tikras specialiųjų poreikių identifikavimo tendencijas, ataskaitoje buvo skaičiuotas ir analizuotas specialiųjų poreikių turinčių vaikų procentas rajonų, apskričių ir visos šalies mastu. Paisant konfidencialumo nebuvo skaičiuojamas specialiųjų poreikių procentas atskirose mokyklose.

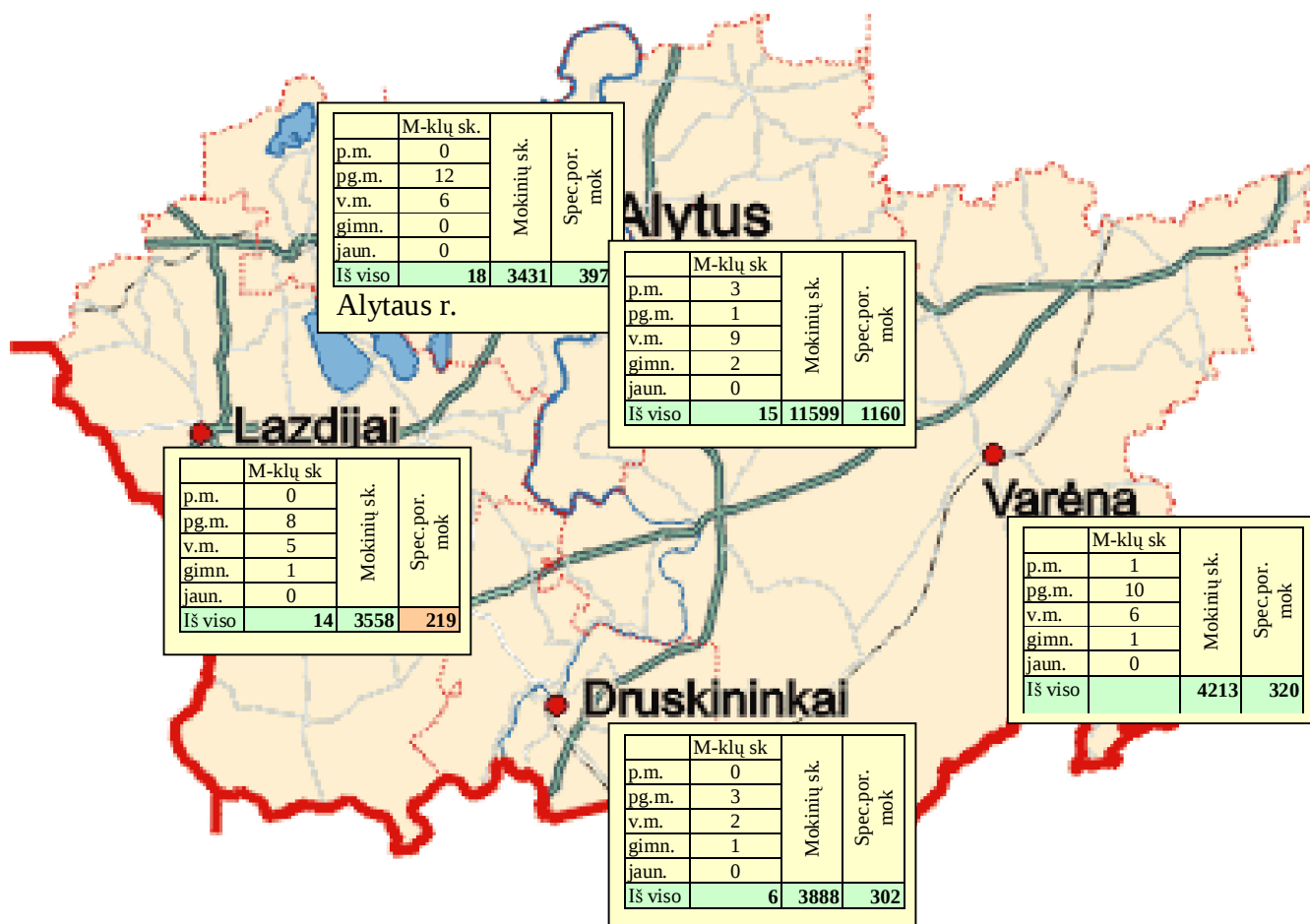
⁴⁵ Ataskaitoje vartojamas specialiųjų poreikių terminas, kadangi šis terminas vartojamas ŠMM duomenų bazėje, nors iš esmės čia ir toliau pateikiami duomenys ir jų interpretacijos apie specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčius mokinius

⁴⁶ Šis rodiklis (6.1.) nurodytas ŠM ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakyme Nr. ISAK-2692 Dėl Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių patvirtinimo ir buvo iki šiol skaičiuojamas

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

2006/2007 m. m. duomenys 10 apskrityje apie mokinius, turinčius specialiųjų poreikių, pateikiami lentelėse⁴⁷.

Alytaus apskritis

7 lentelė

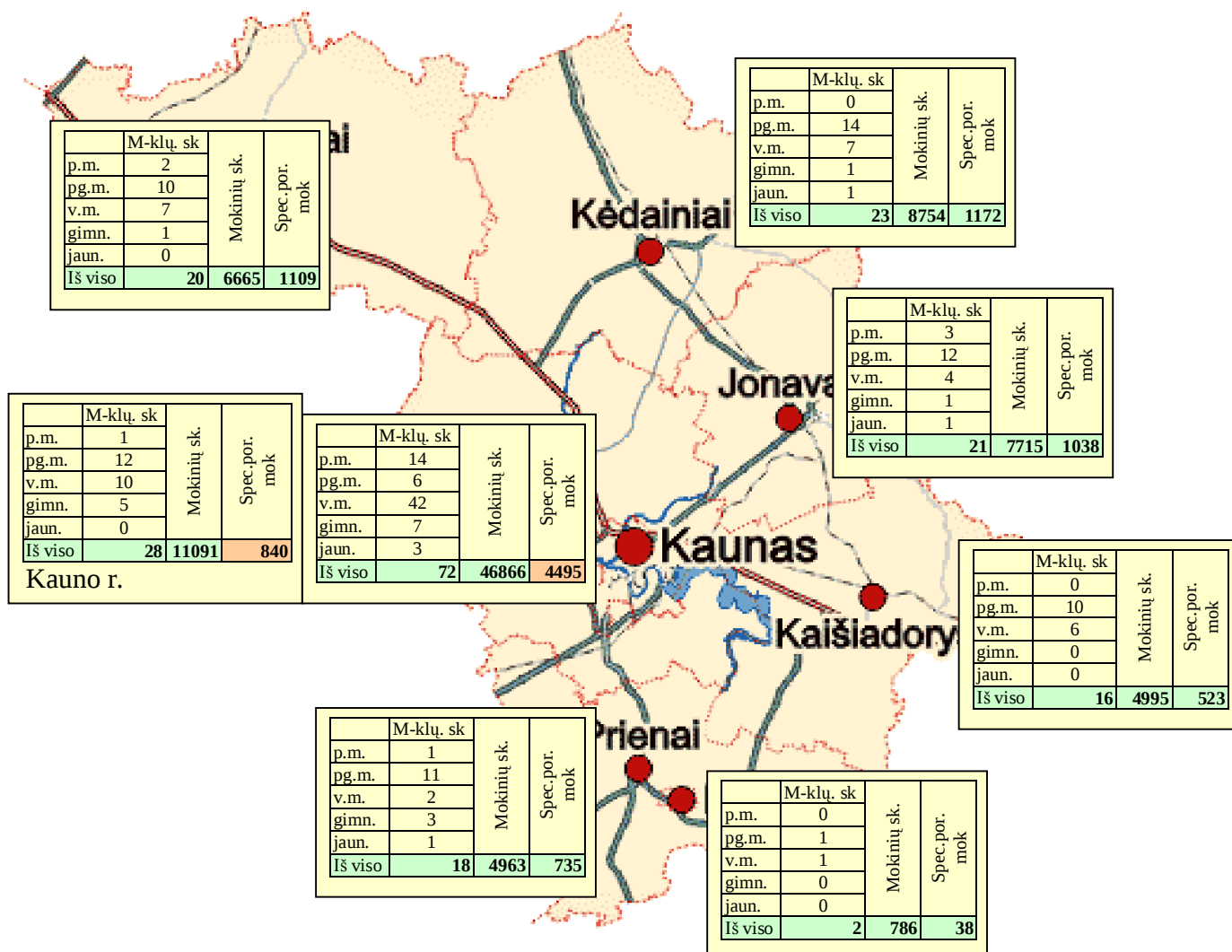
Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Alytaus apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Alytus	15	11599	1160	10	208	2
Alytaus r.	18	3431	397	12	138	4
Druskininkai	6	3888	302	8	68	2
Lazdijai	14	3558	219	6	103	3
Varėna	18	4213	320	8	83	2
Iš viso:	71	26689	2398	9	600	2

⁴⁷ duomenys skaičiavimams imti iš ŠMM duomenų bazės 2007 m. (liepos – rugsėjo mėnesiais) ir pateikiama informacija apie 2006/2007 m.m.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Kauno apskritis

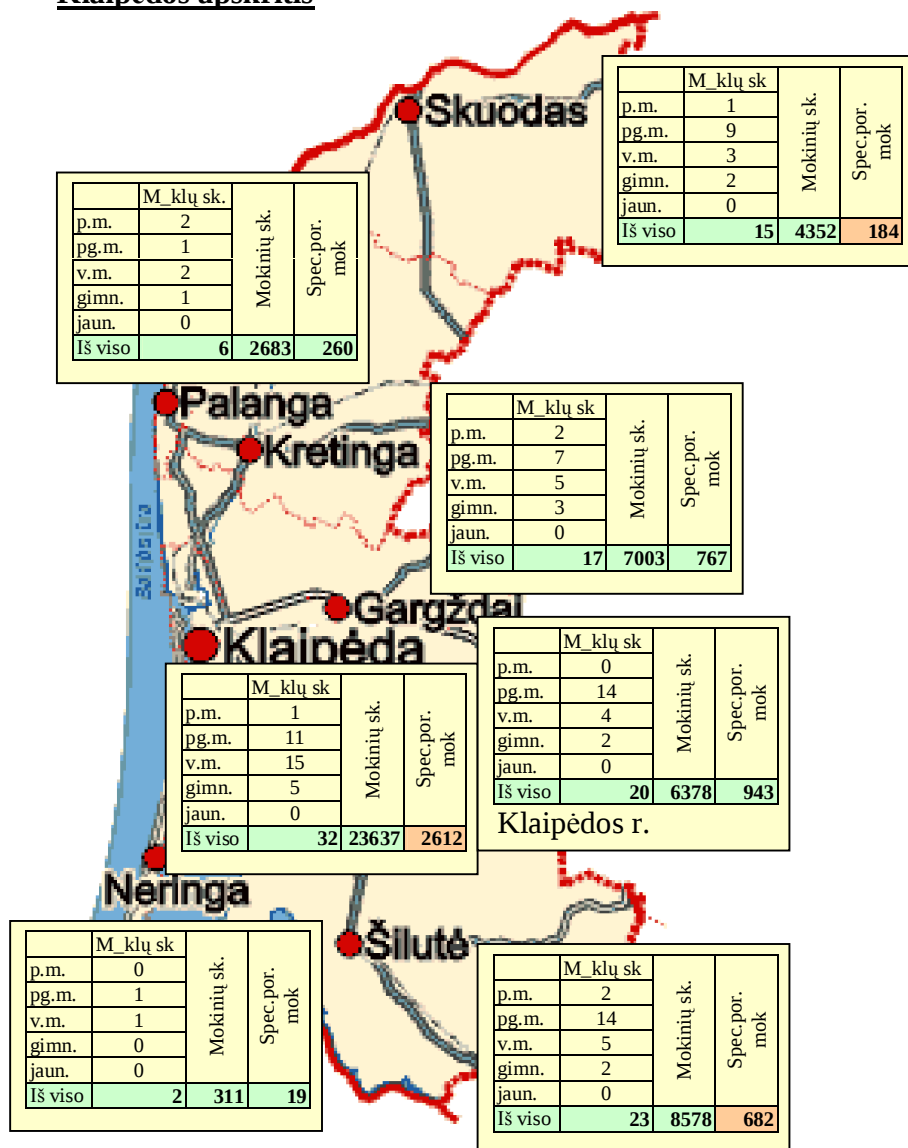
8 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Kauno apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Birštonas	2	786	38	5	4	0,5
Jonava	21	7715	1038	13	263	3
Kaišiadorys	16	4995	523	10	121	2
Kaunas	72	46866	4495	10	546	1
Kauno r.	28	11091	840	8	187	2
Kėdainiai	23	8754	1172	13	251	3
Prienai	18	4963	735	15	215	4
Raseiniai	20	6665	1109	17	299	4
Iš viso:	200	91835	9950	11	1886	2

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Klaipėdos apskritis

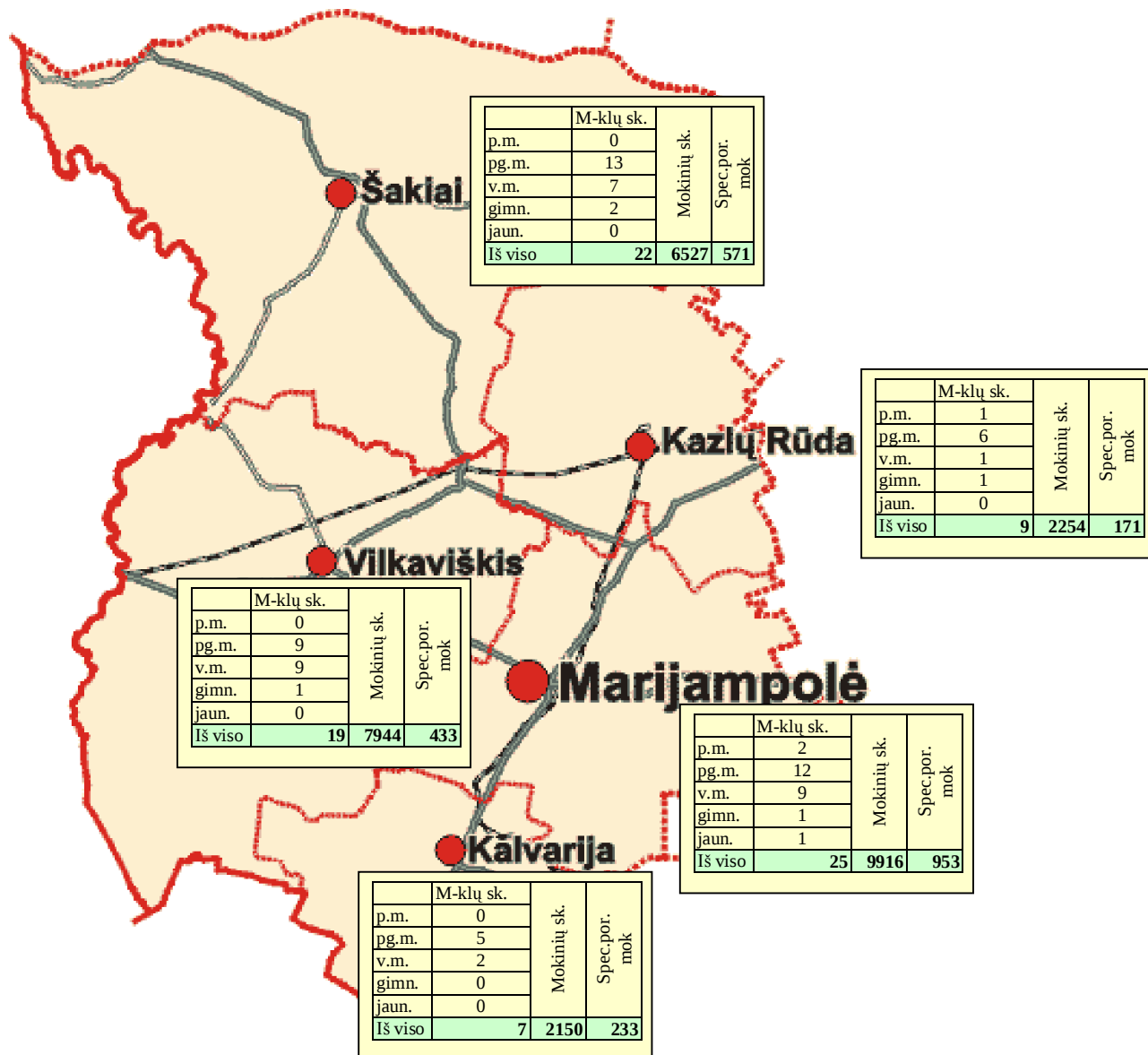
9 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Klaipėdos apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Klaipėda	32	23637	2612	11	428	2
Klaipėdos r.	20	6378	943	15	240	4
Kretinga	17	7003	767	11	156	2
Neringa	2	311	19	6	5	2
Palanga	6	2683	260	10	32	1
Skuodas	15	4352	184	4	103	2
Šilutė	23	8578	682	8	283	3
Iš viso:	115	52942	5467	10	1247	2

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Marijampolės apskritis

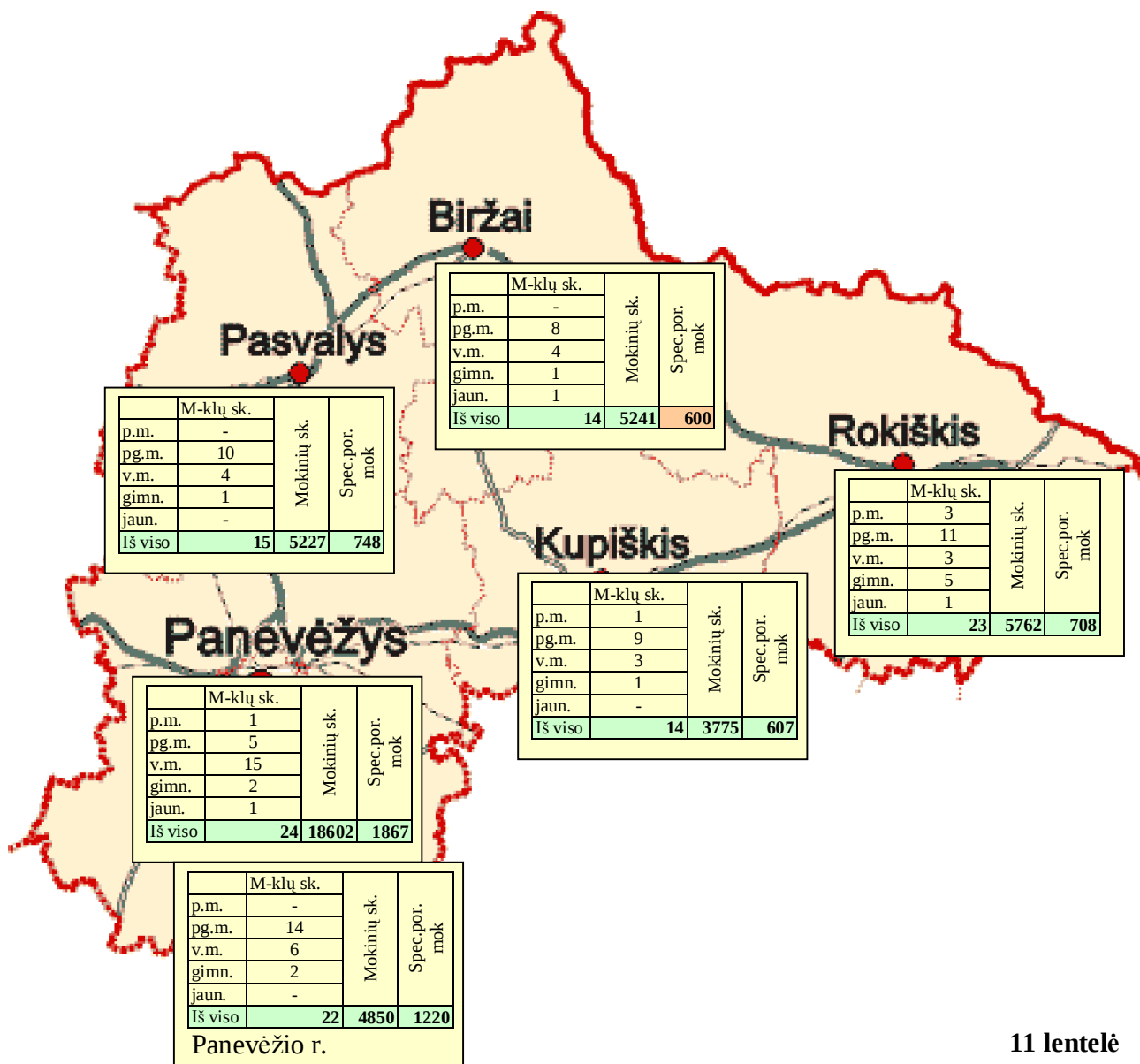
10 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Marijampolės apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Kalvarija	7	2150	233	11	125	6
Kazlų Rūda	9	2254	171	8	58	3
Marijampolė	25	9916	953	10	323	3
Šakiai	22	6527	571	9	187	3
Vilkaviškis	19	7944	433	5	239	3
Iš viso:	82	28791	2361	8	932	3

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Panevėžio apskritis

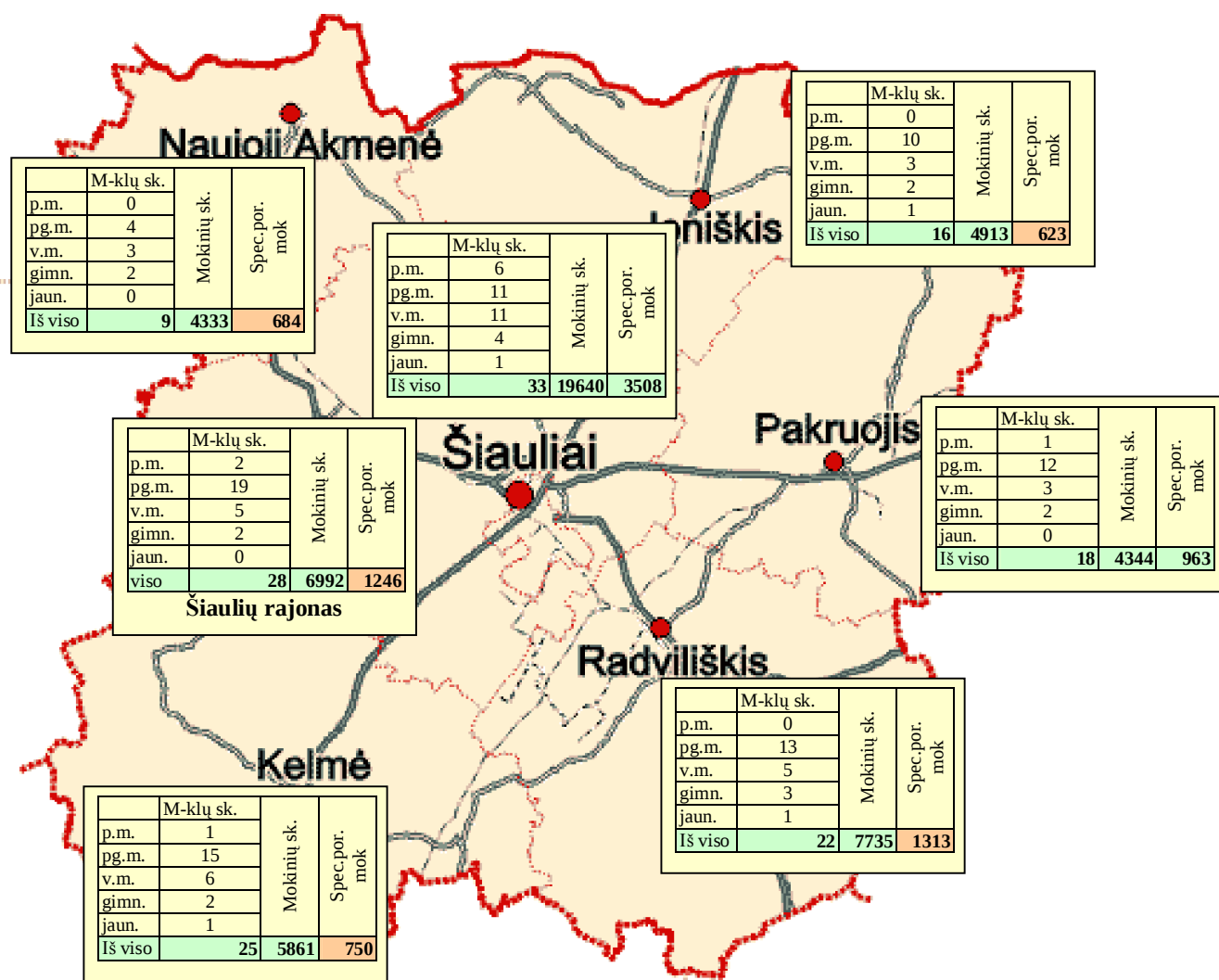
11 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Panevėžio apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Biržai	14	5241	600	11	249	5
Kupiškis	14	3775	607	16	132	3
Panevėžys	24	18602	1867	10	397	2
Panevėžio r.	22	4850	1220	25	383	8
Pasvalys	15	5227	748	14	246	5
Rokiškis	23	5762	708	12	209	4
Iš viso:	112	43457	5750	13	1616	4

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Šiaulių apskritis

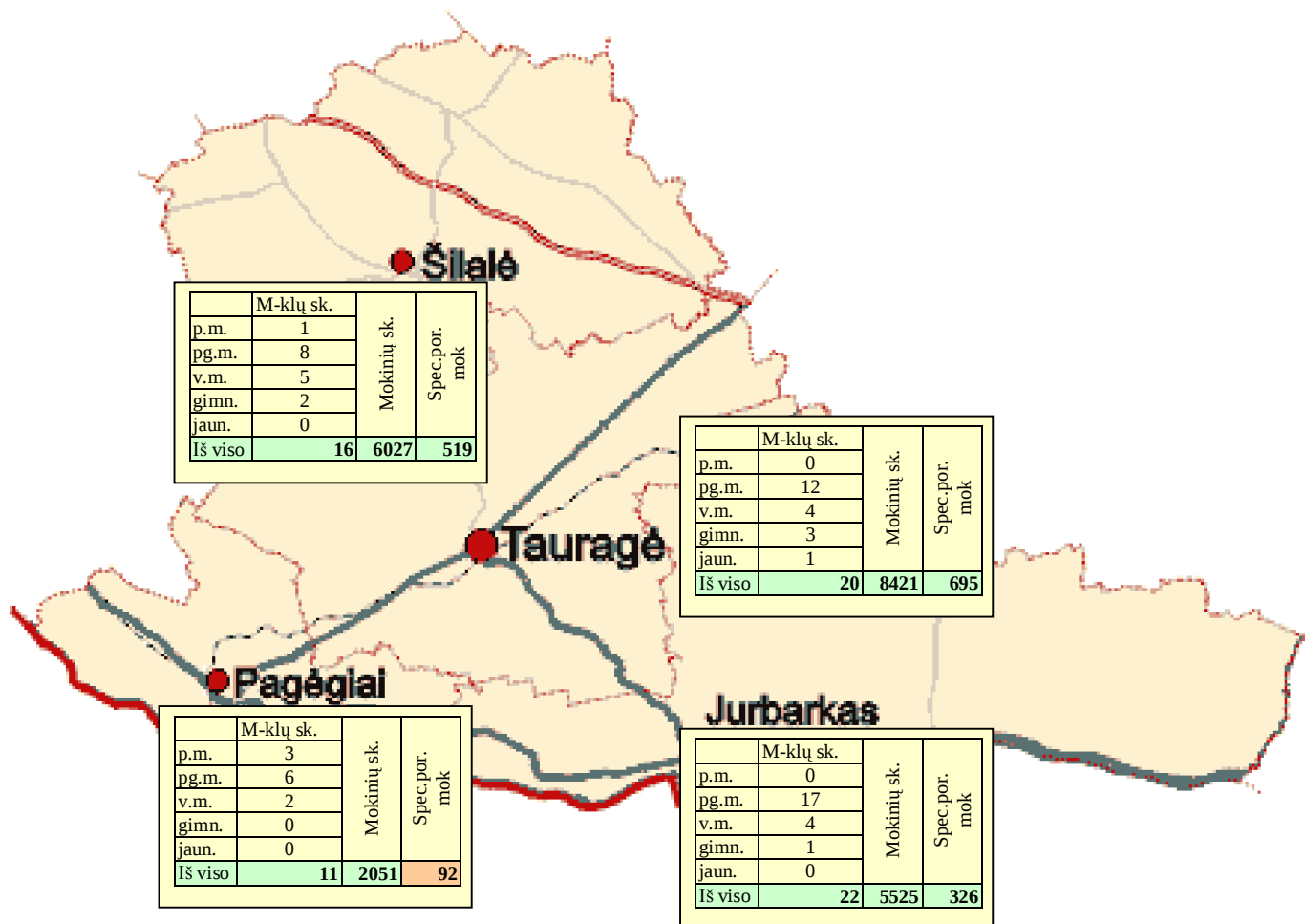
12 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Šiaulių apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Akmenės r.	9	433	684	16	167	4
Joniškio r.	16	4913	623	13	243	5
Kelmės r.	25	5861	750	13	176	3
Pakruojo r.	18	4344	963	22	265	6
Radviliškio r.	22	7735	1313	17	225	3
Šiaulių m.	33	19640	3508	18	632	3
Šiaulių r.	28	6992	1246	18	301	4
Iš viso:	151	53818	9087	17	2009	4

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Tauragės apskritis

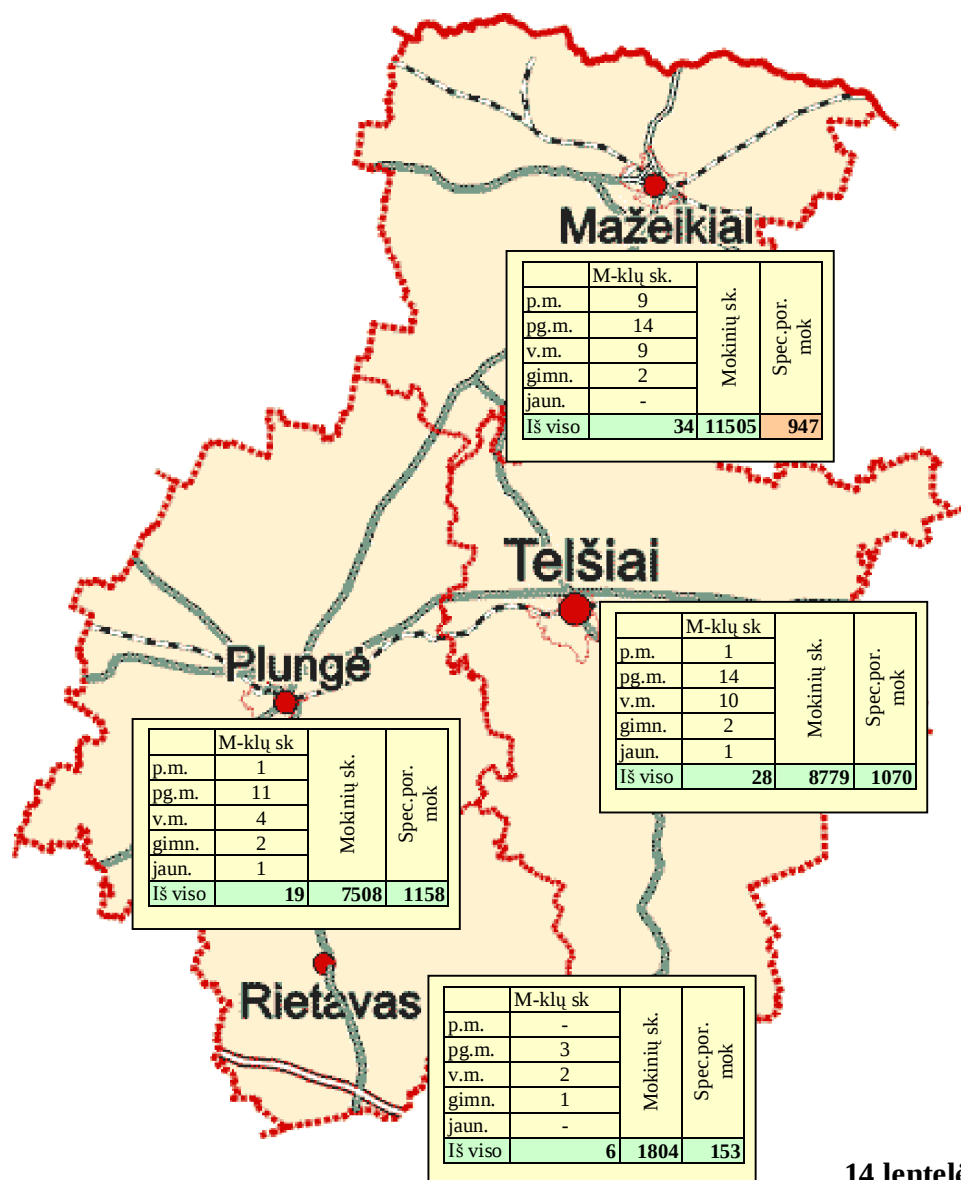
13 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Tauragės apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Jurbarkas	22	5525	326	6	149	3
Pagėgiai	11	2051	92	4	49	2
Šilalė	16	6027	519	9	183	3
Tauragė	20	8421	695	8	276	3
Iš viso:	69	22024	1632	7	657	3

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Telšių apskritis

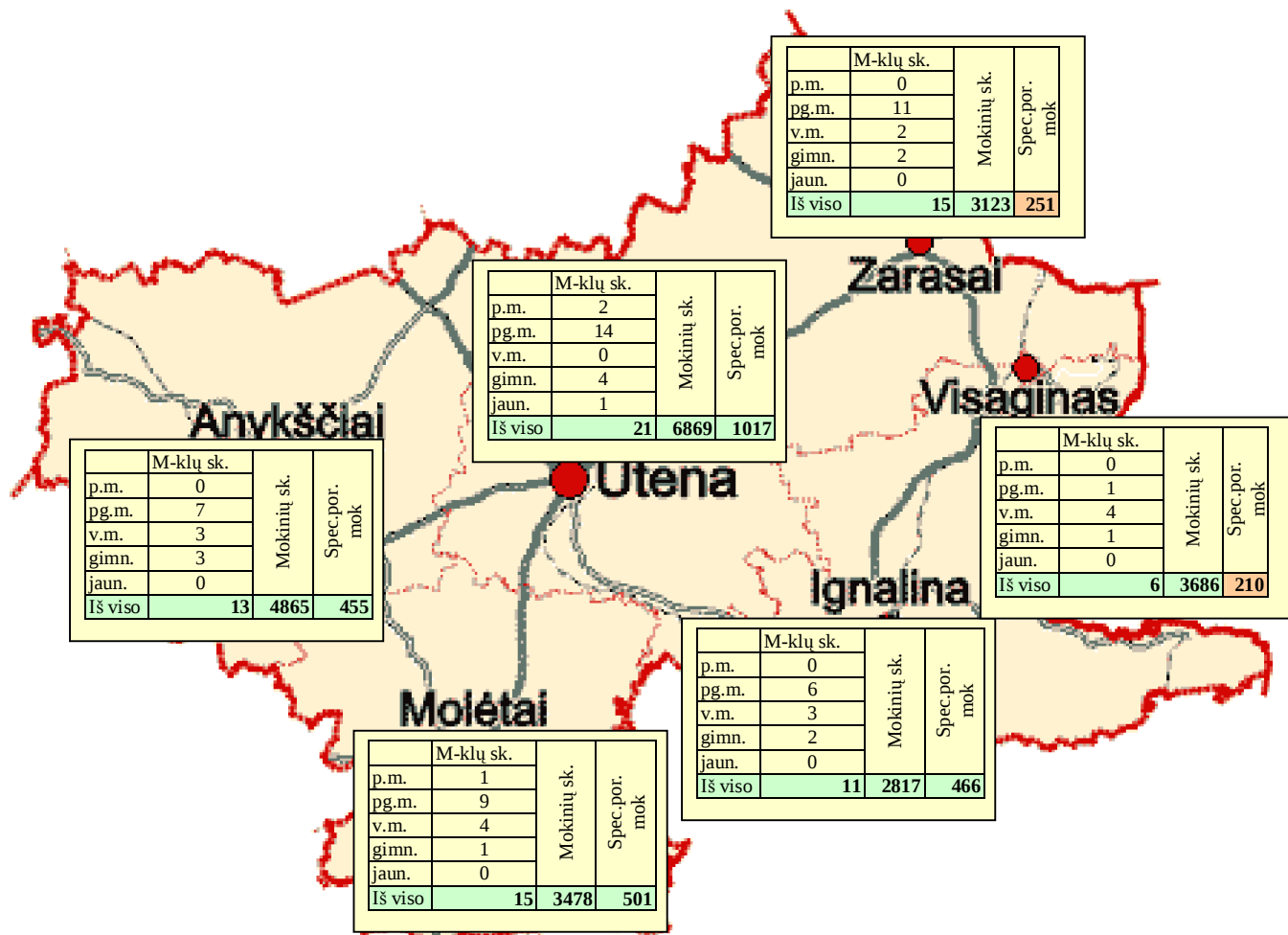
14 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Telšių apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Mažeikiai	34	11505	947	8	298	3
Plungė	19	7508	1158	15	258	3
Rietavas	6	1804	153	8	65	4
Telšiai	28	8779	1070	12	320	4
Iš viso:	87	29596	3328	11	941	3

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Utenos apskritis

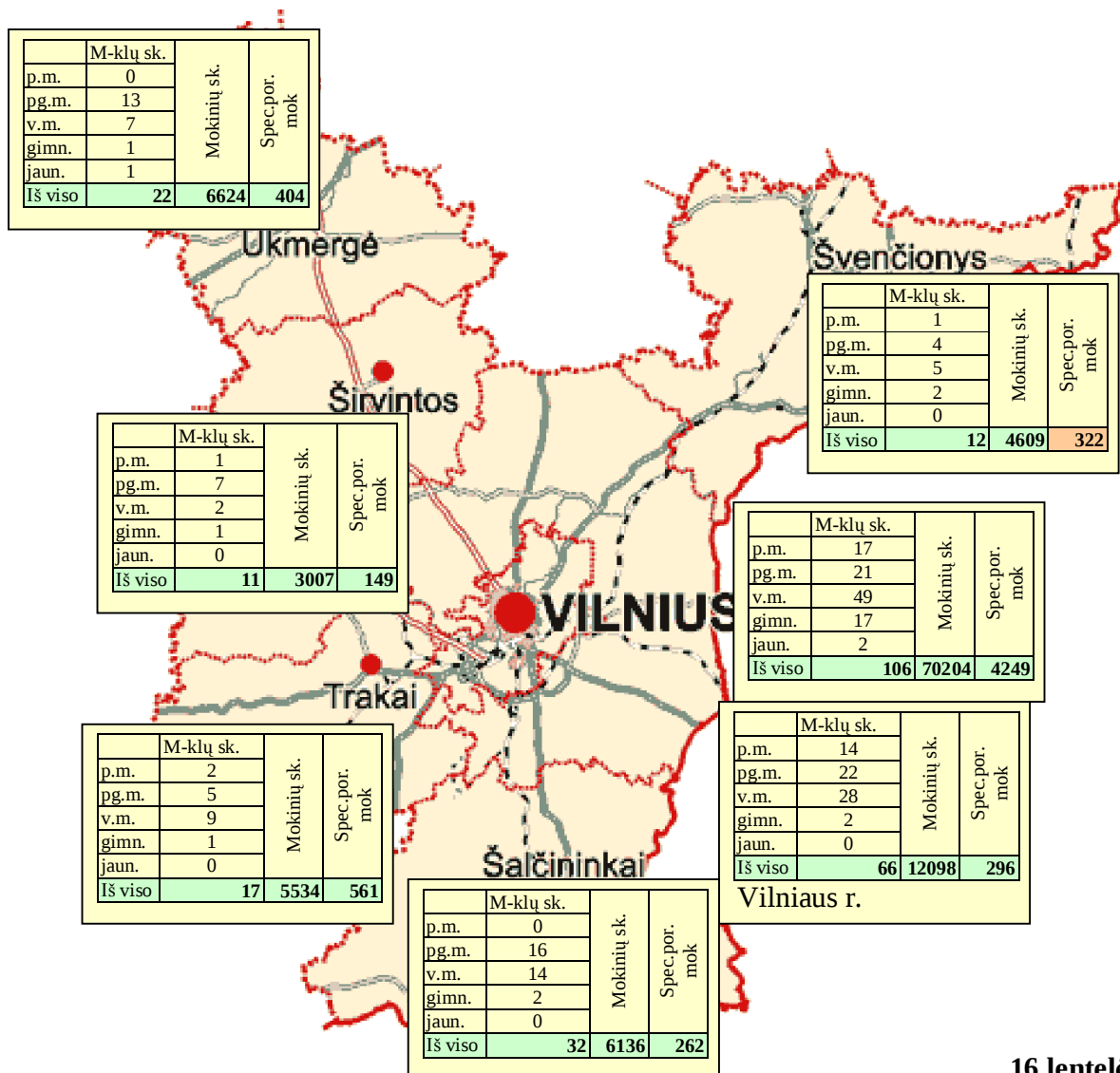
15 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Utenos apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Anykščiai	13	4865	455	9	187	4
Ignalina	11	2817	466	17	169	6
Molėtai	15	3478	501	14	255	7
Utena	21	6869	1017	15	272	4
Visaginas	6	3686	210	6	49	1
Zarasai	15	3123	251	8	117	4
Iš viso:	81	24838	2900	12	1049	4

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Vilniaus apskritis

16 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius Vilniaus apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Specialiųjų poreikių turintys mokiniai		Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintys mokiniai	
			Skaičius	Procentas (iš viso mokinių skaičiaus)	Skaičius	Procentas
Elektrėnų r.	11	3816	407	11	54	1,4
Šalčininkų r.	32	6136	262	4	107	2
Širvintų r.	11	3007	149	5	78	2,6
Švenčionių r.	12	4609	322	7	111	2
Trakų r.	17	5534	561	10	195	3,5
Ukmergės r.	22	6624	404	6	227	3
Vilniaus m.	106	70204	4249	6	1201	2
Vilniaus r.	66	12098	296	2	200	1,6
Iš viso:	277	112028	6650	6	2173	2

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Analizuoti šį rodiklį lyginamuoju aspektu gana sudėtinga todėl, kad šių rodiklių lyginimas su šalies vidurkiu (šalies specialiųjų poreikių vaikų, besimokančių bendrojo ugdymo įstaigose, vidurkis yra apie 10%) ar apskričių bei atskirų rajonų rodiklių lyginimas tarpusavyje negali patikimai atsakyti į klausimą apie specialiųjų poreikių identifikavimo kokybę. Specialiųjų poreikių rodiklis priklauso ne tik nuo pedagogų ir specialistų gebėjimo identifikuoti vaikų poreikius. Skirtingus rodiklius gali lemti ir lemia nevienodas specialiųjų poreikių pasiskirstymas įvairiose mokyklose, rajonuose, apskrityse. Specialiųjų poreikių vaikų procentas apskrityse taip pasiskirstęs:

Vilniaus apskritis	– 6
Tauragės apskritis	- 7
Marijampolės apskritis	- 8
Alytaus apskritis	- 9
Klaipėdos apskritis	- 10
Kauno ir Telšių apskritys	- 11
Utenos apskritis	- 12
Panevėžio apskritis	- 13
Šiaulių apskritis	- 17

Orientyrui laikant šalies vidurkį (10%) nedideliu specialiųjų poreikių vaikų procentu itin išsiskiria Vilniaus, Tauragės, Marijampolės, Alytaus apskritys. Šių ir kitų apskričių atskirų rajonų rodikliai taip pat labai skirtingi. Pvz., Vilniaus apskrities Vilniaus rajono rodiklis - 2%, Šalčininkų – 4%, Širvintų – 5%, o Trakų r.- 10%, Elektrėnų r. – 11%, Tauragės apskrities Pagėgių r.- 4%, o Šilalės r. – 9%, Klaipėdos apskrities Skuodo r. - 4%, o Klaipėdos r. – 15%. Ypač žemais specialiųjų poreikių turinčių vaikų rodikliais pasižymintys rajonai, atskiros mokyklos turėtų sulaukti didesnio švietimo vadovų, ypač specialistų apskrityse ir savivaldybėse kuruojančių specialųjį ugdymą, dėmesio. Derėtų išsiaiškinti, ar tokie rodikliai iš tiesų atspindi realią situaciją, ar žemas specialiųjų poreikių procentas nerodo mokyklos nenoro „matyti“ ugdytinių specialiųjų poreikių ir organizuoti specialiosios pedagoginės pagalbos. Reikėtų aiškiai atsakyti į klausimą, ar mažas specialiųjų poreikių turinčių vaikų skaičius yra objektyvi realybė ar tik problemos „nematymas“. Tuo labiau, kad mažas specialiųjų poreikių procentas dažnai siejasi su mažu specialistų skaičiumi, arba jų nebuvimu mokykloje ar net rajone. Po vieną specialųjį pedagogą 2006/2007 m.m. tebuvo Šalčininkų r., Širvintų r.(Vilniaus apskritis), Pagėgiuose (Tauragės aps.), Kalvarijoje, Kazlų Rūdoje, Vilkaviškyje (Marijampolės apsk.), Zarasuose (Utenos apsk.), Rietave (Telšių apsk.). 2006/2007

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

m.m. nebuvo nė vieno specialiojo pedagogo Elektrėnų r. (Vilniaus apsk.), Alytaus r. (Alytaus apsk.), Skuode (Klaipėdos apsk.).

Tolesnė mūsų atlikta specialiųjų poreikių tenkinimo lygio analizė taip pat parodė, kad neretai mažas nurodytas specialiųjų poreikių vaikų skaičius siejasi su prastu specialiųjų poreikių tenkinimo ir specialiosios pedagoginės pagalbos lygiu, todėl galima suabejoti ir poreikių lygio nustatymo korektiškumu. Ypač prastas nedidelių poreikių nustatymo lygis. Patenkama į „užburtą ratą“: nėra specialistų, sugebančių nustatyti specialiuosius poreikius, o specialistų nėra todėl, kad „nėra“ vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių.

Itin svarbiu rodikliu mes laikėme **vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turinčių vaikų procentą. Šis rodiklis atskleidžia poreikį žymesnių specialiųjų poreikių tenkinimo** (valstybėje, apskrityje, savivaldybėje, mokykloje), kai neabejotinai būtina specialistų pagalba. Jei tenkinant nedidelius specialiuosius ugdymosi poreikius svarbiausias asmuo yra klasės ar dalyko mokytojas, o specialistas (specialusis pedagogas, logopedas ir kt.) yra tik jo ir vaiko tėvų konsultantas, tai tenkinant vidutinius, didelius ar labai didelius poreikius specialusis pedagogas atlieka ne tik pedagogų, vaikų ir tėvų konsultanto funkcijas, bet ir tiesiogiai dirba su vaiku individualų ar grupinį darbą, teikia vaikui specialiąją pagalbą klasėje ar kabinete.

Vaikų, turinčių vidutinių, didelių ar labai didelių poreikių, procentas įvairiose apskrityse ir rajonuose žymiai tolygesnis, lyginant su visų specialiųjų poreikių rodikliu. Daugumoje apskričių ir rajonų šis procentas mokyklinėje populiacijoje yra nuo 2 iki 4. Žymiai mažesni skirtumai, identifikuojant vidutinius, didelius ar labai didelius poreikius leistų laikyti šį rodiklį tikslesniu, nei bendras specialiųjų poreikių rodiklis. Galima manyti, kad vertinant vidutinius, didelius ar labai didelius poreikius taikomi vienodesni standartai, nustatant žymesnius poreikius visada dalyvauja PPT specialistai.

Informacija, kurią ŠMM teikia mokyklos (vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius; specialiųjų poreikių lygiai; programos pritaikymo lygiai; specialistų skaičius ir kt.), daugeliu atvejų atskleidžia specialiųjų poreikių identifikavimo lygį bei specialiųjų poreikių paplitimą (mastą), tačiau neatskleidžia specialiųjų poreikių tenkinimo ir psichologinės, specialiosios pedagoginės bei

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

specialiosios pagalbos teikimo lygio bei jos veiksmingumo, kadangi pateikiami rodikliai nesiejami tarpusavyje ir neparodomas poreikio ir jo tenkinimo santykis.

Specialiųjų poreikių lygio ir jų tenkinimo formaliųjų rodiklių analizė rodo, kad specialiųjų poreikių identifikavimo ir tenkinimo lygis skirtingose mokyklose (savivaldybėse, apskrityse) labai skirtingas. Yra gražių pavyzdžių, liudijančių mokyklų vadovų rūpestį specialiųjų poreikių turinčiais vaikais ir gebėjimą tinkamai organizuoti pagalbą šiems vaikams, jų mokytojams bei tėvams. Tačiau daugumoje ugdymo įstaigų (savivaldybių, apskričių) specialiųjų poreikių tenkinimo lygis nepakankamas. Specialioji pedagoginė pagalba teikiama tik daliai specialiųjų poreikių turinčių vaikų (atskirose apskrityse nuo 28 iki 11 proc.; atskiruose rajonuose šis rodiklis nuo 5 iki 50 proc.).

Prasčiausiai ugdymo įstaigose identifikuojami nedideli specialieji ugdymo(si) poreikiai. Juos tenkinant daugumoje mokyklų (savivaldybių, apskričių) specialiojo pedagogo pagalba visiškai neteikiama nei vaikams, nei jų tėvams, nei ugdantiems pedagogams. Tiksliau ir patikimiau identifikuojami vidutiniai, dideli ir labai dideli vaikų specialieji ugdymo(si) poreikiai.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

3.2. Psichologinės pagalbos teikimo lygis ir pagalbos poreikio analizė

3.2.1. Psichologinės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė

Apie psichologinės pagalbos lygį buvo sprendžiama pagal tokius rodiklius:

1. Mokinių skaičiaus ir psichologų skaičiaus mokyklose santykis.	
<i>Paskirtis</i>	Mokinių skaičiaus ir psichologų skaičiaus mokyklose santykis parodo psichologinės pagalbos prieinamumą , t. y. koks mokinių skaičius tenka vienam psichologui.
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{Mokinių skaičius}}{\text{Psichologų skaičius mokyklose}}$
2. Mokinių skaičiaus, tenkančio vienam psichologui, santykis su normatyvu (normatyvas 301-600 mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis rodo psichologinės pagalbos prieinamumą moksleiviams , t. y. kokia dalis moksleivių realiai gali gauti psichologinę pagalbą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje). Idealiu atveju šis rodiklis turėtų būti lygus 1, kuo didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas psichologinės pagalbos poreikis.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R_2 = \frac{\text{Mokinių skaičius, tenkantis vienam psichologui}}{\text{Normatyvas (301-600 mokinių); imamas } M=450}$
<i>Paskirtis₁</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama psichologinė pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus, iš dalies atskleidžia poreikio tenkinimo lygį.
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_2 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} \times 100$

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą 2006/2007 m.m. pateikiami lentelėse⁴⁸.

⁴⁸ Duomenys apie mokinių ir psichologų skaičių imti iš ŠMM duomenų bazės 2007 m. liepos - rugsėjo mėnesiais ir ne visada sutampa su apskričių ar miestų specialistų, kuriojančių specialųjį ugdymą, ar miestų (rajonų) PPT turimais duomenimis.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

17 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Alytaus apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Alytus	15	11599	2	5800	13	8
Alytaus r.	18	3431	-	-	-	-
Druskininkai	6	3888	2	1944	4	25
Lazdijai	14	3558	-	-	-	-
Varėnos r.	18	4213	-	-	-	-
Iš viso:	71	26689	4			

18 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Kauno apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Birštonas	2	786	1	786	1,7	59
Jonava	21	7715	4	1929	4,3	23
Kaišiadorys	16	4995	5	999	2	50
Kaunas	72	46866	32	1465	3,3	30
Kauno r.	28	11091	13	853	1,9	53
Kėdainiai	23	8754	6	1459	3,2	31
Prienai	18	4963	4	1241	2,8	36
Raseiniai	20	6665	2	3333	7,4	14
Iš viso:	200	91835	67	1371	3	33

19 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Klaipėdos apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Klaipėda	32	23637	25	945	2	50
Klaipėdos r.	20	6378	7	911	2	50
Kretinga	17	7003	2	3502	8	13
Neringa	2	311	1	311	Atitinka normatyvą	100
Palanga	6	2683	2	1342	3	33
Skuodo r.	15	4352	1	4352	9,7	10
Šilutės r.	23	8578	4	2145	4,8	21
Iš viso:	115	52942	42	1261	2,8	36

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

20 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Marijampolės apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Kalvarija	7	2150	1	2150	4,7	21
Kazlų Rūda	9	2254	-	-	-	-
Marijampolė	25	9916	4	2479	5,5	18
Šakiai	22	6527	2	3264	7,3	14
Vilkaviškis	19	7944	4	1986	4,4	23
Iš viso	82	28791	11	2617	5,8	17

21 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Panevėžio apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Biržai	14	5241	1	5241	12	8
Kupiškis	14	3775	2	1888	4	25
Panevėžys	24	18602	6	3100	7	14
Panevėžio r.	22	4850	-	-	-	-
Pasvalys	15	5227	2	2614	6	17
Rokiškis	23	5762	4	1441	3	33
Iš viso:	112	43457	15	2897	6,4	16

22 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Šiaulių apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Akmenės r.	9	4333	1	4333	9,6	10
Joniškio r.	16	4913	4	1228	2,7	37
Kelmės r.	25	5861	1	5861	13	8
Pakruojo r.	18	4344	2	2172	4,8	21
Radviliškio r.	22	7735	4	1934	4,3	23
Šiaulių m.	33	19640	2	9820	22	5
Šiaulių r.	28	6992	1	6992	15,5	6
Iš viso:	151	53818	15	3588	8	13

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

23 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Tauragės apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Jurbarkas	22	5525	1	5525	12	8
Pagėgiai	11	2051	-	-	-	-
Šilalė	16	6027	-	-	-	-
Tauragė	20	8421	-	-	-	-
Iš viso	69	22024	1			

24 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Telšių apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Mažeikiai	34	11505	5	2301	5	20
Plungė	19	7508	-	-	-	-
Rietavas	6	1804	1	1804	4	25
Telšiai	28	8779	3	2926	6,5	15
Iš viso	87	29596	9	3288	7,3	14

25 lentelė

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Utenos apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	<i>Psichologinės pagalbos teikimo lygis</i>	
					Rodiklis	Procentas
Anykščiai	13	4865	2	2433	5,4	19
Ignalina	11	2817	-	-	-	-
Molėtai	15	3478	1	3478	7,7	13
Utenos r.	21	6869	3	2290	5	20
Visaginas	6	3686	6	614	1,3	Atitinka normatyvą
Zarasai	15	3123	1	3123	7	14
Iš viso:	81	24838	13	1910	4,2	24

Duomenys apie psichologinės pagalbos teikimą Vilniaus apskrityje

	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Psichologų skaičius	Mokinių skaičius, tenkantis 1 psichologui	Psichologinės pagalbos teikimo lygis	
					Rodiklis	Procentas
Elektrėnų r.	11	3816	2	1908	4,2	24
Šalčininkų r.	32	6136	1	6136	14	7
Širvintų r.	11	3007	1	3007	6,7	15
Švenčionių r.	12	4609	5	922	2	50
Trakų r.	17	5534	1	5534	12	8
Ukmergės r.	22	6624	3	2208	5	20
Vilniaus m.	106	70204	70	1003	2	50
Vilniaus r.	66	12098	9	1344	3	33
Iš viso:	277	112028	92	1218	2,7	37

Psichologinės pagalbos teikimo lygis šalies ugdymo įstaigose (apskrityse, rajonuose ir atskirose mokyklose) labai nevienodas. Visagine ir Neringoje organizuojamos psichologinės pagalbos lygis pagal formaliuosius rodiklius atitinka numatytus normatyvo reikalavimus. Sąlygiškai geriau psichologinė pagalba teikiama Klaipėdoje ir Klaipėdos rajone (50proc.moksleivių), Vilniaus m.(50 proc.), Švenčionių r. (50 proc.), Birštone (59 proc.), Kauno r. (53 proc.), Kaišiadorių r. (50 proc.). Sprendžiant pagal formaliuosius reikalavimus, psichologinė pagalba šiuose miestuose ir rajonuose prieinama pusei bendrojo lavinimo mokyklų mokinių.

Daugumoje apskričių (miestų, rajonų, mokyklų) psichologinės pagalbos teikimo lygis itin žemas. Nemažai rajonų, kurių mokyklose 2006/2007 m.m. apskritai nedirbo psichologai. Psichologai nedirbo Alytaus r., Lazdijuose, Varėnos r., Panevėžio r., Plungės r., Kazlų Rūdoje, Pagėgiuose, Šilalės r., Tauragės r., Ignalinos r.

Itin žemas psichologinės pagalbos ugdymo įstaigose lygis, sprendžiant pagal psichologų etatus, 2006/2007 m. m. buvo Tauragės apskrityje, kurioje yra 69 mokyklos, o dirbo tik 1 psichologas. Alytaus apskrities 71 mokykloje dirbo 4 psichologai. Rajonuose, kuriuose dirbo psichologai, psichologinė pagalba, numatyta pagal normatyvus, buvo teikiama nuo 5 iki 60 procentų moksleivių. Žemas psichologinės pagalbos organizavimo ir teikimo lygis Šiaulių m. mokyklose (pagalba teikiama tik 5 proc. moksleivių) ir Šiaulių r. (6proc.), Šalčininkų r. (7 proc.), Biržų, Jurbarko, Trakų rajonuose (po 8 proc.).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Nepakankama informacija apie psichologinę pagalbą ugdymo įstaigose: neatsispindi nei psichologinės pagalbos poreikis nei turinys, nurodomas tik psichologų skaičius mokyklose;

Psichologinės pagalbos teikimo lygis ugdymo įstaigose itin žemas: daugelyje ugdymo įstaigų ji apskritai neteikiama, o tose apskrityse ir tuose rajonuose, kuriuose dirba psichologai, pagalba teikiama tik mažai daliai ugdytinių.

3.2.2. Psichologinės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2007-07-21) – viename pagrindinių šalies švietimą reglamentuojančių dokumentų – antrajame skirsnyje (*Švietimo sistemos sandara*), 6 str. teigiama, kad Lietuvos švietimo sistema apima pagalbą mokiniui. Tai yra informacinė, psichologinė, socialinė pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji bei medicininė pagalba. Atskiru 20 straipsniu yra reglamentuojama psichologinė pagalba, kurios paskirtis – *padėti mokiniui atgauti dvasinę darną, gebėjimą gyventi ir mokytis*.

Kitas – LR Specialiojo ugdymo (1998) – įstatymas taip pat reglamentuoja psichologinę pagalbą ugdymo įstaigoje. 5 str. (*Specialiojo ugdymo uždaviniai*) be kitų specialiojo ugdymo uždavinių, teigia: *teikti kvalifikuotą specialiąją pedagoginę psichologinę pagalbą specialiųjų poreikių asmenims*. Šiame įstatyme taip pat numatytos specialiųjų poreikių vaikų tėvų (ar vaiko globėjų) teisės gauti nuolatinę psichologinę (ir kt.) pagalbą gyvenamojoje vietoje (6 skirsnis, 33 str.).

Asmenybės ir ugdymosi problemų turinčiam mokiniui viena pagrindinių psichologinės pagalbos sričių yra *teikėjų bendradarbiavimas* su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais, juos konsultuojant (LR Švietimo įstatymas, 20.2 §). Dar viena pagrindinių psichologinės pagalbos sričių yra *konsultacinė pagalba* mokytojams (24.2 §).

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų⁴⁹ pateikiami tokie reikalavimai mokyklos psichologui kaip *gebėjimas teikti psichologinę pagalbą įvairių psichologinių problemų bei specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams; gebėjimas inicijuoti ir dalyvauti įgyvendinant mokyklos bendruomenei aktualias psichologinių problemų prevencijos priemones; gebėjimas bendradarbiauti su mokytoju, specialiuoju pedagogu, logopedu, socialiniu pedagogu, kitais specialistais ir mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais) bei dirbti su jais komandoje, sprendžiant mokinio problemas ir kt.*

Tyrimo metu siekta atsakyti į šiuos ugdymo(si) realybės kalsimus: *Kokia yra tėvų bei pedagogų (įvairių mokyklose dirbančių specialistų) nuomonė apie psichologinę pagalbą ir jos vertinimai? Ar ugdymo(si) proceso dalyviai yra patenkinti esama būkle? Kokie yra visų minėtų dalyvių pageidaujami psichologinės pagalbos pokyčiai mokykloje?*

⁴⁹ 2005 m. liepos 22 d. Nr. Įsak-1548, Vilnius. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/05-07-22-ISAK-1548.htm [žiūrėta 2007-09-30]

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Atlikus nuomonių apie psichologinę pagalbą (psichologo funkcijas ir atliekamą darbą) faktorinę analizę, vertinimų struktūroje atskleistos trys realiai praktikoje egzistuojančios psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje funkcijos⁵⁰ (faktorinės analizės statistiniai duomenys pateikiami 5 priede (el. variantas): *psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas; psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas; psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams* (žr. 27 lentelę).

27 lentelė

Psichologinės pagalbos struktūra ir požymiai (N=722)

1. PSICHOLOGAS KAIP KONSULTANTAS IR VAIKO UGDYMO(SI) SITUACIJOS EKSPERTAS
Psichologas įvertina asmenybės psichologines ir bendravimo problemas (pvz. vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.)
Psichologas konsultuoja mokinius, turinčius asmenybės, bendravimo problemų
Psichologas konsultuoja mokinius, turinčius ugdymosi problemų
Psichologas įvertina mokinio raidos ypatumus, jo specialiuosius poreikius
Psichologas tariaisi su pedagogais, specialistais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius
Psichologas konsultuoja mokinių tėvus
Psichologas konsultuoja mokinių, turinčių ugdymosi ar asmenybės problemų, pedagogus ir specialistus
Psichologas tariaisi su tėvais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius
2. PSICHOLOGAS KAIP MOKYKLOS BENDRUOMENĖS ŠVIETĖJAS
Psichologas atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius
Psichologas formuoja teigiamą mokyklos bendruomenės požiūrį į psichologinių, asmenybės ir ugdymo(si) problemų turinčius mokinius bei jų ugdymą kartu su bendraamžiais
Psichologas šviečia mokyklos bendruomenę vaiko raidos, ir kt. psichologijos klausimais (pvz. veda seminarus, kt.)
Psichologas inicijuoja, rengia ir įgyvendina psichologinės prevencijos programas, padedančias išvengti asmenybės ir ugdymo(si) problemų
3. PSICHOLOGO REKOMENDACIJOS RAŠTU TĖVAMS IR PEDAGOGAMS
Psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo
Psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo

Daugiausiai psichologinės pagalbos ir psichologo veiklos požymių apima tokios sritys kaip *konsultavimas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertavimas* bei *mokyklos bendruomenės švietimas*.

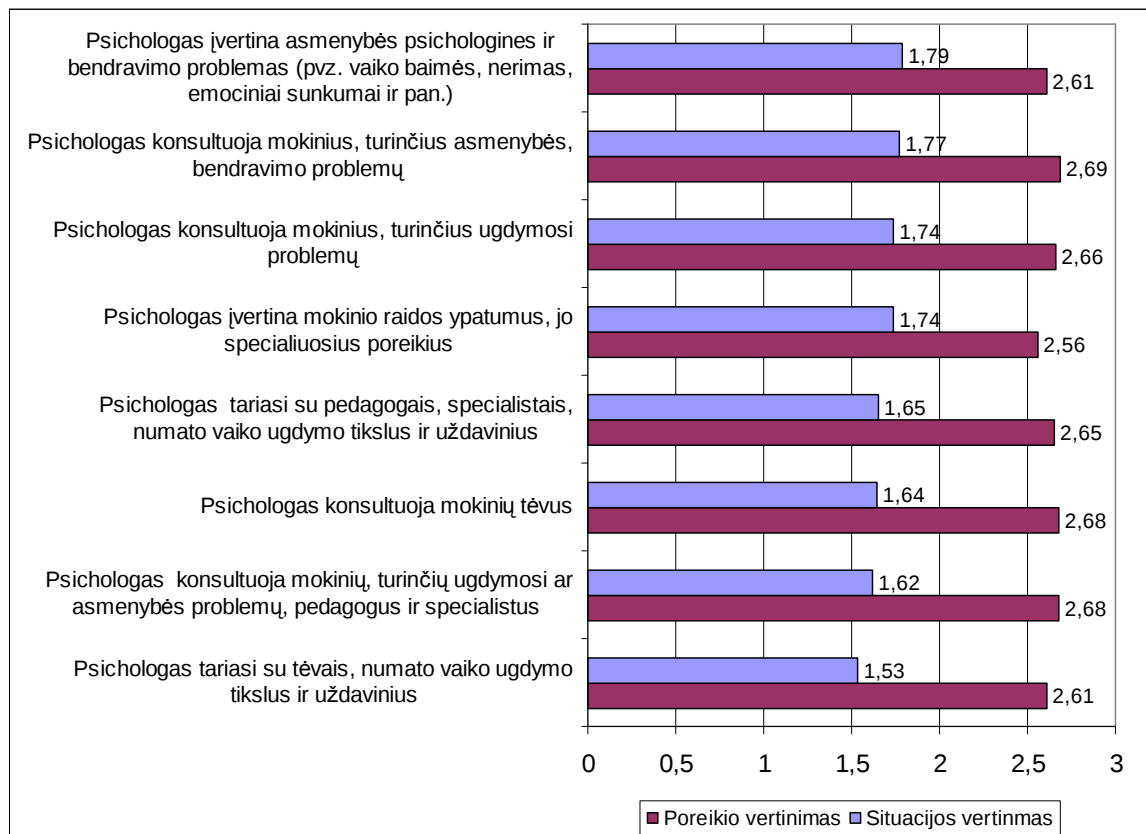
⁵⁰ Abiejų skalių (psichologinės pagalbos situacijos ir poreikio) faktoriai ir kintamieji sutampa.

Psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas

N u o m o n i ū r a i š k a (skalė nuo 1 iki 3). Psichologinės pagalbos sritis „*psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas*“ daugiau orientuota į mokinių, turinčių ugdymosi, asmenybės ar bendravimo problemų, konsultavimą. Tai pat – į mokinių tėvų konsultavimą bei asmenybės psichologinių ir bendravimo problemų įvertinimą. Respondentų (N=722) nuomone⁵¹, dažniausiai psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto funkcijos atsiskleidžia jam *vertinant asmenybės psichologines ir bendravimo problemas (pvz. vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.)*: beveik 35% respondentų mano, kad ši psichologinio darbo sritis yra įgyvendinama gerai, 27,1% teigia, kad vidutiniškai, kad silpnai – 20,2%. Truputį mažiau nei penktadalis (17,7%) respondentų, nežino kaip vertinti šią psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritį. Taip pat dažnai psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto funkcijos atsiskleidžia jam *konsultuojant mokinius, turinčius asmenybės, bendravimo problemų*: tam pritaria beveik trečdalis (32,7%) respondentų, ketvirtadalis (25,8%) respondentų šią pagalbos sritį vertina vidutiniškai, kiek daugiau nei ketvirtadalis (27,2%) – silpnai, o 14,3% respondentų – nežino.

Anot apklaustų tyrimo dalyvių, labiausiai plėtotina psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje – psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto – sritis turėtų būti orientuota į psichologo dialogą su tėvais, kai yra numatomi vaiko ugdymo(si) proceso tikslai ir uždaviniai (*psichologas tariasi su tėvais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius*): beveik ketvirtadalis respondentų (24,2%) mano, jog šią pagalbos sritį reikia stiprinti, dar trečdalis (24,7%), kad vidutiniškai stiprinti, 31,5% respondentų – kad silpnai, o beveik penktadalis (19,7%) – nežino. Visi psichologinės pagalbos srities *psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas* situacijos ir poreikio vertinimai pateikiami 4 pav.

⁵¹ Faktoriaus aprašomosios statistikos rodikliai pateikiami 5 priede (el. variantas).

4 pav. Psichologinės pagalbos „Psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas“ sritis: situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)
(Skalė nuo 0 iki 3)

Tyrimo duomenys rodo, jog analizuojamajame psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritys komponente – *psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto* – situacija nėra optimali: visi psichologo darbo aspektai (ir įvertinimas, ir konsultavimas, ir tarimasis su tėvais ir/ar pedagogais), atsižvelgiant į respondentų pateiktą minėtos sritys požymių situacijos ir poreikio vertinimo santykį, nėra veiksmingai realizuojami. Dar daugiau – dalis šios psichologinės pagalbos sritys veiklų, respondentų vertinimu, yra mažai veiksmingos (žr. 28 lentelę).

Psichologinės pagalbos sritis „Psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas“.
Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba nepakankamai veiksminga arba neveiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$).
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

R. Nr.	Psichologinės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba (veikla) veiksminga?
1	Psichologas įvertina asmenybės psichologines ir bendravimo problemas (pvz. vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.)	1,79	2,61	-0,82	Vidutiniškai veiksminga
2	Psichologas konsultuoja mokinius, turinčius asmenybės, bendravimo problemų	1,77	2,69	-0,92	Vidutiniškai veiksminga
3	Psichologas konsultuoja mokinius, turinčius ugdymosi problemų	1,74	2,66	-0,92	Vidutiniškai veiksminga
4	Psichologas įvertina mokinio raidos ypatumus, jo specialiuosius poreikius	1,74	2,56	-0,82	Vidutiniškai veiksminga
5	Psichologas tariaisi su pedagogais, specialistais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius	1,65	2,65	-1	Mažai veiksminga
6	Psichologas konsultuoja mokinių tėvus	1,64	2,68	-1,04	Mažai veiksminga
7	Psichologas konsultuoja mokinių, turinčių ugdymosi ar asmenybės problemų, pedagogus ir specialistus	1,62	2,68	-1,06	Mažai veiksminga
8	Psichologas tariaisi su tėvais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius	1,53	2,61	-1,08	Mažai veiksminga

Kaip matyti iš pateikiamų duomenų, visa **psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto** psichologinės pagalbos sritis, respondentų nuomone, yra nepakankamai veiksminga arba mažai veiksminga. Labiausiai psichologinio darbo pokyčių (situacijos ir poreikio vertinimo) reikalauja šios sritys: *psichologas tariaisi su tėvais, siekiant numatyti vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius* bei *tėvų konsultavimas*, o taip pat – pedagogų ir *specialistų*, dirbančių su mokiniais, turinčiais ugdymosi ar asmenybės problemų, *konsultavimas*. Tačiau ne tik dialogo su tėvais ir specialistais, bet ir mokinio įvertinimo srityje (*psichologas įvertina asmenybės psichologines ir bendravimo problemas (pvz. vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.)* ir *mokinio raidos ypatumus, jo specialiuosius poreikius*) stebimas ugdymo(si) proceso dalyvių nepasitenkinimas psichologinės pagalbos veiksmingumu.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Įdomu faktas, kad beveik visi respondentai, kurie pateikė savo nuomonę apie aptariamą psichologinės pagalbos darbo sritį bendrojo lavinimo mokykloje, užpildę atviro tipo klausimą, nurodė, kad „Mokykloms (daugeliui) labai trūksta psichologų, logopedų pagalbos“, „Mūsų mokykloje nėra psichologo, specialiųjų pedagogų ir mokytojo padėjėjo, todėl apie jų veiklą negaliu atsakyti“, „Psichologinė pagalba mokykloje neteikiama, nes nėra psichologo“ (48 respondentai iš 722). Anot specialistų, dirbančių bendrojo lavinimo mokykloje, psichologo etato mokyklose nėra, nes kai kurios mokyklos yra nedidelės („Reikia psichologo, bet jo nėra mažoje mokykloje“), trūksta specialistų („Mokyklose trūksta psichologų. Mažas atlyginimas, nenori dirbti mokyklose“). Tėvai savo pasisakymuose taip pat pamini šį jiems kaip visaverčiam ir kokybiškam ugdymo(si) procesui būtiną elementą („Norėtusi, kad būtų ir psichologas esant reikalui reikalinga jo pagalba“).

Pedagogai labai vangiai siūlo, kaip spręsti susidariusią situaciją dėl psichologų etatų nebuvimo – akcentuojamas tik psichologų (pa)rengimas: „[psichologai] nenori dirbti mokyklose arba netinka šiam darbui. Reikia geriau ruošti specialistus – psichologus. Nes pasitaiko psichologų, su kuriais vaikai nenori bendrauti (turėjome psichologą, kuriam irgi reikėjo psichologinės pagalbos)“.

Tuo tarpu ryškesni skirtumai išreiškiant savo nuomonę dėl aptariamąs psichologinės pagalbos veiksmingumo stebimi analizuojant skirtingų ugdymo(si) proceso dalyvių (mokykloje dirbančių pedagogų, specialiąją pagalbą teikiančių specialistų, mokyklos administracijos ir tėvų) vertinimus. Dabartine **psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto** situacija labiau patenkinti yra specialistai ir mokyklų administracijos atstovai (jie šią situaciją vertina kaip vidutiniškai veiksmingą). Mažiausiai aptariama psichologinės pagalbos būkle yra patenkinti tėvai (pastarieji šią pagalbos sritį įvertina kaip mažai veiksmingą).

Analizuojant skirtingų dalyvių (pačių psichologų, logopedų, specialiųjų ir kitų pedagogų, mokyklos administracijos bei mokinių tėvų atstovų) vertinimus, išryškėja nuostatos keisti esamą situaciją (ją gerinti). Lyginant visus ugdymo(si) proceso dalyvius, tik tėvų atstovai kiek mažiau reiškia nuostatą keisti esamą situaciją, tačiau pokyčių tendencijos yra akivaizdžios (žr. 5 pav.).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalba?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			P ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gerai	Ne	Iš dalies	Taip	
		1	2	3	1	2	3	
1. Konsultuoja mokinių, turinčių ugdymosi ar asmenybės problemų, pedagogus ir specialistus	0,000	1	1,5	2	2,5	3		0,000
2. Konsultuoja mokinius, turinčius asmenybės, bendravimo problemų.	0,000	1	2	3	1		3	0,000
3. Konsultuoja mokinius, turinčius ugdymosi problemų	0,000	1	2	3	1		3	0,000
4. Įvertina asmenybės psichologines ir bendravimo problemas (pvz. vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
5. Konsultuoja mokinių tėvus	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
6. Tariausi su pedagogais, specialistais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
7. Įvertina mokinio raidos ypatumus, jo specialiuosius poreikius	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
8. Tariausi su tėvais, numato vaiko ugdymo tikslus ir uždavinius	0,000	1	2	3	1	2	3	0,001

5 pav. „Psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas“: ugdymo proceso dalyvių⁵² (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

Kaip rodo tyrimo duomenys, mokyklos administracijos atstovai yra labiausiai patenkinti *psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto* psichologinės pagalbos sritimi ir mažiausiai reiškia poreikį pokyčiams ar situacijos keitimui (stiprinimui).

⁵² Pedagogai —————
Specialistai ————
Tėvai
Administracijos atstovai - - -

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Detaliau analizuojant skirtingų dalyvių (tėvų, specialistų, mokyklos administracijos atstovų) pasitenkinimą esama situacija ir poreikiu ją keisti, stebima stabili tendencija visų psichologinės pagalbos sričių pokyčiams, tačiau galima paminėti šias dvi: *psichologas konsultuoja mokinių, turinčių ugdymosi ar asmenybės problemų, pedagogus ir specialistus ir konsultuoja mokinių tėvus*, kurias specialistai, administracijos atstovai ir pedagogai laiko labiausiai stiprintinomis.

Tėvai mano, kad geriausiai atliekama psichologo funkcija - *psichologas įvertina mokinio raidos ypatumus, jo specialiuosius poreikius*, todėl tėvai nerodo poreikio keisti (stiprinti) situaciją šioje psichologinės pagalbos srityje.

Apibendrinant, galima teigti, kad kiek geriau realizuojama aptariamos psichologinės pagalbos veiklos sritis yra vaiko asmenybės psichologinių ir bendravimo problemų (pvz., vaiko baimės, nerimas, emociniai sunkumai ir pan.) įvertinimas. Tačiau būtina pažymėti, kad ir ši sritis, respondentų vertinimu, yra nepakankamai veiksminga. Psichologo kaip konsultanto ir vaiko ugdymo(si) situacijos eksperto psichologinės pagalbos sritis yra mažai veiksminga arba nepakankamai veiksminga. Poreikio ir nuostatų tyrimas leidžia teigti, kad šioje psichologinės pagalbos srityje yra poreikis pokyčiams (pagalbos stiprinimui) – tam pritaria visi tyrimo dalyviai (tiek mokykloje dirbantys ir specialiąją pagalbą teikiantys specialistai, tiek mokyklos administracija, tiek mokinių tėvai).

Didžiausią poreikį (nuostatą) keisti esamą situaciją išreiškė mokinių tėvai ir mokykloje dirbantys dalyko pedagogai. Mokyklos administracijos atstovai ir specialistai taip pat išreiškė poreikį keisti aptariamos psichologinės pagalbos situaciją (stiprinti), tačiau, lyginant su tėvais ir dalyko pedagogais, kiek mažiau.

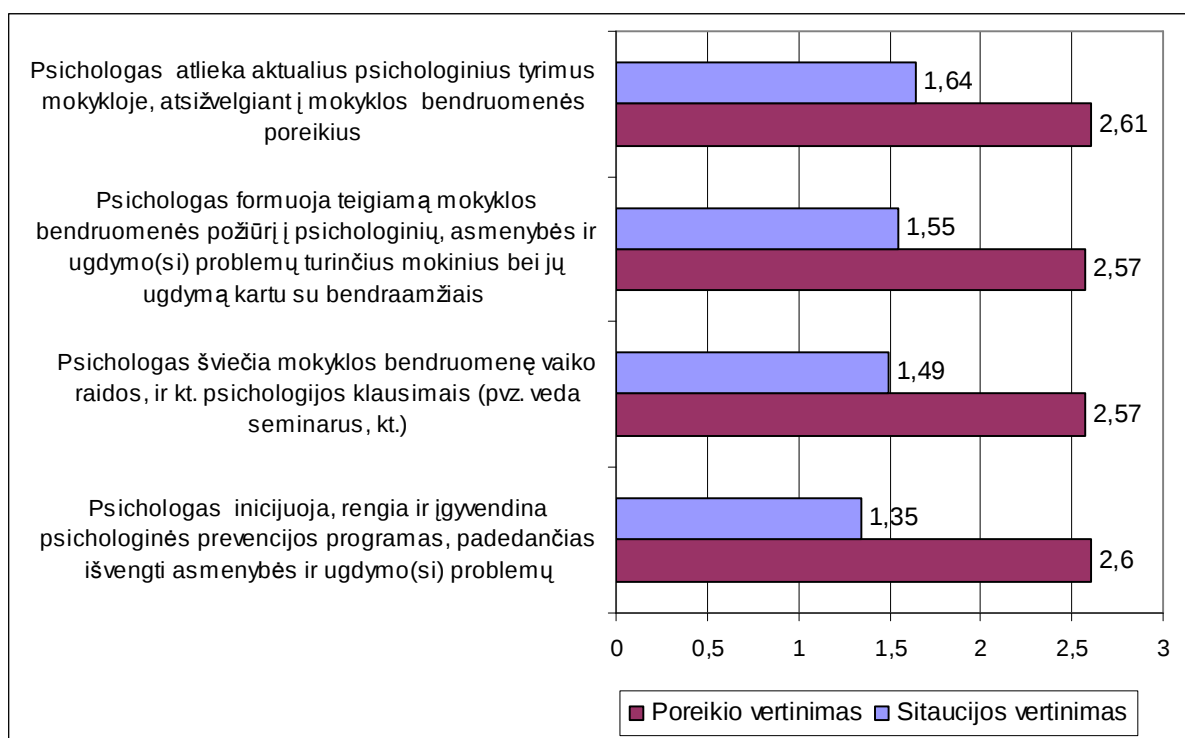
Psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas. *N u o m o n i ū r a i š k a* (skalė nuo 1 iki 3). Psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritis – „*psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas*“⁵³ orientuota į mokyklos bendruomenės švietimą, tyrimų, atliepančių ugdymo(si) proceso dalyvių poreikius, vykdymą ir psichologinių prevencijos programų inicijavimą, rengimą bei įgyvendinimą (žr. 6 pav.).

⁵³ Faktoriaus aprašomosios statistikos rodikliai pateikiami 5 priede (el. variantas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Respondentų (N=722) nuomone, dažniausiai psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo funkcijos atsiskleidžia jam atliekant *aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius*: šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis (27%) respondentų mano, kad ši psichologinio darbo sritis yra įgyvendinama gerai, 23,7%, kad – vidutiniškai, kad silpnai – 26,8%, o 22,5% respondentų nežino kaip vertinti aptariamos veiklos pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritį. Dažnai psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo funkcijoms priskiriama tai, kad *psichologas atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius*: tam pritaria beveik trečdalis (33,8%) respondentų, penktadalis (19,4%) respondentų teigia, kad ši pagalba yra išreikšta vidutiniškai, 23,4% respondentų, kad silpnai ir tiek pat – 23,4% – nežino.

Visi psichologinės pagalbos sritys *psichologas kaip konsultantas ir vaiko ugdymo(si) situacijos ekspertas* situacijos ir poreikio vertinimai pateikiami 6 pav.

6 pav. Psichologinės pagalbos „Psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas“ sritis: situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)
(skalė nuo 0 iki 3)

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Reikia pažymėti, kad ši psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritis **psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas** respondentų taip pat yra vertinama kaip nepakankamai veiksminga – vyrauja gana prasti vertinimai.

Išanalizavus atvirus anketoje pateiktus klausimus, galima hipotetiškai teigti, kad ši psichologinės pagalbos sritis ir psichologo funkcijos (šviesti ir formuoti bendruomenės teigiamas nuostatas į specialiųjų poreikių turinčius vaikus, inicijuoti ir atlikti tyrimus bei projektus, etc.) nėra pakankamai veiksmingai realizuojamos, mat mokyklose trūksta psichologų – ir etatų, ir pačių specialistų.

Nors, kaip rodo tyrimo duomenys, respondentai nėra patenkinti šios psichologinės pagalbos sritys situacija (yra poreikis keisti (stiprinti) situaciją), galima išskirti *psichologo, kaip atliekančio aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius* funkciją: kad ji yra realizuojama tinkamai, pritaria apie trečdalis respondentų (33,8%), dar 19,4% respondentų vertina iš dalies teigiamai, o kad ši psichologinės pagalbos funkcija nėra realizuojama mano 23,4% respondentų (dar tokia pati dalis – nežino kaip vertinti).

Visa psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo darbo ir psichologinės pagalbos sritis, atsižvelgiant į respondentų vertinimus (situacijos ir poreikio vertinimo santykį), taip pat yra nepakankamai arba mažai veiksminga – stebimas poreikis šią pagalbą stiprinti (žr. 29 lentelę).

29 lentelė

Psichologinės pagalbos sritis „Psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba nepakankamai veiksminga arba neveiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$).
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

R. Nr.	Psichologinės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba (veikla) veiksminga?
1.	Psichologas atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius	1,64	2,61	-0,97	Vidutiniškai veiksminga
2.	Psichologas formuoja teigiamą mokyklos bendruomenės požiūrį į psichologinių, asmenybės ir ugdymo(si) problemų turinčius mokinius bei jų ugdymą kartu su bendraamžiais	1,55	2,57	-1,02	Mažai veiksminga
3.	Psichologas šviečia mokyklos bendruomenę vaiko raidos, ir kt. psichologijos klausimais (pvz. veda seminarus, kt.)	1,49	2,60	-1,11	Mažai veiksminga
4.	Psichologas inicijuoja, rengia ir įgyvendina psichologinės prevencijos programas, padedančias išvengti asmenybės ir ugdymo(si) problemų	1,35	2,60	-1,25	Mažai veiksminga

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Kaip bene geriausiai realizuojamą psichologo veiklos barą galima išskirti *aktualių psichologinių tyrimų mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius*, atlikimą. Tačiau, kaip rodo tyrimo duomenys, ir šia psichologinės pagalbos srityje ugdymo(si) proceso dalyviai nėra patenkinti.

Kaip matyti iš pateikiamų duomenų, **psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo** psichologinės pagalbos sritis, respondentų nuomone, yra mažai arba nepakankamai veiksminga. Nepakankamai veiksmingas (nerealizuojamas) yra tik tas komponentas, kur *psichologas atlieka aktuales psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius*. Mažai veiksmingos ir labiausiai psichologinio darbo baro pokyčių (stiprinimo) sritys yra *psichologo kaip psichologinės prevencijos programų, padedančių išvengti asmenybės ir ugdymo(si) problemų iniciavimo, rengimo ir įgyvendinimo bei psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo vaiko raidos ir kt. psichologijos klausimais (pvz. seminarų vedimas, kt.)*.

Kai kurie respondentai, atsakydami į atviro tipo klausimą, teigė, jog šias psichologinės pagalbos sritis ir psichologo funkcijas (šviesti mokyklos bendruomenę, inicijuoti, renti ir įgyvendinti tyrimus ir projektinę veiklą, etc.) mokyklose dubliuoja ar perima socialinis pedagogas („*Džiaugiamės, kad turime puikią socialinę pedagogę, kuri padeda spręsti daugybę problemų*“).

Keletas respondentų, kaip aktualų dalyką, pažymėjo psichologo dalykinės kompetencijos (savišvietos), įvairių priemonių trūkumą. Štai tipiškas respondento (specialisto, dirbančio bendrojo lavinimo mokykloje) teiginys: „*Psichologas, spec. pedagogas, logopedas neturi savo atskirų kabinetų*“). Bendrojo lavinimo mokyklose dirbantys specialistai akcentavo „*metodinės medžiagos psichologui stoka*“. Štai, patys psichologai, dirbantys bendrojo lavinimo mokyklose ir dalyvavę tyrime, teigia, kad „*L. norėtųsi, jog psichologai turėtų didesnę galimybę sulaukti pagalbos (literatūros, testavimo) iš SPPC, PPT ar iš kitų institucijų. Labai mokyklų psichologai stokoja licencijuotų metodikų, kurias galima būtų įsigyti lankant kursus. Tiesiog mažai kursų, apie juos neinformuojami psichologai mokyklose (mokyklos taip pat.)*“. Tyrimo metu psichologai minėjo ir materialinės – metodinės bazės skurdumą („*Trūksta vaizdinės, metodinės medžiagos psichologui*“), kas trukdo kokybiškai atlikti mokyklos bendruomenės švietimo, o ir kitas funkcijas.

Tuo tarpu skirtingų ugdymo(si) proceso dalyvių dėl psichologinės pagalbos srities *psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjo* funkcijų situacijos ir poreikio vertinimai išsiskiria. Tėvai, lyginant su mokyklų administracijos atstovais ar specialistais, silpnai vertina psichologo, kaip mokyklos

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

bendruomenę telkiančio specialisto funkciją: tyrimų atlikimas, šveitimas, prevencijos programų iniciavimas ir rengimas (žr. 7 pav.). Tai gali būti ir bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenės vienas iš mažo sutelktumo požymių: specialistai išskiria ir vertina vienas psichologo kaip bendruomenės švietėjo funkcijas ir pagalbos sritis, o tėvai – kitas (tai rodo tėvų ir specialistų interesų nesuderinamumą ar poreikių ir ugdymo(si) tikslų prioritetų „konfliktą“).

Pagalbos sritys	p ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtoti šią pagalbą?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			p ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gerai	Ne	Iš dalies	Taip	
		1	1,5	2	2,5	3	1	
Formuoja teigiamą mokyklos bendruomenės požiūrį į psichologinių, asmenybės ir ugdymo(si) problemų turinčius mokinius bei jų ugdymą kartu su bendraamžiais	0,000	1	1,5	2	2,5	3	1	0,001
Šviečia mokyklos bendruomenę vaiko raidos, ir kt. psichologijos klausimais (pvz. veda seminarus, kt.)	0,000	1	1,5	2	2,5	3	1	0,000
Inicijuoja, rengia ir įgyvendina psichologinės prevencijos programas, padedančias išvengti asmenybės ir ugdymo(si) problemų	0,000	1	1,5	2	2,5	3	1	0,000
Atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius	0,000	1	1,5	2	2,5	3	1	0,000

7 pav. „Psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas“: ugdymo proceso dalyvių⁵⁴ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
- § M- vidurkis

Analizuojant 7 pav. pateiktus duomenis, išsiskiria mokyklos pedagogų reiškiamas poreikis stiprinti visas psichologinės pagalbos sritis. Taip pat stebimas specialistų ir mokyklos administracijos atstovų

⁵⁴ Pedagogai —————
Specialistai ————
Tėvai
Administracijos atstovai — . —

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

poreikis *psichologo kaip mokyklos bendruomenės švietėjo* pokyčiams – esamos situacijos ir pagalbos stiprinimui. Galima teigti, kad tiek specialistų, tiek mokyklos administracijos atstovų poreikiai situacijos pokyčiams sutampa. Kiek mažesnę poreikį keisti aptariamą psichologinės pagalbos sritį ir psichologo funkcijas demonstruoja ir mokinių tėvai.

Detaliai vertinat šios funkcijos realizavimą skirtingų dalyvių psichologinės pagalbos situacijos ir poreikio vertinimo santykio aspektu, nustatyta, kad patys specialistai ir mokyklos administracija daug palankiau ir pozityviau vertina psichologą kaip mokyklos bendruomenės švietėją ir kaip aktualių tyrimų iniciatorių bei vykdytoją. T.y. mokyklos administracija mano, kad psichologas gerai vykdo šias pagalbos sritis: *šviečia mokyklos bendruomenę vaiko raidos, ir kt. psichologijos klausimais (pvz. veda seminarus.)* bei *inicijuoja, rengia ir įgyvendina psichologinės prevencijos programas, padedančias išvengti asmenybės ir ugdymo(si) problemų* ir *atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius*.

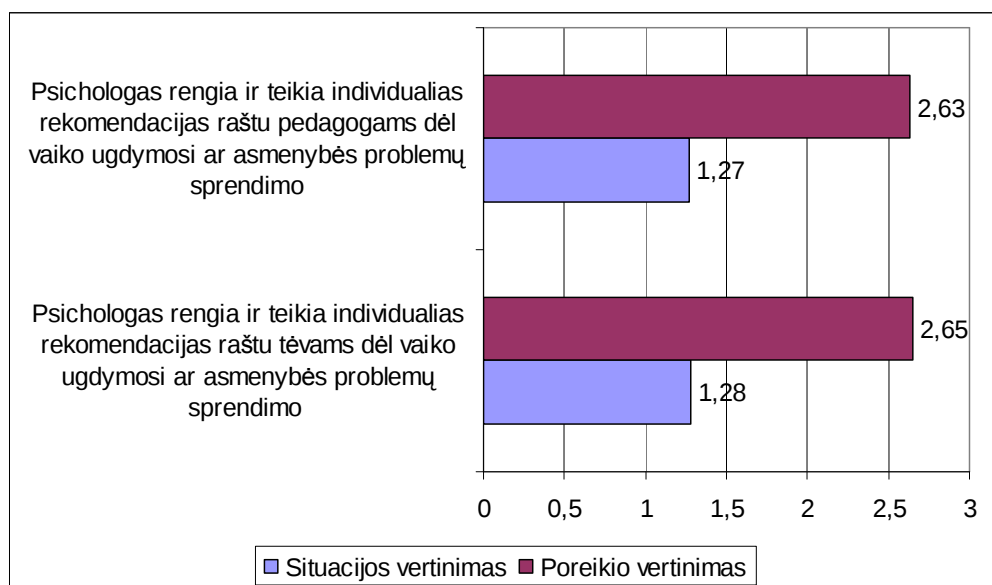
Apibendrinant, galima teigti, jog dalyviai (mokyklos administracijos atstovai ir mokykloje dirbantys specialistai) labiausiai patenkinti ir kaip vidutiniškai veiksmingą vertina psichologinės pagalbos komponentą kaip psichologas atlieka aktualius psichologinius tyrimus mokykloje, atsižvelgdamas į mokyklos bendruomenės poreikius. Psichologinės pagalbos sritis **psichologas kaip mokyklos bendruomenės švietėjas** yra nepakankamai ar mažai veiksminga. Iš to, kaip tėvai vertina šią sritį, galima daryti prielaidą, kad tėvai mažai įtraukti į mokyklos bendruomenės formavimą ir veiklą: jie šios psichologinės pagalbos srities beveik ne(i)vertino arba vertino kaip mažai veiksmingą.

Aptariamų psichologinės pagalbos sričių stiprinimui (plėtotei) pritaria visi ugdymo(si) proceso dalyviai, dalyvavę tyrime, labiausiai – tėvai. Administracijos atstovai ir specialistai – kiek mažiau.

Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams

N u o m o n i ū r a i š k a (skalė nuo 1 iki 3). Psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje sritis – „Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams“ apima *psichologo rekomendacijų raštu tėvams ir pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo rengimą ir teikimą*. Respondentų nuomone, *psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo*: 17% respondentų mano, kad ši psichologinės pagalbos sritis yra įgyvendinama gerai, 23,5% – kad

vidutiniškai, kad silpnai – teigė 29,9%, o 29,6% – nežino. Kad ši psichologinės pagalbos sritis, kai *psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo* yra įgyvendinama gerai, mano 16,1%, kad vidutiniškai – beveik ketvirtadalis respondentų (24,4%), kad silpnai – 28,9%, o nežino – 30,6% visų respondentų. Visi psichologinės pagalbos sritys *psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams* situacijos ir poreikio vertinimai pateikiami 8 pav.

8 pav. Psichologinės pagalbos „Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams“ sritis: situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)
(skalė nuo 0 iki 3)

Kaip matyti iš pateiktos psichologinės pagalbos sritys „Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams“ situacijos ir poreikio vertinimo duomenų, šis sritis visų ugdymo(si) proceso dalyvių (psichologų, logopedų, specialiųjų pedagogų, dalyko pedagogų ir mokinių tėvų) yra vertinama taip pat gana neigiamai. Tiek *psichologo individualių rekomendacijų raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo*, tiek *rekomendacijų pedagogams rengimas ir teikimas* yra nelabai efektyviai veikiančios psichologinės pagalbos sritys. Kad *psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo* pritaria ir gerai vertina tik 16,1% respondentų, tuo tarpu iš dalies pritaria beveik ketvirtadalis respondentų (24,4%), kad ši sritis yra neveiksminga mano 28,9 % respondentų, likusi dalis (30,6%) – nežino.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Kad *psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo* gerai vertina tik 17,0% respondentų, vidutiniškai – 23,5% respondentų, silpnai – 29,9% respondentų, o 29,6% – nežino.

Analizuojant respondentų psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje veiksmingumą ir poreikio vertinimo santykį, pastebėta, kad abi šios aptariamos pagalbos sritys, respondentų manymu, yra mažai veiksmingos (žr. 30 lentelę).

30 lentelė

Psichologinės pagalbos sritys „Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba nepakankamai veiksminga arba neveiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$).
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

R. Nr.	Psichologinės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba (veikla) veiksminga?
1.	Psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo	1,28	2,65	-1,02	Mažai veiksminga
2.	Psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo	1,27	2,63	-1,11	Mažai veiksminga

Kaip rodo tyrimo duomenys, tiek individualių rekomendacijų raštu tėvams, tiek specialistams rengimas ir teikimas visų specialiąją pagalbą teikiančių specialistų vertinimu, yra mažai veiksmingas. Stebimas poreikis keisti situaciją – stiprinti šią psichologinės pagalbos sritį.

Kai kurie specialistai, pateikdami savo pastabas apie psichologo pagalbą – individualių rekomendacijų tėvams ar pedagogams rengimą, mano, kad „*gaištamas laikas rašant, kuriant individualias programas*“. Tai rodo gana pesimistinį kai kurių specialistų požiūrį ne tik į specialiąją, psichologinę pagalbą vaikui, bet ir į socialinės integracijos idėją apskritai.

Idomus faktas, kad vertinant psichologinės pagalbos sritį *psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams* rengimą, visų ugdymo(si) proceso dalyvių nuomonės dėl situacijos vertinimo išsiskiria. Kad *psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams ir pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo* pagalbos sritį silpniausiai vertina mokinių tėvai. Tuo tarpu mokyklos administracija šią psichologinės pagalbos sritį vertina geriau – vidutiniškai. Visi dalyvių vertinimai pateikiami 9 pav.

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtoti ši pagalba?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			P ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gera	Ne	Iš dalies	Taip	
		1 1,5 2 2,5 3	1 1,5 2 2,5 3	1 1,5 2 2,5 3	1 1,5 2 2,5 3	1 1,5 2 2,5 3	1 1,5 2 2,5 3	
Rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo	0,000			3	1			0,000
Rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo	0,000			3	1			0,000

9pav. „Psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams“: ugdymo proceso dalyvių⁵⁵ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

Kalbant apie šios psichologinės pagalbos srities stiprinimą, tiek tėvai, tiek mokyklos atstovai (pedagogai, specialistai ir mokyklos administracija) nurodo, jog pritaria pokyčiams stiprinti psichologo rekomendacijų raštu tėvams ir pedagogams teikimo sritį. Daugiausiai už minėtus pokyčius pasisako mokyklos administracijos atstovai, pedagogai ir specialistai (jų nuomonės identiškos). Išsiskiria mokyklose dirbančių pedagogų nuomonė, jie bene daugiausiai nurodo, jog jie norėtų pokyčių (stiprinti) tose psichologinės pagalbos veiklų srityse, kur psichologas rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu tėvams ir pedagogams dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo. Tėvai taip pat pritaria ir norėtų stiprinti šią psichologinės pagalbos sritį, tačiau, lyginat su mokyklos specialistais, pedagogais ir administracijos atstovais, kiek mažiau.

Apibendrinant galima teigti, jog ir ši psichologinės pagalbos sritis – **psichologo rekomendacijos raštu tėvams ir pedagogams** – dalyvių vertinimais, yra mažai veiksminga.

⁵⁵ Pedagogai —————
Specialistai ————
Tėvai
Administracijos atstovai — . —

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Tėvai, nors ir ne taip radikaliai kaip pedagogai ir specialistai, tačiau sutinka, jog raštiškos psichologo individualios rekomendacijos dėl vaiko ugdymosi ar asmenybės problemų sprendimo raštu būtų rengiamos ne tik jiems, bet ir pedagogams. Tai rodo, jog ši psichologinės pagalbos sritis yra pripažįstama kaip mažai veiksminga, ir kaip reikalaujanti pokyčių ir stiprinimo.

Nors tiek patys specialistai, tiek mokyklos administracija kiek geriau vertina psichologo kaip rekomendacijų raštu tėvams ir pedagogams teikėjo situaciją, jie taip pat mano, kad ši psichologinės veiklos sritis bendrojo lavinimo mokykloje turėtų būti stiprinama. Pedagogai pasisako už aptariamų psichologinės veiklos sričių stiprinimą.

Tyrimo duomenys patvirtina bei praturtina kitų autorių panašios tematikos tyrimus Lietuvoje⁵⁶, kuriuose įrodytas psichologinės pagalbos poreikis, psichologo etatų trūkumas bendrojo lavinimo mokyklose (ir kitose įstaigose: PPT, sveikatos priežiūros įstaigose ir pan.), didėjantis atotrūkis tarp psichologinių paslaugų vaikui ir jo šeimai paklausos ir esamos pasiūlos.

Šio tyrimo duomenys rodo, jog ugdymo(si) proceso dalyviai (mokyklos administracijos atstovai, pedagogai, specialistai ir mokinių tėvai) psichologinę pagalbą bendrojo lavinimo mokyklose vertina kaip nepakankamai veiksmingą arba mažai veiksmingą. Visi ugdymo(si) proceso dalyviai pritaria (reiškia poreikį), kad bendrojo lavinimo mokykloje psichologinė pagalba ir įvairios psichologo veiklos sritys turėtų būti stiprinamos. Ryškesni psichologinės pagalbos sričių vertinimai ir pokyčių (stiprinimo) nuostatų skirtumai stebimi tarp atskirų dalyvių grupių: mokyklos administracijos atstovai ir specialistai išreiškė didesnę pasitenkinimą esama psichologinės pagalbos situacija nei (dalyko) pedagogai ir tėvai. Tačiau pastarieji labiau nei administracijos atstovai ar specialistai reiškia psichologinės pagalbos stiprinimo poreikį.

⁵⁶ Bužinskas, G. ir kt. (2005). Švietimo pagalba bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams: tyrimo ataskaita. Prieiga internetu: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/Svietimo_pagalba_b_l_vid_mok_ataskaita.pdf [žiūrėta 2007-09-30]; Kvietkienė, G. ir kt. (2006). Pedagoginės psichologinės pagalbos mokykloje veiksmingumas (mokyklų psichologų, socialinių pedagogų, specialiųjų pedagogų, mokytojų padėjėjų funkcijos: mokyklose pagal pareigines instrukcijas ir realų darbo turinį): tyrimo ataskaita. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/ppp_mokykl_veiksmingumas.pdf [žiūrėta 2007-09-30]; Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos „Vaiko tėsės: psichosocialinės pagalbos vaikui, šeimai ir bendruomenei aspektai“, vykusios 2006-05-19-20 Vilniuje, *Rezoliucija* (p. 107-110) ir kt.

3.3. Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis ir pagalbos poreikio analizė

3.3.1. Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė

Buvo analizuota, kaip specialioji pedagoginė pagalba teikiama specialiųjų poreikių (nedidelių, vidutinių, didelių ir labai didelių) turintiems ugdytiniais.

Specialiųjų poreikių mokinių skaičiaus, tenkančio 1 specialiajam pedagogui, santykis su normatyvu (normatyvas 20-30 specialiųjų poreikių turinčių mokinių)	
<i>Paskirtis₁</i>	Santykio su normatyvu rodiklis rodo pagalbos prieinamumą specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, specialiųjų poreikių tenkinimo formalųjį lygį, t. y. kokiai daliai specialiųjų poreikių (SP) vaikų, kuriems rekomenduota specialioji pagalba, ji realiai teikiama. Atskleidžiamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikio ir galimybės jį tenkinti santykis (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), kokia dalis moksleivių gali gauti rekomenduotą pagalbą. Idealiu atveju šis santykis turėtų būti lygus 1, kuo didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis, parodoma kiek kartų specialieji poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes. Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos lygį.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R = \frac{\text{SP mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui}}{\text{Normatyvas (20-30 mokinių); imamas } M=25}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus.
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} * 100$
Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis vienam specialiajam pedagogui.	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumą mokiniams, turintiems žymesnių specialiųjų poreikių specialiųjų poreikių (SP) (valstybėje, apskrityje, savivaldybėje, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R = \frac{\text{Vidutinių, didelių, labai didelių SP mokinių skaičius}}{\text{Specialiųjų pedagogų skaičius mokykloje}}$
Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių mokinių skaičiaus, tenkančio 1 specialiajam pedagogui, santykis su normatyvu (normatyvas 20-30 specialiųjų poreikių turinčių mokinių)	

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis rodo pagalbos prieinamumą žymesnių specialiųjų poreikių (SP) turintiems mokiniams, kuriems būtina specialistų (specialiųjų pedagogų) pagalba. Atskleidžiamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikio ir galimybės jį tenkinti santykis (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), kokia dalis moksleivių gali gauti rekomenduotą pagalbą. Gautas santykis atspindi kiek kartų poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes. Idealiu atveju šis santykis turėtų būti lygus 1. Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos lygį.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R = \frac{\text{Vid. ,didelių, l. didelių SP mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui}}{\text{Normatyvas (20-30 mokinių); imamas } M=25}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turinčių moksleivių, kuriems teikiama pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus, atspindi šių poreikių tenkinimo lygį
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} * 100$
Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui (specialiajam pedagogui, logopedui, mokytojo padėjėjui).	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atskleidžia visos specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos prieinamumą specialiųjų poreikių (SP) mokiniams (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R = \frac{\text{SP mokinių skaičius}}{\text{Specialistų (spec. pedagogų, surdopedagogų, tiflopedagogų, logopedų, mokytojų padėjėjų) skaičius mokykloje}}$

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygį 2006/2007m.m. apskrityse ir rajonuose pateikiami lentelėse⁵⁷.

⁵⁷ Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių ir specialiųjų pedagogų skaičių imti iš ŠMM duomenų bazės 2007 m. liepos - rugsėjo mėnesiais ir ne visada sutampa su apskričių ar miestų specialistų, kuriojančių specialųjį ugdymą, ar miestų (rajonų) PPT turimais duomenimis (žr. 4 priedą (el. variantas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

31 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Alytaus apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis ⁵⁸		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Alytus	145	6	17	26	1	100	40
Alytaus r.	-	-	-	-	-	-	66
Druskininkai	101	4	25	23	1	100	22
Lazdijai	110	4,4	23	52	2	50	22
Varėna	-	-	-	-	-	-	40
Iš viso:	184	7	14	46	1,9	53	36

32 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Kauno apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Birštonas	-	-	-	-	-	-	-
Jonava	208	8	13	53	2	50	58
Kaišiadorys	105	4	25	24	1	100	58
Kaunas	562	22	5	68	3	33	62
Kauno r.	210	8	13	47	2	50	31
Kėdainiai	65	3	33	14	0,6	167	38
Prienai	368	15	7	108	4	25	92
Raseiniai	277	11	9	75	3	33	55
Iš viso:	216	9	11	41	1,6(2)	63	54

⁵⁸ Specialiosios pedagoginės pagalbos rodiklis ir procentas skaičiuojamas pagal SP vaikų skaičiaus, tenkančio vienam specialiajam. pedagogui, santykį su normatyvu (normatyvas 20-30 vaikų 1 specialiojo pedagogo etatui), imamas vidurkis - 25 mokiniai).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

33 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Klaipėdos apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Klaipėda	145	6	17	24	1	100	44
Klaipėdos r.	157	6	17	40	1,6	63	79
Kretinga	192	7,7	13	39	1,6	63	70
Neringa	-	-	-	-	-	-	19
Palanga	130	5	20	16	0,6	166	24
Skuodas	-	-	-	-	-	-	61
Šilutė	171	7	14	71	2,8	36	28
Iš viso:	161	6,4	16	37	1,5	67	45

34 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Marijampolės apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Kalvarija	233	9	11	125	5	20	78
Kazlų Rūda	171	7	14	58	2	50	86
Marijampolė	191	7,6	13	65	2,6	38	64
Šakiai	114	4,6	22	37	1,5	67	25
Vilkaviškis	433	17	6	239	9,6	10	
Iš viso:	182	7	14	72	3	33	

35 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Panevėžio apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Biržai	100	4	25	42	1,7	59	67
Kupiškis	202	8	13	44	1,8	56	61
Panevėžys	133	5	20	28	1	100	60
Panevėžio r.	174	7	14	55	2	50	58
Pasvalys	75	3	33	25	1	100	42
Rokiškis	142	6	17	42	1,7	59	44
Iš viso:	128	5	20	36	1,4	71	55

36 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Šiaulių apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas ⁵⁹	
Akmenės r.	137	5,5	18	33	1,3	77	57
Joniškio r.	78	3	33	30	1,2	83	26
Kelmės r.	68	2,7	37	16	0,6	167	38
Pakruojo r.	64	2,6	38	18	0,7	143	46
Radviliškio r.	109	4	25	19	0,8	125	40
Šiaulių m.	140	6	17	25	1	100	66
Šiaulių r.	66	2,6	38	16	0,6	167	34
Iš viso:	96	4	25	21	0,9	111	45

37 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Tauragės apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Jurbarkas	82	3	33	37	1,5	67	27
Pagėgiai	92	4	25	49	2	50	23
Šilalė	130	5	20	46	2	50	27
Tauragė	86	3,5	29	34	1,4	71	46
Iš viso:	96	4	25	39	1,5	67	31

38 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Telšių apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų turintiems poreikių vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Mažeikiai	158	6,3	16	50	2	50	39
Plungė	290	12	8	65	2,6	38	116
Rietavas	153	6	17	65	2,6	38	51
Telšiai	178	7	14	53	2	50	47
Iš viso:	196	8	13	55	2	50	55

⁵⁹ Didesnis nei 100 proc. pagalbos teikimo lygis rodo, kad šiais atvejais specialioji pedagoginė pagalba teikiama ne tik vidutinių, didelių ir labai didelių poreikių, bet ir nedidelių SUP turintiems vaikams.

39 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Utenos apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintiems vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Anykščiai	57	2,3	43	23	1	100	30
Ignalina	117	5	20	42	1,7	59	67
Molėtai	125	5	20	64	2,6	38	84
Utena	85	3,4	29	23	1	100	51
Visaginas	70	2,8	36	16	0,7	143	19
Zarasai	251	10	10	117	5	20	28
Iš viso:	91	3,6	28	33	1,3	77	43

40 lentelė

Duomenys apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą Vilniaus apskrityje

	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis		Vid., did. ir l.did. spec. poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui	Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintiems vaikams lygis		Specialiųjų poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui
		rodiklis	procentas		rodiklis	procentas	
Elektrėnų r.	-	-	-	-	-	-	41
Šalčininkų r.	262	10,5	10	107	4	25	44
Širvintų r.	149	6	17	78	3	33	30
Švenčionių r.	54	2	50	19	0,8	125	21
Trakų r.	187	7	14	65	2,6	38	47
Ukmergės r.	81	3	33	45	2	50	37
Vilniaus m.	193	8	13	55	2	50	36
Vilniaus r.	49	2	50	33	1,3	77	25
Iš viso:	155	6	17	51	2	50	36

Specialioji pedagoginė pagalba teikiama tik nedidelei daliai specialiųjų poreikių turinčių vaikų: nuo 28 % (Utenos apskritis) iki 11 % (Kauno apskritis).

Pagal apskritis specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo rodiklis (procentais) pasiskirstęs taip: Utenos apskrityje specialioji pedagoginė pagalba teikiama 28% specialiųjų poreikių turinčių vaikų, Šiaulių ir Tauragės apskrityse – 25% , Panevėžio apskrityje – 20% , Vilniaus apskrityje – 17% , Klaipėdos apskrityje – 16% , Marijampolės ir Alytaus apskrityse – 14% , Telšių apskrityje –13 % , Kauno apskrityje –11% . Tai reiškia, kad specialioji pedagoginė pagalba teikiama tik mažai daliai

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių ugdytinių. Specialioji pedagoginė pagalba prieinama nuo ketvirtadalio iki dešimtadalio vaikų, turinčių specialiųjų poreikių. Labai skiriasi tos pačios apskrities skirtingų rajonų rodikliai. Pvz., Kauno apskrities Kauno mieste specialiųjų poreikių tenkinimo lygis 5%, Prienų r. specialiųjų poreikių tenkinimo lygis 7%, o Kėdainių rajone – 33 %; Vilniaus apskrities Šalčininkų rajono rodiklis 10%, Vilniaus miesto – 13% , Švenčionių ir Vilniaus rajonų – 50 %.

Aptartieji rodikliai atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos, kurią teikia specialusis pedagogas, lygį, o ne apskritai specialiųjų poreikių tenkinimo lygį. Specialiuosius poreikius, ypač nedidelius, tenkina ne tik, o tiksliau, ne tiek specialieji pedagogai, o labiausiai klasių ir dalykų pedagogai. Šiais atvejais specialiojo pedagogo funkcija yra ne tiek dirbti tiesiogiai su vaiku, kiek konsultuoti pedagogus dėl alternatyvių ugdymo būdų taikymo, mokymo priemonių parinkimo, mokymo programos modifikavimo. Logiška, kad didžiausias nežymių specialiųjų poreikių tenkinimo krūvis tenka bendriesiems pedagogams, todėl konstatuotų žemų rodiklių nereikėtų dramatinizuoti. Tačiau vis dėlto negalima laikyti patenkinama situacijos rajonuose ir mokyklose, kuriose nedidelių specialiųjų poreikių turintiems vaikams visiškai neteikiama specialiojo pedagogo pagalba, numatyta specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkoje.

Itin svarbiu rodikliu, atspindinčiu būtinos specialiosios pedagoginės pagalbos lygį laikėme **vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turinčių mokinių skaičiaus, tenkančio 1 specialiajam pedagogui, santykį su normatyvu** (normatyvas 20-30 specialiųjų poreikių turinčių mokinių). Rodiklis rodo pagalbos prieinamumą žymesnių specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, kuriems **būtina specialistų** (specialiųjų pedagogų) pagalba. **Atskleidžiamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikio ir galimybės jį tenkinti santykis** (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), nurodant, kokia dalis moksleivių gali gauti rekomenduotą pagalbą. Gautas santykis atspindi kiek kartų poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes. Idealiu atveju šis santykis turėtų būti lygus 1. Procentinė santykio su normatyvu išraiška **parodo procentą vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turinčių moksleivių, kuriems teikiama pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus, atspindi šių poreikių tenkinimo lygį.** Duomenys pateikti lentelėse.

Dideli rodiklių skirtumai įvairiose apskrityse bei rajonuose, dar didesni - konkrečiose ugdymo įstaigose. Specialiosios pedagoginės pagalbos vaikams, turintiems vidutinių, didelių ir labai didelių poreikių, teikimo lygis (procentais) apskrityse:

Šiaulių apskritis	– 111;
Utenos apskritis	– 77;
Panevėžio apskritis	– 71;
Tauragės apskritis	– 67;
Klaipėdos apskritis	– 67;
Kauno apskritis	- 63 ;
Alytaus apskritis	- 53;
Vilniaus apskritis	- 50;
Telšių apskritis	- 50;
Marijampolės apskritis	- 33;

Tos pačios apskrities atskirų rajonų rodikliai labai skirtingi, todėl apibendrinti duomenys tik iš dalies ir tik sąlygiškai atspindi specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tendencijas. Pvz., Alytaus apskrityje Alytuje ir Druskininkuose pagalbos lygis visiškai atitinka nurodytus standartus (100 %), Lazdijų r.-50 %, o Alytaus rajone ir Varėnos rajone vaikai, turintys vidutinių, didelių ir labai didelių poreikių visiškai negavo specialiosios pedagoginės pagalbos. Klaipėdos apskrityje Klaipėdoje ir Palangoje specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis atitinka formalius reikalavimus, numatytus dokumentuose, tuo tarpu Skuodo rajone šiems vaikams specialioji pedagoginė (specialiojo pedagogo) pagalba visiškai nebuvo teikiama. Marijampolės apskrityje specialioji pedagoginė pagalba geriausiai buvo teikiama Šakių r. (ją gavo 67 % mokinių), o prasčiausiai - Vilkaviškyje (pagalba teikta 10 %) ir Kalvarijoje (pagalba teikta 20%). Tolygiausiai ir geriausiai specialioji pedagoginė pagalba vaikams, turintiems vidutinių, didelių ir labai didelių poreikių, buvo teikiama Šiaulių apskrityje.

Kadangi tos pačios apskrities atskirų rajonų rodikliai labai skirtingi, todėl apibendrinti duomenys tik iš dalies ir tik sąlygiškai atspindi specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tendencijas apskrityse. Tikslesnę informaciją gauname, analizuodami rajonų duomenis. Tiksliausiai specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo situaciją atspindėtų atskirų ugdymo įstaigų analogiškas rodiklis.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Šis rodiklis galėtų būti viena iš paskatų ugdymo įstaigų vadovams bei apskričių ir rajonų švietimo specialistams, atsakingiems už specialųjį ugdymą, domėtis situacija tų įstaigų, kuriose ignoruojamas vaikų, turinčių vidutinių, didelių ir labai didelių poreikių, specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis.

Analizuojant specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygį ryškėja kai kurių mokyklų vadovų tendencija vietoje specialiosios pedagoginės (specialiojo pedagogo) pagalbos apsiriboti žymiai elementaresne ir „pigese“ specialiąja pagalba, kurią teikia mokytojų padėjėjai.

Mokytojų padėjėjų etatų gana daug įsteigta šių miestų ir rajonų mokyklose: Pvz. Elektrėnų r. mokyklose 2006-2007 m. m. nedirbo nė vienas specialusis pedagogas, bet dirbo 8 mokytojų padėjėjai; Vilniaus mieste 106 mokyklose dirbo 22 specialieji pedagogai ir 50 mokytojų padėjėjų; Kaune 72 mokyklose dirbo 8 specialieji pedagogai ir 15 mokytojų padėjėjų; Šilutės r. 23 mokyklose dirbo 4 specialieji pedagogai ir 13 mokytojų padėjėjų; Šakių r. 22 mokyklose dirbo 5 specialieji pedagogai ir 13 mokytojų padėjėjų. Žinoma, tokia situacija, kai vaikams teikiama mokytojo padėjėjo pagalba yra geresnė, negu ta, kai neteikiama jokia, nei specialiojo pedagogo, nei mokytojo padėjėjo pagalba. Tačiau akivaizdu, kad šių specialistų teikiamos pagalbos pobūdis ir kokybė iš esmės yra skirtingi todėl negalima pakeisti specialiojo pedagogo pagalbos mokytojo padėjėjo pagalba.

Išsamiausia informacija pateikiama apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą: pateikiama informacija apie vaikų raidos sutrikimo rūšis, specialiųjų poreikių lygį, (specialiųjų ugdymo(si) poreikių lygį), ugdymo programų pritaikymą (adaptavimą), specialistų skaičių ir kt.;

Skirtingas ir daugelyje apskričių (rajonų, mokyklų) žemas specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintiems ugdytiniams, jų tėvams ir pedagogams. Specialiojo pedagogo kaip ugdytojo ar konsultanto pagalba šiuo atveju yra būtina, tačiau teikiama tik daliai ugdytinių (atskirose apskrityse kartais tik trečdaliui, o kituose rajonuose- tik dešimtadaliui ugdytinių).

Dėl itin skirtingo specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo (apskrityse, rajonuose, ugdymo įstaigose) lygio apibendrinti duomenys atspindi tik kai kurias tendencijas. Svarbiausi yra konkrečios

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

mokyklos rodikliai, kurie turėtų būti atspirties taškas vertinant konkrečią situaciją ugdymo įstaigoje ir planuojant kokybišką pagalbą ugdytiniais, pedagogams ir tėvams

Stebima tendencija, kad kai kurių mokyklų vadovai specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo poreikį mėgina spręsti „pigiausiu“ keliu, steigdami „pigesnius“ mokytojų pedagogų etatus ir ignoruodami kokybišką specialiąją pedagoginę pagalbą, kurią vaikui, tėvams ir pedagogams gali teikti tik specialusis pedagogas.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

3.3.2. Logopedinės pagalbos teikimo lygis: formaliųjų rodiklių analizė

Apie logopedinės pagalbos lygį buvo sprendžiama pagal tokius rodiklius.

1. Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičiaus ir logopedų skaičiaus mokyklose santykis	
<i>Paskirtis</i>	Santykis rodo logopedinės pagalbos prieinamumą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), t. y. koks skaičius mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, tenka vienam logopedui.
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičius}}{\text{Logopedų skaičius mokyklose}}$
2. Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičiaus, tenkančio vienam logopedui, santykis su normatyvu (normatyvas 55-60 mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis atspindi logopedinės pagalbos prieinamumą moksleiviams, t. y. kokia dalis moksleivių realiai gali gauti rekomenduotą logopedinę pagalbą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje). Idealiu atveju šis rodiklis turėtų būti lygus 1, kuo didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas logopedinės pagalbos poreikis, parodoma, kiek kartų poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes.
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_2 = \frac{\text{Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičius, tenkantis vienam logopedui}}{\text{Normatyvas (55-60 mokinių); imama 60}}$
<i>Paskirtis₁</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama logopedinė pagalba, numatyta pagal norminius dokumentus ir parodo logopedinės pagalbos poreikio tenkinimo lygį
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_2 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} * 100$

Duomenys apie logopedinės pagalbos poreikį ir šio poreikio tenkinimą pateikiami lentelėse⁶⁰

Logopedinės pagalbos teikimo lygis vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, lyginant su teikiamu psichologinės, specialiosios ir pedagoginės pagalbos lygiu, yra žymiai geresnis.

⁶⁰ Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių ir logopedų skaičių imti iš ŠMM duomenų bazės 2007 m. liepos - rugsėjo mėnesiais ir ne visada sutampa su apskričių ar miestų specialistų, kuriojančių specialiųjų ugdymą, ar miestų (rajonų) PPT turimais duomenimis.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

41 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Alytaus apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui ⁶¹	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				<u>Rodiklis</u>	<u>Procentai</u>
Alytus	811	12	67,58	1,13	88 %
Alytaus r.	162	3	54	0,9	Atitinka normatyvą
Druskininkai	157	5	78,5	1,3	77 %
Lazdijai	126	5	25,2	0,4	Specialistų skaičius viršija normatyvą ⁶²
Varėna	191	6	31,8	0,5	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Iš viso:	1447	31	Vidurkis: 46,67	0,8	Specialistų skaičius viršija normatyvą

42 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Kauno apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				<u>Rodiklis</u>	<u>Procentai</u>
Birštonas	12	-	-	-	-
Jonava	612	6	102	1,7	58,8 %
Kaišiadorys	354	3	118	2	50 %
Kaunas	3655	49	74,59	1,2	83 %
Kauno raj.	607	16	37,94	0,6	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Kėdainiai	667	8	83,38	1,4	71,4 %
Prienai	574	6	95,67	1,6	62,5 %
Raseiniai	622	10	62,2	1	Atitinka normatyvą
Iš viso:	7103	98	Vidurkis: 72,48	1,2	83 %

43 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Klaipėdos apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				<u>Rodiklis</u>	<u>Procentai</u>
Klaipėda	1453	20	145,3	2,4	41,7 %
Klaipėdos r.	553	5	110,6	1,8	55 %
Kretinga	539	6	89,83	1,5	66,6 %
Neringa	15	-	-	-	-
Palanga	157	4	39,25	0,7	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Skuodas	29	-	-	-	-
Šilutė	340	7	48,57	0,8	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Iš viso:	3086	32	Vidurkis: 96,44	1,6	62,5 %

⁶¹ Norma nuo 50 iki 60 vaikų

⁶² Tais atvejais, kai logopedinės pagalbos teikimo formalusis lygis viršija normatyvą, galima teigti, kad realiai šis normatyvas nėra viršijamas, nes kaip rodo statistinių ir savivaldybių atstovų duomenų lyginimas, specialistų skaičius ne visada sutampa su etatų skaičiumi (mažai mokinių turinčiose mokyklose specialistai dirba tik dalimi etato).

44 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Marijampolės apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Kalvarija	56	1	56	0,9	Atitinka normatyvą
Kazlų Rūda	103	1	103	1,7	58,8 %
Marijampolė	490	7	70	1,2	83 %
Šakiai	283	5	56,6	0,9	Atitinka normatyvą
Vilkaviškis	196	2	98	1,6	62,5 %
Iš viso:	1128	16	Vidurkis: 70,5	1,2	83 %

45 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Panevėžio apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Biržai	348	3	116	1,9	52,6 %
Kupiškis	528	2	264	4,4	22,7 %
Panevėžys	1258	13	96,77	1,6	62,5 %
Panevėžio r.	701	6	116,83	1,9	52,6 %
Pasvalys	344	2	172	2,9	34,5 %
Rokiškis	397	6	66,17	1,1	90,9 %
Iš viso:	3576	32	Vidurkis: 111,75	1,9	52,6 %

46 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Šiaulių apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Akmenės r.	276	4	69	1,15	87 %
Joniškio r.	304	7	43,43	0,7	Specialistų skaičius ⁶³ viršija normatyvą
Kelmės r.	476	6	79,33	1,3	76,9 %
Pakruojo r.	665	3	221,67	3,7	27 %
Radviliškio r.	799	15	53,27	0,9	Atitinka normatyvą
Šiaulių m.	1478	23	64,26	1,1	91 %
Šiaulių r.	772	9	85,77	1,4	71,4 %
Iš viso:	4770	67	Vidurkis: 71,19	1,2	83 %

⁶³ Tais atvejais, kai logopedinės pagalbos teikimo formalusis lygis viršija normatyvą, galima teigti, kad realiai šis normatyvas nėra viršijamas, nes kaip rodo statistinių ir savivaldybių atstovų duomenų lyginimas, specialistų skaičius ne visada sutampa su etatų skaičiumi (mažai mokinių turinčiose mokyklose specialistai dirba tik dalimi etato).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

47 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Tauragės apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Jurbarkas	96	4	24	0,4	Specialistų skaičius viršija normatyvą ⁶⁴
Pagėgiai	17	1	17	0,3	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Šilalė	364	7	52	0,9	Atitinka normatyvą
Tauragė	329	5	65,8	1,1	91 %
Iš viso:	806	17	Vidurkis: 47,41	0,8	Specialistų skaičius viršija normatyvą

48 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Telšių apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Mažeikiai	402	7	58,14	1	Atitinka normatyvą
Plungė	220	2	110	1,8	55,6 %
Rietavas	86	1	86	1,4	71,4 %
Telšiai	685	8	85,6	1,4	71,4 %
Iš viso:	1393	18	Vidurkis: 77,39	1,3	77 %

49 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Utenos apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				Rodiklis	Procentai
Anykščiai	219	3	73	1,2	83,3 %
Ignalina	215	2	107,5	1,8	55,6 %
Molėtai	78	2	39	0,7	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Utena	545	3	181,7	3	33,3 %
Visaginas	105	4	26,25	0,4	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Zarasai	94	3	31,33	0,5	Specialistų skaičius viršija normatyvą
Iš viso:	1256	17	Vidurkis: 73,88	1,2	83 %

⁶⁴ Tais atvejais, kai logopedinės pagalbos teikimo formalusis lygis viršija normatyvą, galima teigti, kad realiai šis normatyvas nėra viršijamas, nes kaip rodo statistinių ir savivaldybių atstovų duomenų lyginimas, specialistų skaičius ne visada sutampa su etatų skaičiumi (mažai mokinių turinčiose mokyklose specialistai dirba tik dalimi etato).

50 lentelė

Duomenys apie logopedinės pagalbos teikimą Vilniaus apskrityje

	Moksl., turintys kalbos ir komunikacijos sutr.	Logopedų, dirbančių mokyklose, skaičius	Vaikų skaičius tenkantis vienam logopedui	Logopedinės pagalbos teikimo lygis	
				<u>Rodiklis</u>	<u>Procentai</u>
Elektrėnų r.	223	2	111,5	1,9	53 %
Šalčininkų r.	135	2	67,5	1,1	91 %
Širvintų r.	8	1	8	0,1	Viršija normatyvą
Švenčionių r.	133	2	66,5	1,1	91 %
Trakų r.	313	5	62,6	1,04	96 %
Ukmergės r.	73	2	36,5	0,6	Specialistų skaičius viršija normatyvą ⁶⁵
Vilniaus m.	2536	46	55,1	0,9	Atitinka normatyvą
Vilniaus r.	4	-	-	-	-
Iš viso:	3425	60	Vidurkis:57,1	0,95	Atitinka normatyvą

Logopedinės pagalbos poreikis įvairiose apskrityse 2006/2007 m. m. buvo tenkinamas nevienodai, logopedinės pagalbos teikimo rodiklis svyravo nuo 100 iki 54 procentų. Dar didesnė įvairovė konstatuota analizuojant atskirų rajonų ir miestų rodiklius. Galimybę gauti logopedinę pagalbą turėjo nuo 100 iki 23 procentų moksleivių. Nemažai miestų ir rajonų, kuriuose logopedinės pagalbos lygis, sprendžiant pagal apibendrintus duomenis, pakankamas. Geru lygiu logopedinė pagalba buvo teikiama Palangoje, Šilutėje (Klaipėdos apskritis), Joniškio bei Radviliškio rajonuose ir Šiaulių mieste (Šiaulių apskritis), Rokiškio r. (Panevėžio apskritis), Molėtuose, Visagine, Zarasuose (Utenos apsk.) Alytaus r. ir Alytaus m., Lazdijuose ir Varėnoje (Alytaus apskritis), Mažeikiuose, Plungėje (Telšių apskritis), Ukmergės r., Vilniaus m.(Vilniaus apsk.), Kauno r., Raseinių r. (Kauno apsk.), Kalvarijoje, Šakiuose, Marijampolėje (Marijampolės apsk.) bei Tauragės apskrities miestuose.

Logopedinė pagalba 2006/2007 m.m. nebuvo teikiama Skuode, Neringoje. Prastai logopedinė pagalba buvo teikiama ir tik maža dalis mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ją galėjo gauti Kupiškio r. (23 % mokinių), Pakruojo r. (27 %), Utenos r.(33 %), Pasvalio r. (35%), Klaipėdoje (42 %). Panevėžio, Biržų, Klaipėdos, Ignalinos, Elektrėnų, Kaišiadorių rajonuose logopedinę pagalbą galėjo gauti tik pusė vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

⁶⁵ Tais atvejais, kai logopedinės pagalbos teikimo formalusis lygis viršija normatyvą, galima teigti, kad realiai šis normatyvas nėra viršijamas, nes kaip rodo statistinių ir savivaldybių atstovų duomenų lyginimas, specialistų skaičius ne visada sutampa su etatų skaičiumi (mažai mokinių turinčiose mokyklose specialistai dirba tik dalimi etato).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Suprantama, kad apskričių, miestų ir rajonų bendrieji rodikliai, rodantys logopedinės pagalbos teikimą, negali atspindėti situacijos kiekvienoje konkrečioje įstaigoje, todėl svarbiausia būtų skaičiuoti ir analizuoti atskirų ugdymo įstaigų rodiklius.

Formalieji apibendrinti rodikliai negali atspindėti kai kurių kokybinių charakteristikų. Pvz., Vilniaus m. formalus logopedinės pagalbos rodiklis atitinka normatyvą (2006/2007 m.m. 1 logopedui teko po 55 vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų). Tačiau stebina tai, kad Vilniuje vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, buvo 1 tūkstančiu mažiau, negu Kaune, nors 72 Kauno mokyklose iš viso mokėsi 46866 mokiniai, o 106 Vilniaus mokyklose 70204 mokiniai, t. y. 1,5 karto daugiau, negu Kaune. Taigi Vilniaus 106 mokyklose dirbo tik 46 logopedai. Visame Širvintų rajone 2006/2007 m.m. tebuvo nurodyti 8 vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų (ir dirbo 1 logopedas), kai tuo tarpu 11 mokyklų čia mokėsi 3007 mokiniai. Peršasi išvada, kad mokyklose, kuriose nėra logopedų, „nėra“ ar labai mažai yra vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, o šių vaikų „nėra“ todėl, kad nėra specialistų, gebančių juos atpažinti ir teikti jiems pagalbą. Šiais atvejais mokyklų vadovai netgi „atsisako“ specialiųjų ugdymosi poreikių mokinio krepšelio, kuris įpareigotų ugdymo įstaigą teikti vaikui pagalbą.

Sąlygiškai geriausiai šalyje teikiama logopedinė pagalba, lyginant ją su psichologinės bei specialiosios pedagoginės (specialiojo pedagogo) pagalbos teikimo lygiu.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

3.3.3. Pagalbos teikimas jaunimo mokyklose

21 šalies jaunimo mokykloje 2006/2007 m. m. mokėsi 1794 mokiniai. Iš jų 208 turėjo specialiųjų poreikių. Tai sudarė 11,6 proc. nuo viso moksleivių skaičiaus.

21 jaunimo mokyklų dirbo šie specialistai:

- 6 psichologai
- 17 socialinių pedagogų
- 5 specialieji pedagogai
- 5 mokytojo padėjėjai.

Duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius moksleivius bei specialistus jaunimo mokyklose pateikiami lentelėje.

51 lentelė

Duomenys apie specialiųjų poreikių moksleivius bei specialistus jaunimo mokyklose

Apskritis	Iš viso m. sk.	Mokinių skaičius	Jaunimo mokyklų sk.	Mokinių skaičius jaunimo mokykloje	Specialiųjų poreikių v. skaičius jaunimo m.	Iš viso besimokančiųjų pagal adaptuotą dalyko(u) programą	Specialiojo ugdymo programa	Specialistai jaunimo m.				
								Psichologai	Spec. pedagogai	Logopedai	Mokytojo padėjėjai	Soc. pedagogai
Alytaus apsk.	71	26689	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kauno apsk.	200	91835	6	630	50	17	19	3	1	0	3	3
Klaipėdos apsk.	115	25942	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Šiaulių apsk.	151	53818	4	342	71	43	1	0	4	0	3	4
Marijampolės a.	82	28791	1	104	15	6	0	1	0	0	0	1
Panevėžio apsk.	112	43457	3	238	26	13	16	1	0	0	0	3
Tauragės apsk.	69	22024	1	49	0	0	0	0	0	0	0	1
Telšių apsk.	87	29596	2	154	28	26	0	1	0	0	0	3
Utenos apsk.	81	24838	1	37	2	0	0	0	0	0	0	1
Vilniaus apsk.	277	112028	3	240	16	7	0	0	0	0	0	1
Iš viso:	1245	459018	21	1794	208	112	36	6	5	0	6	17

Daugumoje jaunimo mokyklų dirbo tik po vieną iš nurodytų specialistų. Tik kai kuriose jaunimo mokyklose dirbo po 2 ar 3 specialistus, tais atvejais buvo užtikrinama visapusiškesnė pagalba mokiniams. Po 2 specialistus dirbo:

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

- § socialinis pedagogas ir psichologas dirbo Telšių, Rokiškio, Marijampolės bei 2 Kauno jaunimo mokyklose:
- § psichologas ir specialusis pedagogas dirbo Kėdainių jaunimo mokykloje;
- § socialinis pedagogas ir specialusis pedagogas dirbo Joniškio, Kelmės, Radviliškio, ir Šiaulių jaunimo mokyklose.

Apibendrinant statistinius duomenis matyti, kad geriau jaunimo mokyklose teikiama socialinio pedagogo pagalba ir ypač menkai tenkinami mokinių psichologinės pagalbos poreikiai.

3.3.4. Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu

Specialiąją pedagoginę pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokyklinio amžiaus asmenims teikia mokyklų specialieji pedagogai (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*, 2007). *Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos apraše* (2004) patikslinama, jog pagalbos mokiniams (vaikams) teikėjai yra logopedas, specialusis pedagogas (taip pat ir tiflopedagogas, bei surdopedagogas). Teikiant specialiąją pedagoginę pagalbą siekiama nustatyti mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius ir juos tenkinti, stiprinti mokytojų, tėvų (globėjų, rūpintojų) gebėjimą ugdyti mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, padėti laiduoti palankias ugdymosi sąlygas specialiųjų poreikių turintiems mokiniams ir tokiu būdu didinti specialiųjų poreikių turinčio mokinio ugdymosi veiksmingumą (*Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas*, 2004). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo* (2007), 24 straipsnyje, kaip viena iš pagalbos mokyklai ir mokytojui sričių, nurodoma specialistų konsultacinė pagalba, kurią mokytojams, esant poreikiui, teikia psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios, socialinės pedagoginės pagalbos teikėjai.

Tyrimu siekiama įvertinti specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo situaciją bei poreikio lygį ir atsakyti į tokius klausimus: *Kokia yra tėvų bei pedagogų (įvairių mokyklose dirbančių specialistų) nuomonė apie specialiąją pedagoginę pagalbą? Ar ugdymo(si) proceso dalyviai yra patenkinti esama situacija? Koks yra, visų minėtų dalyvių nuomone, specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis?*

Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo situacija ir poreikis pagalbai analizuojami atsižvelgiant į specialiosios pedagoginės pagalbos teikėjų grupes: atskiruose skyriuose aptariama logopedo ir specialiojo pedagogo pagalba, jos vertinimai ir poreikis.

Logopedo pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis

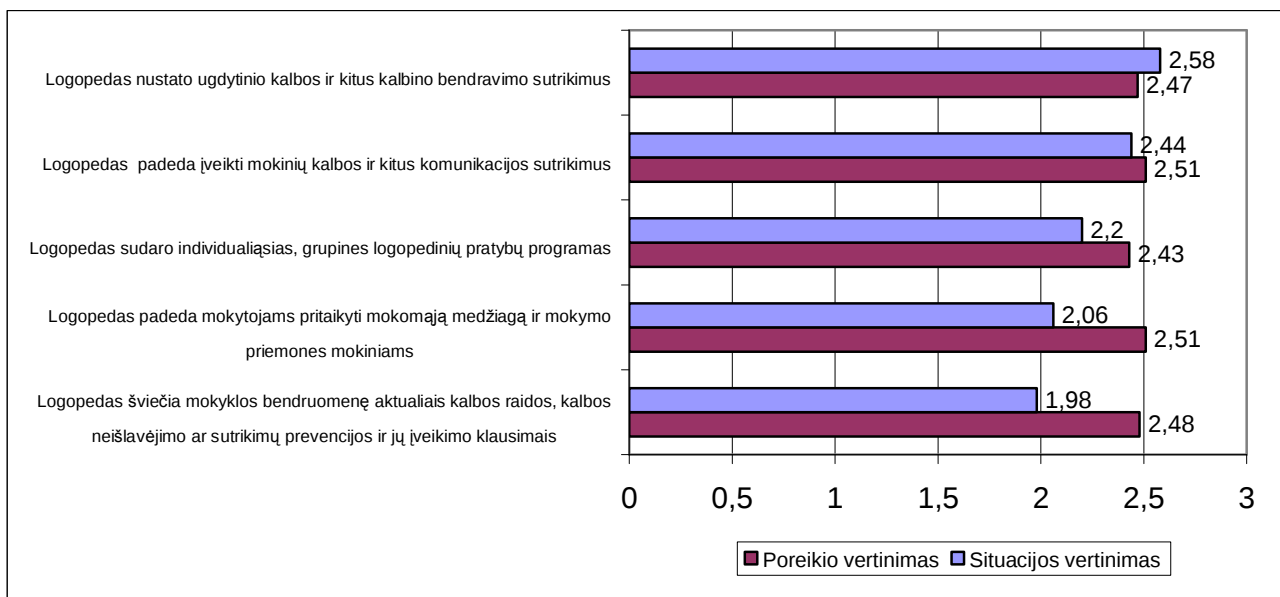
Siekiant atskleisti praktikoje realiai egzistuojančią logopedinės pagalbos struktūrą, buvo atlikta faktorinė analizė (faktorinės analizės statistiniai duomenys pateikiami 5 priede (el. variantas). Išryškėjo du struktūriniai vienetai, atspindintys specifines logopedo veiklos sritis bendrojo lavinimo mokykloje: *vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese* bei *logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą* (žr. 52 lentelę).

Logopedinės pagalbos struktūra ir požymiai (N=722)

1. VIENKRYPTĖ LOGOPEDINĖ PAGALBA VERTINIMO IR UGDYMO(SI) PROCESĖ
Logopedas padeda įveikti mokinių kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus
Logopedas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams
Logopedas nustato ugdytinio kalbos ir kitus kalbino bendravimo sutrikimus
Logopedas šviečia mokyklos bendruomenę aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais
Logopedas sudaro individualiąsias, grupines logopedinių pratybų programas
2. LOGOPEDO PAGALBA BENDRUOMENĖS NARIAMS ĮTRAUKIANT JUOS Į UGDYMO(SI) PROCESĄ
Logopedas konsultuoja tėvus, kaip padėti savo vaikams
Logopedas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo
Logopedas konsultuoja mokytojus, kaip padėti mokiniams

Vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese

Nuomonių raiška (skalė nuo 0 iki 3). “Vienkryptę logopedinę pagalbą vertinimo ir ugdymo(si) procese“ apibūdina tokie požymiai, kaip individuali logopedo vertinamoji veikla nustatant ugdytinių kalbos ir kitus kalbinio bendravimo sutrikimus, tiesioginė pagalba ugdytiniui padedant įveikti kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus, individualus planavimas, pagalba pedagogams pritaikant mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams. Respondentų nuomone, sėkmingiausiai logopedai realizuoja vertinimo funkciją - *logopedas nustato ugdytinio kalbos ir kitus kalbino bendravimo sutrikimus* (57,5% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtota ši pagalbos sritis, 12,2%, kad vidutiniškai, o 3,6%, kad silpnai; dar 4,4% – nežino) (žr. 10 pav.; duomenys procentais pateikiami 5 priede (el. variantas)).

10 pav. Logopedinės pagalbos sritis: „Vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese“ situacijos ir poreikio vertinimas (N=722) (skalė nuo 0 iki 3)

Gana palankiai respondentai vertina ir logopedo tiesioginę pagalbą vaikui (*logopedas padeda įveikti mokinių kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus*) – 49,2% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtotą šią pagalbą, 18,3% – kad vidutiniškai, o 5,5% – kad silpnai; dar 4,7% – nežino. Pakankamai gerai vertindami šią veiklos sritį apklaustieji pabrėžia ir dar didesnį pagalbos poreikį šioje srityje (54,2% mano, kad pagalba turi būti stiprinama, 17% - iš dalies, 5% - ne, 4,2% - nežino). Dideli lūkesčiai siejami su logopedo pagalba *mokytojams pritaikant mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams*: 53,7% mano, kad pagalba turi būti stiprinama, 18,4% - iš dalies, 3,6% - ne, 4,7% - nežino. Išryškėja logopedo pagalbos poreikis šviečiant mokyklos bendruomenę aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais. Šiose srityse pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, pageidaujami pokyčiai (žr. 53 lentelę).

Logopedinės pagalbos sritis „Vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese“. Pagalbos veiksmingumas (N=721)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba vidutiniškai arba mažai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkius ($M_1 - M_2$).
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba veiksminga?
1.	Logopedas šviečia mokyklos bendruomenę aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais	1,98	2,48	-0,5	Vidutiniškai veiksminga
2.	Logopedas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams	2,06	2,51	-0,45	Vidutiniškai veiksminga
3.	Logopedas sudaro individualiąsias, grupines logopedinių pratybų programas	2,2	2,43	-0,23	Vidutiniškai veiksminga
4.	Logopedas padeda įveikti mokinių kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus	2,44	2,51	-0,07	Vidutiniškai veiksminga
5.	Logopedas nustato ugdytinio kalbos ir kitus kalbino bendravimo sutrikimus	2,58	2,47	0,11	Veiksminga

Buvo analizuojami skirtingų ugdymo proceso dalyvių (tėvų, pedagogų, specialistų, administracijos atstovų) vertinimo skirtumai. „Vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese“ palankiausiai vertina administracijos atstovai ir specialistai, o esama situacija labiausiai nepatenkinti ugdytinių tėvai (žr. 11 paveikslą ir 5 priedą (el. variantas)).

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtoti šią pagalbą?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			P ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gera	Ne	Iš dalies	Taip	
		1	1,5	2	2,5	3	1	
Logopedas padeda įveikti mokinių kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus	0,000	1	2	3	1	2	3	0,007
Logopedas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams	0,000	1	2	3	1	2	3	0,002
Logopedas nustato ugdytinio kalbos ir kitus kalbino bendravimo sutrikimus	0,000	1	2	3	1	2	3	0,157
Logopedas šviečia m-las bendruomenę kalbos raidos, neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais	0,000	1	2	3	1	2	3	0,008
Logopedas sudaro individualias, grupines logopedinių pratybų programas	0,000	1	2	3	1	2	3	0,009

11 pav. „Vienkryptė logopedinė pagalba vertinimo ir ugdymo(si) procese“: ugdymo proceso dalyvių⁶⁶ (tėvų, mokyklos specialistų, pedagogų ir administracijos atstovų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

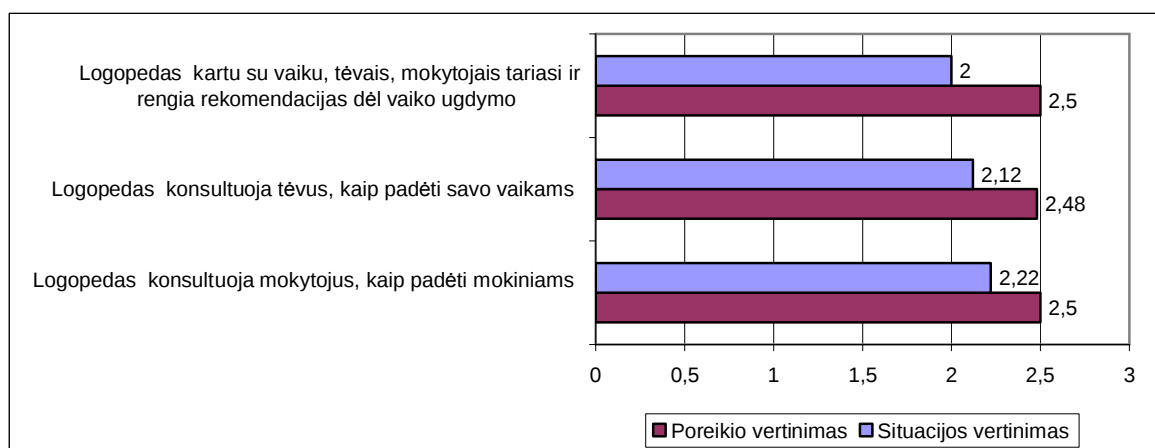
- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

Tėvai išreiškė didžiausią logopedo pagalbos poreikį šviečiant mokyklos bendruomenę aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais. **Pedagogams** labiausiai logopedo pagalbos reikėtų pritaikant mokomąją medžiagą ir mokymo priemones mokiniams. Tuo tarpu patys specialistai nemato poreikio plėsti ir stiprinti šią pagalbą mokytojams veiklos barą. **Specialistams** atrodo, kad labiau reikėtų tobulinti šviečiamąją veiklą. **Administracijos atstovams** taip pat labiausiai tobulintina atrodo bendruomenės švietimo aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais sritis.

⁶⁶ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai ————

Logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą

Nuomonių raiška (skalė nuo 0 iki 3). „Logopedo pagalbą bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą“ apibūdina tokie požymiai kaip: *logopedas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo; logopedas konsultuoja tėvus, kaip padėti savo vaikams; logopedas konsultuoja mokytojus, kaip padėti mokiniams*. Dauguma respondentų palankiau įvertino logopedų konsultacinę veiklą (*logopedas konsultuoja mokytojus, kaip padėti mokiniams* – 41,6% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtota ši pagalba, 19,3% – kad vidutiniškai, o 6,8% – kad silpnai; dar 8,9% – nežino; ; *logopedas konsultuoja tėvus, kaip padėti savo vaikams* – 39,2% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtota ši pagalba, 18,3% – kad vidutiniškai, o 7,8% – kad silpnai; dar 11,1% – nežino) negu tiesioginio įtraukimo bendradarbiaujant veiklą, kai *logopedas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo* (tik 31,7% apklaustųjų nurodė, kad mokykloje gerai išplėtota ši pagalba, 24,1% – kad vidutiniškai, o 9,4% – kad silpnai; dar 11,1% – nežino) (žr. 12 paveikslą, duomenys procentais pateikiami 5 priede (el. variantas).

12. pav. Logopedinės pagalbos sritis: „Logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą“ situacijos ir poreikio vertinimas (N=722) (skalė nuo 0 iki 3)

Aprašomosios statistikos duomenų analizės rezultatai rodo, kad poreikis pagalbai bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymosi procesą gana didelis visose srityse apibūdinančiose veiklose. Tai atskleidžia ir minėtų požymių situacijos ir poreikio vertinimo santykio analizė, rodanti, jog pokyčių

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

reikia visose „Logopedo pagalbą bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymosi procesą“ srity apibūdinančiose logopedo veiklose (žr. 54 lentelę).

54 lentelė

Logopedinės pagalbos sritys „Logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
§ Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba vidutiniškai arba mažai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$). Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba veiksminga?
1.	Logopedas konsultuoja mokytojus, kaip padėti mokiniams	2,22	2,5	-0,28	Vidutiniškai veiksminga
2.	Logopedas konsultuoja tėvus, kaip padėti savo vaikams	2,12	2,48	-0,36	Vidutiniškai veiksminga
3.	Logopedas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo	2	2,5	-0,5	Vidutiniškai veiksminga

Logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą yra vidutiniškai veiksminga, nes visose trijose šią sritį apibūdinančiose veiklose situacijos įvertinimas yra žemesnis negu poreikio, o vidurkių skirtumas iki 0,5.

Pagalbos sritys		Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalba?					Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?					
	p ₁	Silpnai		Vidutiniškai		Gera	Ne		Iš dalies		Taip	p ₂
		1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	
Logopedas konsultuoja tėvus, kaip padėti savo vaikams	0,000	1		2		3	1		2		3	0,004
Logopedas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo	0,007	1		2		3	1		2		3	0,001
Logopedas konsultuoja mokytojus, kaip padėti mokiniams	0,000	1		2		3	1		2		3	0,003

13 pav. „Logopedo pagalba mokyklos bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo procesą“: ugdymo proceso dalyvių⁶⁷ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁶⁷ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai —————

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Analizuojami skirtingų ugdymo proceso dalyvių (tėvų, pedagogų, specialistų, administracijos atstovų) vertinimo skirtumus paaiškėjo, kad nepalankiausiai logopedo pagalbą bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą vertina tėvai ir pedagogai, palankiausiai – administracijos atstovai (žr. 13 paveikslą ir 5 priedą (el. variantas)).

Didžiausią poreikį pokyčiams analizuojamoje srityje išreiškė pedagogai. **Pedagogai** (o taip pat ir **tėvai**) labiausiai norėtų pokyčių logopedo veikloje, kai jis kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo. Patys **specialistai** pripažįsta, kad šią veiklą būtina tobulinti. Pedagogai ir tėvai pageidautų efektyvesnės ir konsultacinės logopedo pagalbos.

Specialiojo pedagogo pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis

Faktorinė analizė (detalūs faktorinės analizės statistiniai duomenys pateikiami 5 priede (el. variantas)) atskleidė dvi esmines specialiojo pedagogo pagalbos sritis: *specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje* bei *partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba* (žr. 55 lentelę).

55 lentelė

Specialiojo pedagogo pagalbos struktūra ir požymiai (N=722)

1. SPECIALUSIS PEDAGOGAS – TIESIOGINĖS PAGALBOS TEIKĖJAS VAIKUI IR PEDAGOGAMS MOKYKLOJE
Specialusis pedagogas nustato mokymosi sunkumų pobūdį
Specialusis pedagogas nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms
Specialusis pedagogas vertina mokinio ugdymosi pokyčius
Specialusis pedagogas lavina mokinių sutrikusias funkcijas, atsižvelgiant į sutrikimo pobūdį, mokinio individualius gebėjimus
Specialusis pedagogas konsultuoja mokytojus, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas
Specialusis pedagogas padeda mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas (jas modifikuoti ar adaptuoti)
Specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete
Specialusis pedagogas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones
Specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą klasėje (pvz. paaiškina mokiniui, pritaiko užduotis, kt.)
Specialusis pedagogas rengia vaikų sutrikusių funkcijų (pvz. atminties, suvokimų ir kt.) lavinimo individualiąsias, grupines programas
2. PARTNERIŠKA, Į UGDYMO PROCESO DALYVIŲ ĮTRAUKIMĄ ORIENTUOTA SPECIALIOJO PEDAGOGO PAGALBA
Specialusis pedagogas konsultuoja tėvus, kaip padėti vaikui namuose
Specialusis pedagogas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo
Specialusis pedagogas rengia rekomendacijas raštu šeimai dėl vaiko ugdymo
Specialusis pedagogas informuoja tėvus apie institucijas ir specialistus, teikiančias specialiąją pagalbą
Specialusis pedagogas pataria mokytojams, kaip pritaikyti mokomąją medžiagą, mokymo priemones ir būdus

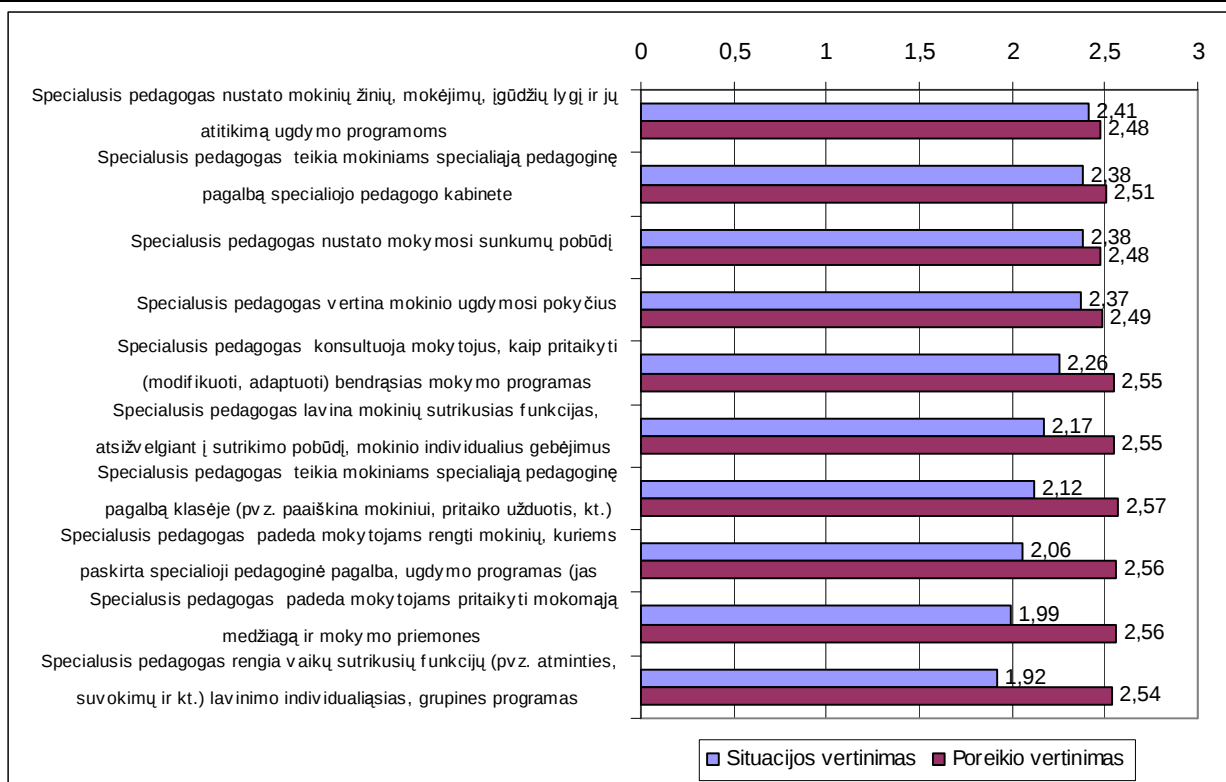
Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Specialusis pedagogas konsultuoja mokinius, kaip efektyviau mokytis (taikyti racionalias mokymosi strategijas ir būdus)
Specialusis pedagogas šviečia mokyklos bendruomenę specialiųjų poreikių mokinių ugdymo, pagalbos teikimo klausimais

Daugiausiai pagalbos požymių apima specialiojo pedagogo veiklos sritis *specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje*.

Specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje

Nu o m o n i ū r a i š k a (skalė nuo 0 iki 3). Specialiojo pedagogo veiklos sritis „Specialusis pedagogas– tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje“ apibūdina specialiojo pedagogo vertinamąją veiklą, nustatant ugdytinių mokymosi sunkumų pobūdį, žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms; tiesioginę pagalbą mokiniui ugdymosi procese (lavina mokinių sutrikusias funkcijas, teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete ir klasėje); pagalbą pedagogams (konsultavimą bei tiesioginę pagalbą pritaikant ugdymo programas, mokomąją medžiagą ir mokymo priemones). Palankiausių respondentų vertinimų, pagalbos teikimo lygio aspektu, susilaukė tokios specialiojo pedagogo pagalbos sritys, kaip *specialusis pedagogas nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms* (41,6% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtoti šie aspektai, 17,9% – kad vidutiniškai, o 7,3% – kad silpnai; dar 2,9% – nežino), *specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete* (43,9% apklaustųjų nurodė, kad mokykloje gerai išplėtoti šie aspektai, 12,9% – kad vidutiniškai, o 6,2% – kad silpnai; dar 5,3% – nežino), *specialusis pedagogas nustato mokymosi sunkumų pobūdį* (40,3% apklaustųjų teigia, kad mokykloje gerai išplėtoti šie aspektai, 19% – kad vidutiniškai, o 6,8% – kad silpnai; dar 3,5% – nežino) (žr. 14 paveikslą, duomenys procentais pateikiami 5 priede (el. variantas)).

14. pav. Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys: „Specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje“ situacijos ir poreikio vertinimas (N=722) (skalė nuo 0 iki 3)

Nepalankiausiai respondentai vertina tokią specialiojo pedagogo veiklą kaip *specialusis pedagogas rengia vaikų sutrikusių funkcijų (pvz. atminties, suvokimų ir kt.) lavinimo individualiąsias, grupines programas* ir išreiškia poreikį pokyčiams šioje veikloje (51,9% mano, kad pagalba turi būti stiprinama, 16,9% - iš dalies, 3,6% - ne, 3,7% - nežino). Nors specialiojo pedagogo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose mokykloje dirbantys specialieji pedagogai ir neįpareigojami rengti individualiųjų, pogrupinių ar grupinių programų funkcijos lavinimui, vis gi respondentams atrodo, kad šia veikla mokykloje dirbantis specialistas turėtų užsiimti. Funkcijų lavinimo programų rengimas aktualus dar ir todėl, kad ir formaliai ir realiai specialieji pedagogai pratybų metu lavina ugdytinių funkcijas, tačiau nėra įpareigoti rengti programų ir planų. Tikėtina, kad specialistai tai daro neplanuotai ir stichiškai. Dažnai pokyčių pageidaujama ir šiose pagalbos srityse: *specialusis pedagogas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones* (52,5% nurodo, kad pagalba turi būti stiprinama, 18,1% - iš dalies, 3,5% - ne, 2,9% - nežino); *specialusis pedagogas padeda mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas (jas modifikuoti ar adaptuoti)* (54,2% nurodo, kad pagalba turi būti stiprinama, 16,8% - iš dalies, 4,4% - ne, 2,9% - nežino) *specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją*

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pedagoginę pagalbą klasėje (pvz. paaiškina mokiniui, pritaiko užduotis, kt.) (54,2% nurodo, kad pagalba turi būti stiprinama, 16,8% - iš dalies, 4% - ne, 2,8% - nežino).

Palankiausiai vertinama specialiojo pedagogo pagalba vertinimo procese, o nepalankiausiai – specialiojo pedagogo programų rengimo sutrikusių funkcijų lavinimui veikla, bei tiesioginė pagalba pedagogams pritaikant ugdymo turinį, mokomąją medžiagą, mokymo priemones ir tiesioginė pagalba mokiniui klasėje. Pedagogai, pateikę savo pastabas klausimyno pabaigoje, teigė, kad norėtų gauti *laiku suteiktą konsultaciją ar pagalbą iš specialisto, jei dirba klasėje, kur yra specialiųjų poreikių vaikų*. Kai kurie pedagogai teigia, kad *mokant ne pagrindinių dalykų (matematikos, kalbų) jokios specialiojo pedagogo pagalbos nėra, jos reikėtų*.

Vertinant pagalbos veiksmingumą paaiškėjo, kad visose srityse pagalba yra vertinama kaip vidutiniškai veiksminga: visais atvejais situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio, o vidurkių skirtumai yra nuo -0,07 iki -0,5 (žr. 56 lentelę).

56 lentelė

Specialiojo pedagogo pagalbos sritis „Specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

§ Vertinimo skalė nuo 0 iki 3

§ Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba vidutiniškai arba mažai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$). Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba veiksminga?
1.	Specialusis pedagogas nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms	2,41	2,48	-0,07	Vidutiniškai veiksminga
2.	Specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete	2,38	2,51	-0,13	Vidutiniškai veiksminga
3.	Specialusis pedagogas nustato mokymosi sunkumų pobūdį	2,38	2,48	-0,1	Vidutiniškai veiksminga
4.	Specialusis pedagogas vertina mokinio ugdymosi pokyčius	2,37	2,49	-0,12	Vidutiniškai veiksminga
5.	Specialusis pedagogas konsultuoja mokytojus, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas	2,26	2,55	-0,29	Vidutiniškai veiksminga
6.	Specialusis pedagogas lavina mokinių sutrikusias funkcijas, atsižvelgiant į sutrikimo pobūdį, mokinio individualius gebėjimus	2,17	2,55	-0,38	Vidutiniškai veiksminga
7.	Specialusis pedagogas teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą klasėje (pvz. paaiškina mokiniui, pritaiko užduotis, kt.)	2,12	2,57	-0,45	Vidutiniškai veiksminga

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

8.	Specialusis pedagogas padeda mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas (jas modifikuoti ar adaptuoti)	2,06	2,56	-0,5	Vidutiniškai veiksminga
9.	Specialusis pedagogas padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones	1,99	2,56	-0,57	Vidutiniškai veiksminga
10.	Specialusis pedagogas rengia vaikų sutrikusių funkcijų lavinimo individualiąsias, grupines programas	1,92	2,54	-0,62	Vidutiniškai veiksminga

Tyrimo rezultatų analizė leidžia teigti, kad palankiausiai vertinama specialiojo pedagogo veikla identifikuojant mokinių ugdymosi sunkumų pobūdį; žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms. Respondentų atsakymų rezultatų analizė rodo, kad kaip veiksmingesnė (kaip geriau realizuojama) vertinama specialisto pagalba mokiniui specialiojo pedagogo kabinete negu klasėje. Ugdymo(si) proceso dalyvių nuomone, specialioji pedagoginė pagalba dažniausiai yra vidutiniškai veiksminga. Kaip mažiausiai veiksminga išryškėjo specialiojo pedagogo veikla rengiant individualiąsias ir grupines vaikų sutrikusių funkcijų (pvz. atminties, suvokimų ir kt.) lavinimo programas bei pagalba mokytojams individualizuojant mokomąją medžiagą, priemones, ugdymo turinį. Kaip vidutiniškai veiksminga vertinama ir specialiojo pedagogo pagalba mokiniams lavinant mokinių sutrikusias funkcijas, teikiant mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą klasėje. Šiose srityse išryškinamas didžiausias poreikis veiksmingesnei pagalbai. Nepakanka ir specialiojo pedagogo konsultacinės pagalbos mokytojams, kaip individualizuoti mokiniams ugdymo programas.

Analizuojant skirtingų ugdymo proceso dalyvių (tėvų, pedagogų, specialistų, administracijos atstovų) vertinimo skirtumus paaiškėjo, kad palankiausiai specialiojo pedagogo tiesioginę pagalbą mokiniams ir pedagogams vertina patys specialistai ir administracijos atstovai. Nepalankiausiai – ugdytinių tėvai. **Specialistai** kaip geriausiai išplėtotą pagalbą vertina tokias sritis: *teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete; nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms; konsultuoja mokytojus, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas*. **Administracijos atstovams** atrodo, kad specialieji pedagogai gerai *teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete; padeda mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones, rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas*. **Pedagogai** mano, kad specialieji pedagogai geriausiai teikia tokią pagalbą: *teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą klasėje; konsultuoja mokytojus, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas*. **Tėvai** palankiausiai įvertino specialiųjų pedagogų pagalbą *teikiamą specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete ir klasėje* (žr. 15 paveikslą ir 5 priedą (el. variantas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėta ši pagalba?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			P ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gerai	Ne	Iš dalies	Taip	
		1	2	3	1	2	3	
Nustato mokymosi sunkumų pobūdį	0,000	1	1,5	2	2,5	3		0,086
Nustato mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygį ir jų atitikimą ugdymo programoms	0,000	1	2	3	1	2	3	0,134
Vertina mokinio ugdymosi pokyčius	0,000	1	2	3	1	2	3	0,107
Lavina mokinių sutrikusias funkcijas, atsižvelgiant į sutrikimo pobūdį, mokinio individualius gebėjimus	0,000	1	2	3	1	2	3	0,001
Konsultuoja mokytojus, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
Padedą mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas (jas modifikuoti ar adaptuoti)	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
Teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą specialiojo pedagogo kabinete	0,000	1	2	3	1	2	3	0,025
Padedą mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000
Teikia mokiniams specialiąją pedagoginę pagalbą klasėje (pvz. paaiškina mokiniui, pritaiko užduotis, kt.)	0,027	1	2	3	1	2	3	0,006
Rengia vaikų sutrikusių funkcijų (pvz. atminties, suvokimų ir kt.) lavinimo individualiąsias, grupines programas	0,000	1	2	3	1	2	3	0,000

15 pav. „Specialusis pedagogas – tiesioginės pagalbos teikėjas vaikui ir pedagogams mokykloje“: ugdymo proceso dalyvių⁶⁸ (tėvų, mokyklos specialistų, pedagogų ir administracijos atstovų) vertinimo pasiskirstymas (M)

⁶⁸ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai - - - - -

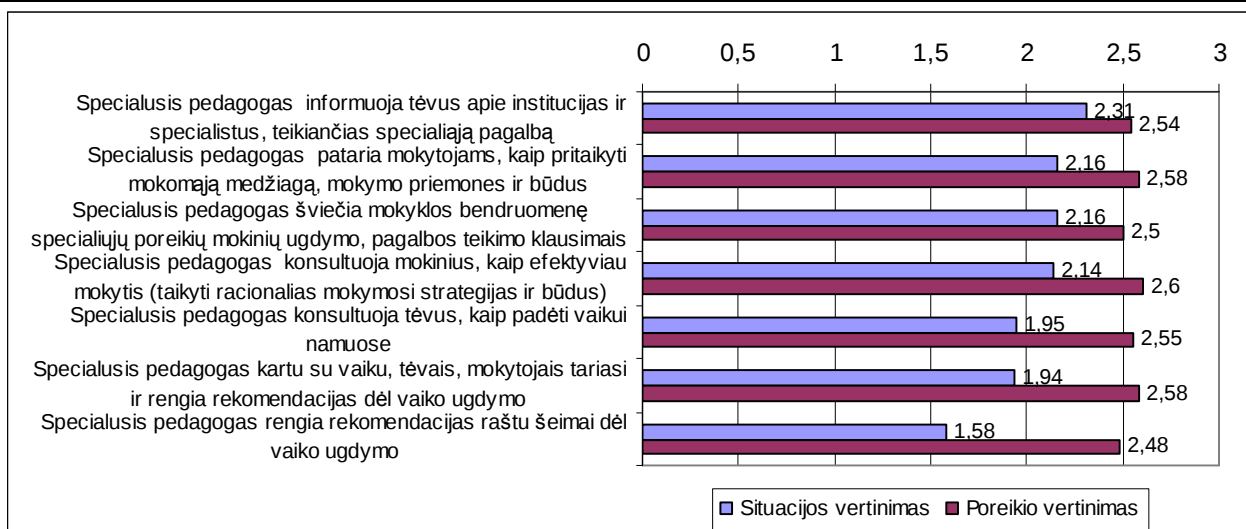
Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Ugdymo proceso dalyvių pageidaujami pokyčiai įvairiose specialiojo pedagogo pagalbos srityse skyrėsi. Didžiausią poreikį pokyčiams išreiškė pedagogai. **Pedagogams** atrodo, kad specialieji pedagogai turėtų daugiau suteikti konsultacinės *pagalbos mokytojams, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas; padėti mokytojams rengti mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas (jas modifikuoti ar adaptuoti); padėti mokytojams pritaikyti mokomąją medžiagą ir mokymo priemones; stiprintų specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams klasėje (pvz. paaiškina mokiniui, pritaiko užduotis, kt.)*. Panašios nuomonės laikosi ir **administracijos atstovai** bei patys **specialistai**. Apklausoje dalyvavę ugdytinių **tėvai** neišreiškė didelio poreikio pokyčiams teikiant specialiąją pagalbą. Jų poreikio vertinimai mažai skyrėsi nuo situacijos vertinimų, o kai kur net gi poreikio vertinimai buvo šiek tiek žemesni negu situacijos.

Partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba

N u o m o n i ų r a i š k a (skalė nuo 0 iki 3). „Partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba“ apima specialiojo pedagogo bendravimą su tėvais ir kitais ugdymo proceso dalyviais ir jų įtraukimą į vaiko ugdymo(si) procesą; veiklą informuojant, konsultuojant ugdymo proceso dalyvius. Respondentai palankiausiai įvertino specialiojo pedagogo veiklą, kai šis teikia vienkryptę informaciją kitiems ugdymo dalyviams: *specialusis pedagogas informuoja tėvus apie institucijas ir specialistus, teikiančias specialiąją pagalbą* (39,8% apklaustųjų mano, kad mokykloje gerai išplėtotą šią pagalbą, 17% – kad vidutiniškai, o 6,1% – kad silpnai; dar 6,2% – nežino); *specialusis pedagogas pataria mokytojams, kaip pritaikyti mokomąją medžiagą, mokymo priemones ir būdus* (33,4% apklaustųjų nurodė, kad mokykloje gerai išplėtotą šią pagalbą, 19,9% – kad vidutiniškai, o 8,7% – kad silpnai; dar 6,8% – nežino); *specialusis pedagogas šviečia mokyklos bendruomenę specialiųjų poreikių mokinių ugdymo, pagalbos teikimo klausimais* (30,1% mano, kad mokykloje gerai išplėtotą šią pagalbą, 23% – kad vidutiniškai, o 8,6% – kad silpnai; dar 5,4% – nežino) (žr.16 paveikslą, duomenys procentais pateikiami 5 priede (el. variantas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

16 pav. Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys: „Partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba“ situacijos ir poreikio vertinimas (N=722) (skalė nuo 0 iki 3)

Apklaustųjų nuomone, silpniau mokykloje išplėtotą pagalbą vaikui ir šeimai – *specialusis pedagogas konsultuoja mokinius, kaip efektyviau mokytis (taikyti racionalias mokymosi strategijas ir būdus), specialusis pedagogas rengia rekomendacijas raštu šeimai dėl vaiko ugdymo; specialusis pedagogas konsultuoja tėvus, kaip padėti vaikui namuose*, bei partnerystė ir komandinis darbas – *specialusis pedagogas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariaisi ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo*. Šiose srityse išryškėja ir didžiausias pokyčių poreikis. Pedagogai, pateikdami savo pastabas, atvirai sako, kad *kol kas nevyksta bendravimas su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių tėvais*, tačiau pripažįsta partnerystės ir bendradarbiavimo būtinumą teigdami, jog *būtinai tamprus ir harmoningas visų (dirbančių su konkrečiu ugdytiniu) bendradarbiavimas*.

Išanalizavus tyrimo rezultatus specialiojo pedagogo pagalbos veiksmingumo aspektu, akivaizdu, kad „Partneriškoje, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuotoje specialiojo pedagogo pagalbos“ srityje išryškėja didžiausias pokyčių poreikis. Visų veiklų situacijos įvertinimai yra gerokai žemesni nei poreikio, o vertinimo vidurkių skirtumas siekia 0,9 (žr. 57 lentelę).

Specialiojo pedagogo pagalbos sritis „Partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

§ Vertinimo skalė nuo 1 iki 3

§ Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis nei poreikio. Pagalba vidutiniškai arba mažai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkių ($M_1 - M_2$). Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Specialiosios pedagoginės pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba veiksminga?
1.	Specialusis pedagogas informuoja tėvus apie institucijas ir specialistus, teikiančias specialiąją pagalbą	2,31	2,54	-0,23	Vidutiniškai veiksminga
2.	Specialusis pedagogas pataria mokytojams, kaip pritaikyti mokomąją medžiagą, mokyimo priemones ir būdus	2,16	2,58	-0,42	Vidutiniškai veiksminga
3.	Specialusis pedagogas šviečia mokyklos bendruomenę specialiųjų poreikių mokinių ugdymo, pagalbos teikimo klausimais	2,16	2,5	-0,34	Vidutiniškai veiksminga
4.	Specialusis pedagogas konsultuoja mokinius, kaip efektyviau mokytis (taikyti racionalias mokymosi strategijas ir būdus)	2,14	2,6	-0,46	Vidutiniškai veiksminga
5.	Specialusis pedagogas konsultuoja tėvus, kaip padėti vaikui namuose	1,95	2,55	-0,6	Vidutiniškai veiksminga
6.	Specialusis pedagogas kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo	1,94	2,58	-0,64	Vidutiniškai veiksminga
7.	Specialusis pedagogas rengia rekomendacijas raštu šeimai dėl vaiko ugdymo	1,58	2,48	-0,9	Vidutiniškai veiksminga

Analizuojant skirtingų ugdymo proceso dalyvių vertinimus palankiausiai situaciją linę vertinti specialistai, o nepalankiausiai – ugdytinių tėvai (žr. 17 paveikslą ir 5 priedą (el. variantas)).

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalba?					Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?					P ₂
		Silpnai	Vidutiniškai	Gera			Ne	Iš dalies	Taip			
		1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	
Konsultuoja tėvus, kaip padėti vaikui namuose	0,000	1		2		3	1		2		3	0,000
Kartu su vaiku, tėvais, mokytojais tariai ir rengia rekomendacijas dėl vaiko ugdymo	0,061	1		2		3	1		2		3	0,008
Rengia rekomendacijas raštu šeimai dėl vaiko ugdymo	0,218	1		2		3	1		2		3	0,094
Informuoja tėvus apie institucijas ir specialistus, teikiančias specialiąją pagalbą.	0,000	1		2		3	1		2		3	0,000
Pataria mokytojams, kaip pritaikyti mokomąją medžiagą, mokymo priemones ir būdus	0,000	1		2		3	1		2		3	0,000
Konsultuoja mokinius, kaip efektyviau mokytis (taikyti racionalias mokymosi strategijas ir būdus)	0,000	1		2		3	1		2		3	0,001
Šviečia mokyklos bendruomenę specialiųjų poreikių mokinių ugdymo, pagalbos teikimo klausimais	0,000	1		2		3	1		2		3	0,015

17 pav. „Partneriška, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuota specialiojo pedagogo pagalba“:
ugdymo proceso dalyvių⁶⁹ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

Ypač nepalankiai **tėvai** vertina specialiųjų pedagogų šviečiamąją veiklą bendruomenėje, pagalbą mokytojams patariant, kaip pritaikyti mokomąją medžiagą, priemones ir būdus dirbant su specialiųjų poreikių vaikais bei rekomendacijų šeimai rengimą. **Pedagogų** nuomone, silpniausiai specialiojo pedagogo pagalba išplėtota šeimai (*specialusis pedagogas konsultuoja tėvus, kaip padėti vaikui*

⁶⁹ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai - - - - -

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

namuose; specialusis pedagogas rengia rekomendacijas raštu šeimai dėl vaiko ugdymo). Tą pačią pagalbos sritį, kaip silpniausiai išplėtotą, įvardijo ir patys **specialistai** bei **administracijos atstovai**.

Respondentų išsakytos mintys, laisvai pateikiant savo pastabas ir pasiūlymus baigus pildyti anketos uždarus klausimus, leido išskirti tam tikrus kategorinius vienetus ir įvertinti specialiosios pedagoginės pagalbos lygį ir veiksmingumą, respondentų nuomone, galimai lemiančius veiksnius. Apklausoje dalyvavę pedagogai (specialistai, mokytojai, administratoriai) iškėlė nemažai aktualių, su specialiąja pedagogine pagalba susijusių problemų (ugdymo priemonių stoka, ugdymo diferencijavimo ir individualizavimo sunkumai, pagalbos teikimo organizaciniai sunkumai ir kt.). Didžiausias skaičius pasisakymų užfiksuotas ties viena kategorija – **specialistų trūkumas**. Dominavo tokios nuomonės:

Manau, kad dar labai daug neišspręstų problemų specialiojo ugdymo srityje. Labai dažnai mokykloje yra daug specialiųjų poreikių mokinių, kuriems taikoma modifikuota, adaptuota ar individuali programa, bet specialiojo pedagogo etatas tik (pvz.: 30 SPM, o 0,75 spec. pedagogo etato). Tas pats ir su logopedo darbu.

Speiliųjų poreikių mokinių mokykloje daug, o specialusis pedagogas ar logopedas turi tik po pusę etato. Todėl su spec. poreikių mokiniais mažai dirbama..

Daugelyje mokyklų specialusis pedagogas ir logopedas dirba "viename", t.y. vienas specialistas ir specialiuoku pedagogu, ir logopedu. Kasmet auga skaičius vaikų, kurie turi specialiųjų mokymosi poreikių, o specialistai nesugeba aprępti viso darbo. Naujų etatų neįvedama (nes to padaryti negalima dėl per mažo bendro mokinių skaičiaus mokykloje), todėl nukenčia specialiosios pagalbos teikimo kokybė. Problema aktuali daugeliui kaimo mokyklų.

Mokykloje nėra specialistų, o labai reikėtų logopedo, specialiojo pedagogo.

Spec. poreikių mokinių mokykloje daug, o spec. pedagogas ar logopedas turi tik po pusę etato. Todėl su spec. poreikių mokiniais mažai dirbama.

Mokykloje daugiau kaip 1000 mokinių. O specialistų tik po vieną. Kaip fiziškai pajėgti kokybiškai teikti paslaugas?

Labai gaila, kad mokytojai (mažose mokyklose) paliekami sprendžiant spec. poreikių mokinių ugdymo problemas. Trūksta specialistų.

Šis darbas mokyklose realiai dirbamas tik dokumentuose, konkrečios pagalbos mokiniai sulaukia mažai, nes mokyklos neturi pakankamai specialistų (o mažoms tokie etatai net nepriklauso).

Pedagogai kėlė ir pasirengimo dirbti su specialiųjų poreikių vaikais problemą klausdami: *gal reiktų pasidomėti, ką jau dirbantys žmonės mano apie baigtų studijų kokybę, nes kai kuriais atvejais mums paprasčiausiai trūksta žinių, todėl nukenčia teikiamos pagalbos kokybė*. Ypatingai nepasiruošę dirbti su specialiųjų poreikių vaikais jaučiasi dalykų mokytojai: *labai gaila, bet mūsų mokyklos, ypač pagrindinės, tampa neoficialiomis spec. mokyklomis. Čia turėtų dirbti žmonės, turintys specialų paruošimą. Dabar gi dalykų mokytojai yra VISIŠKAI nepasiruošę darbui su specialiųjų*

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

poreikių mokiniams, ypač turinčiais elgesio ir emocijų problemų. Tolimesnis tokių mokinių likimas mažai ką domina. Privargę mes laukiame, kada gi jie išeis iš mūsų...

Tokias problemų tendencijas diskusijų metu patvirtino ir seminaro „Švietimo politika ir strategija. Socialinės interakcinės metodologijos nuostatų taikymas ugdymo procese“, vykusio Jurbarko švietimo centre, dalyviai – mokyklų vadovai ir jų pavaduotojai.

Specialioji pedagoginė pagalba mokinių ir tėvų vertinimu

Moksleivių apklausos rezultatai ir analizė. Apklausoje dalyvavo vienos mokyklos 4-5 klasių ugdytiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Buvo įtraukti tie mokiniai, kurių tėvai sutiko dalyvauti grupiniame interviu. Tokių tėvų buvo dešimt, taigi tiek pat ir 4-5 klasių ugdytinių. Mokinių apklausai buvo naudojamas individualaus pusiau struktūruoto interviu metodas, kai dalis klausimų iš anksto numatoma, o dalis – kyla spontaniškai pokalbio metu (žr. 2 priedą). Apibendrinus žodinės apklausos rezultatus buvo identifikuota 12 kategorijų ir 55 sukatégorijos, atspindinčios respondentų nuomonę ir poziciją aptariamam klausimui (žr. 58 lentelę).

58 lentelė

Interviu su ugdytiniais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių, rezultatai: turinio analizės duomenys (N = 10)

		SUTAMPA SU PALANKIAIS VEIKSNIAIS	SUTAMPA SU NEPALANKIAIS VEIKSNIAIS
Eil. Nr.	Kategorija	Subkategorija	Subkategorija
1	2	3	5
1.	Vaiko savęs vaizdinys	Teigiamos asmenybės savybės Gera fizinė-emocinė savijauta Mokymosi negalės pripažinimas Sėkmės išgyvenimai Tikėjimas savo galimybėmis Priešinimasis Konkretūs pagalbos sau būdai	Bloga fizinė-emocinė savijauta Pasyvumas mokymosi veikloje Abstraktūs pagalbos sau būdai Nesėkmės išgyvenimai Netikėjimas savo galimybėmis Paklusnumas Neigiamos asmenybės savybės
2.	Siekiamas vaiko vaizdinys	Teigiamos asmenybės savybės Socialinė integracija	
3.	Santykiai su bendraamžiais	Socialinė integracija Teigiami bendraamžių vertinimai	Socialinė atskirtis Bendraamžių patyčios
4.	Santykiai su tėvais	Teigiamos nuostatos Psichologinis palaikymas, paskatinimas Skatinimas mokytis Pripažinimas Tėvų lūkesčiai	Neigiamos nuostatos Neigiamas požiūris į specialiąją pagalbą
5.	Santykiai su pedagogais	Teigiamos nuostatos Psichologinis palaikymas	Neigiamos nuostatos

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

		Skatinimas mokytis	
1	2	3	5
6.	Specialioji pedagoginė pagalba	Specialiosios pagalbos efektyvumas Specialioji pagalba – natūrali ugdymo proceso dalis Gera vaiko savijauta Specialioji pagalba – būdas siekti geresnių rezultatų Palankus mokroklimas	Bloga vaiko savijauta Specialioji pagalba – atskirtis nuo bendraamžių
7.	Asmenys teikiantys informaciją apie specialiąją pagalbą	Mama	Niekas
8.	Asmenys teikiantys informaciją apie pagalbos sau būdus	Mama Mokytoja	
9.	Vaiko dalyvavimas aptariant jo problemas	Dalyvauja	Nedalyvauja
10.	Vaiko noras dalyvauti	Norėtų Neapsisprendę	Nenorėtų
11.	Nenoro dalyvauti motyvai		Pasyvumas Atsakomybės perdavimas kitiems Suaugusiųjų autoriteto pripažinimas Suaugusiųjų baimė Negatyvios informacijos baimė
12.	Noro dalyvauti motyvai	Objektyvios informacijos poreikis	

Jos visos buvo suskirstytos į dvi grupes: sutampančios su palankiais veiksniais ir sutampančios su nepalankiais veiksniais. Priskiriant kategorijas vienai ar kitai grupei buvo atsižvelgiama, kiek nustatytas požymis atspindi inkliuzinio ugdymo nuostatas, socialinį specialiojo ugdymo modelį. Taip pat buvo remiamasi Ališauskienės, Miltenienės (2004) sudarytu bendrojo lavinimo mokykloje veikiančiu bendros veiklos modeliu, kuriame modelį apibūdinantys veiksniai taip pat skirstomi į palankiuosius ir nepalankiuosius vaiko ugdymosi situacijai.

Vaiko savęs vaizdinio kategorijoje identifikuotos septynios subkategorijos, sutampančios su palankiais veiksniais ir septynios – su nepalankiais veiksniais. Tarp kategorijų, sutampančių su nepalankiais veiksniais, labiausiai išryškėjo *bloga fizinė emocinė savijauta (dažnai būnu pavargusi; kai susinervinu, labai skauda galvą; bijau, kai mokytoja klausinėja, o aš nesuprantu)*, pasyvumas mokymosi veikloje (*nekečiu rankos; aš niekad pati neklausiu*), abstraktūs pagalbos sau būdai (*reikia daugiau sėdėti prie pamokų; daugiau mokytis; stengtis*), kurie neduoda jokių rezultatų ir sukelia bejėgiškumo jausmą (*sako – reikia dar daugiau stengtis, nors aš mokiuos...*). Kalbėdami apie

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

patiriamas sėkmės ar nesėkmės situacijas mokiniai tarsi pasidalijo į dvi grupes, nes teiginių skaičius ties kategorijomis sėkmės išgyvenimai (*man dažniau sekasi*), nesėkmės išgyvenimai (*man dažniau nesiseka*), tikėjimas savo galimybėmis (*galvoju, kad bus geriau su mokslais; viskas bus gerai*), netikėjimas savo galimybėmis (*nebus geriau; žiūrint, kaip dabar mokausi – bus blogai*) buvo visiškai vienodas. Dalis vaikų teigia dažniau patiriantys nesėkmes ir mano, kad ateityje niekas nepasikeis ir geriau nebus, o kita dalis – dažniau įžvelgia savo sėkmės situaciją ir tiki savo sėkme ateityje. Vertinant subkategorijas priešinimasis ir paklusnumas, buvo laikomasi humanistinės psichologijos ir pedagogikos nuostatų bei vaiko įgalinimo modelio kriterijų, kur akcentuojamas vaiko aktyvumas, drąsa reiškiant savo nuomonę ir savarankiškumas, todėl priešinimasis (*ne visada klausau, kartais norisi daryti savaip; ginčijuosi*) vertinamas kaip funkcinis veiksnys, o paklusnumas (*elgiuosi, kaip liepia*) – kaip disfunkcinis. Apklaustieji dažniau minėjo pozityvią priešinimosi poziciją. Tarp kategorijų, sutampančių su palankiais veiksniais, dominuoja teigiamos asmenybės savybės (*geros širdies; darbštus (daug mokausi, skaitau)*), gana dažnai buvo paminėta ir teiginių, susijusių su gera fizine emocine savijauta (*nepavargstu; nebijau eiti į mokyklą*), mokymosi negalės pripažinimu (*man blogiau mokslai sekasi; daug klaidų padarau, sunkiai sekasi rašyti*). Kai kada mokiniai įvardijo ir keletą konkrečių pagalbos sau būdų (*reikia susikaupti; išvarau mažą brolių, kad netrukdytų*).

Išanalizavus kategorijos **siekiamas vaiko vaizdinys** struktūrą, nustatytos dvi subkategorijos – teigiamos asmenybės savybės (*noriu būt linksmesnė*) ir socialinė integracija (*daugiau su draugais žaisti*).

Kalbėdami apie **santykius su bendraamžiais** vieni labiau akcentavo socialinę atskirtį (*pusė klasės nenori su manimi draugauti, nes aš blogai mokausi, esu kitokia negu jos; nelabai aš turiu draugų*) ir bendraamžių patyčias (*kiti nieko apie mane nežino, visaip šaiposi, sako „ai, durnelis“; kai pasakau ką nors negerai, tai visi pradeda juoktis*), kiti – socialinę integraciją (*turiu draugų klasėj; vaikai nori su manimi draugauti*) ir teigiamus bendraamžių vertinimus (*sako, kad esu gera draugė; draugai sako, kad aš linksma*). Tokia situacija rodo, kad kiekvieno vaiko situacija gali būti labai individuali.

Santykių su tėvais kategorijoje daugiau išryškėjo subkategorijų, sutampančių su palankiais veiksniais, negu su nepalankiais. Vaikai kalbėjo apie teigiamas tėvų nuostatas (*sako, kad esu gera, draugiška; esu jautrus, paprastas vaikas*), psichologinį palaikymą ir paskatinimą (*pagiria, kai pradėjau geriau mokytis net nupirko kompiuterį*), skatinimą mokytis (*sako, kad reikėtų daugiau*

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pasimokyti, tada geriau pasiseks), pripažinimą (*labai myli*), tėvų lūkesčius (*mama labai nori, kad baigčiau mokyklą*). Vis dėlto išryškėjo ir keletas subkategorijų, kurios gali turėti neigiamos įtakos vaiko ugdymo procesui ir kuriant bendradarbiavimo santykius: tėvų neigiamas požiūris į specialiąją pagalbą (*sako, kad nelabai gerai, kad eini pas spec. pedagogę*) ir neigiamos nuostatos į vaiką (*mama visada sako, kad nesistengiu. Ji galvoja, kad nieko nemoku*).

Bendraudami su pedagogais (kategorija **santykiai su pedagogais**) kai kurie mokiniai jaučia neigiamas nuostatas (*nelabai geras mokiny*), o kai kurie – teigiamas (*turiu daug žinių*). Kai kada mokytojai savo ugdytinius paskatina mokytis (*sako, kad reikėtų daugiau mokytis*), psichologiškai palaiko (*mane labai mokytoja saugo*).

Kategorijoje **specialioji pedagoginė pagalba** išryškėjo labiau teigiami dalykai negu neigiami. Ugdytiniai pripažįsta specialiosios pagalbos efektyvumą (*pradėjau geriau rašyti, skaičiuoti; mokinamės, kartojam, viską išsiaiškinam, kas neaišku – man gerai*) ir dažnai specialiąją pedagoginę pagalbą vertina kaip natūralią ugdymo proceso dalį (*išeinu, kaip į paprastą pamoką*) ir būdą siekti geresnių mokymosi rezultatų (*einu, kad aiškiau kalbėčiau, kad geriau mokytis*). Pastebėta gera vaiko savijauta (*gerai jaučiuosi; paprastai jaučiuosi, niekas į mane nežiūri*), palankus mikroklimatas specialiojo pedagogo kabinete (*specialiosios pedagogės nebijau klausti*). Vis dėlto nuomonė nebuvo visiškai vieninga ir dalis apklaustųjų specialiąją pedagoginę pagalbą vertino kaip atskirtį nuo bendraamžių (*noriu išeiti, kad niekas nematytų*) ir kalbėjo apie blogą savijautą dėl specialiosios pagalbos (*kiti juokiasi, kabinėjasi; liūdna, kai reikia išeiti iš klasės; labai norisi būti klasėje, nes klasėj įdomiau*).

Apklaustos rezultatai rodo, kad su mokiniiais niekas nesikalba apie specialiąją pedagoginę pagalbą, jos prasmingumą (kategorija **asmenys teikiantys informaciją apie specialiąją pagalbą⁷⁰**), o apie savipagalbos būdus (kategorija **asmenys teikiantys informaciją apie pagalbos sau būdus**) dažniau kalba mamos (2 atvejai), o ne ugdantys pedagogai ar specialistai, kurie tuos dalykus gerai išmano. Su vaiko mokymosi sunkumais susijusios problemos aptariamos vaikui nedalyvaujant (kategorija **vaiko dalyvavimas aptariant jo problemas⁷¹**). Svarbu buvo sužinoti ugdytinių nuomonę apie bendrus su suaugusiaisiais pasitarimus. Rezultatai parodė, kad nemaža dalis mokinių (4 iš 10) norėtų dalyvauti aptariant savo problemas, 3 buvo neapsisprendę, o dar 3 kategoriškai atsisakė. Norą

⁷⁰ 1 mokiny nurodė, kad mama suteikia tokia informaciją, o 9 – kad niekas.

⁷¹ Visi mokiniai nurodė, kad nedalyvauja tokioje veikloje.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

dalyvauti ugdytiniai motyvavo objektyvios informacijos poreikiu (*viską paaiškintų, koks esu, kaip man sekasi, kokią nuomonę turi; mokytoja papasakotų apie mano mokslą, spec. pedagogė – taip pat, noriu girdėti*), o nedalyvavimo motyvai buvo: negatyvios informacijos baimė (*pasakys dar ką blogo apie mane*), suaugusiųjų baimė (*vienas tarp suaugusių...bijočiau suaugusių*), suaugusiųjų autoriteto pripažinimas (*mama man viską pasako*), atsakomybės perdavimas kitiems (*tegu tėvai viską žino*), pasyvumas (*man nieko ten nereikia*).

Tėvų apklausos rezultatai ir analizė. Dalyvavo 10 tėvų tų mokinių, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių ir mokosi 4-5 klasėse, (t.y., mamų, nes „tėvų“ grupę sudarė tik moteriškos lyties asmenys). Dalyvių atranka vyko vadovaujantis savanoriškumo principu – galimybė įsitraukti buvo suteikta visų 4-5 klasių mokinių tėvams (20 šeimų), tačiau dalyvauti sutiko 10 iš visų kviestųjų. Interviu buvo grupinis, pusiau struktūruotas (iš anksto numatyti kai kurie klausimai (žr. 2 priedą (el. variantas), tačiau kalbamasi ir nenumatytomis temomis. Savo nuomonę konkrečiu klausimu išsakė kiekvienas tyrime dalyvavęs dalyvis. Duomenys buvo fiksuojami diktofonu (atliekamas garso įrašas). Interviu rezultatai buvo analizuojamas turinio (*content*) analizės metodu. Identifikuotos turinio kategorijos ir subkategorijos, apibūdinančios tėvams aktualiausias problemas (59 lentelė).

59 lentelė

Interviu su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių tėvais rezultatai: turinio analizės duomenys (N = 10)

		SUTAMPA SU PALANKIAIS VEIKSNIAIS	SUTAMPA SU NEPALANKIAIS VEIKSNIAIS
Eil. Nr.	Kategorija	Subkategorija	Subkategorija
1		2	3
1.	Tėvų konstruojamas vaiko vaizdinys	Teigiamos asmenybės savybės Mokomosios veiklos kryptingumas Pomėgiai Vaiko iniciatyva	Neigiamos asmenybės savybės Kaltinimai vaikui Bloga fizinė- emocinė savijauta Bendraamžių neigiamos nuostatos ir atskirtis
2.	Vaiko dalyvavimas sprendžiant problemas	Išankstinis vaiko paruošimas dalyvauti Vaiko individualumo pripažinimas	Vaiko galių nuvertinimas
3.	Tėvų lūkesčiai iš pedagogų	Ugdymo formų įvairovė, demokratiškumas Dalijimasis informacija Specifinės žinios, domėjimasis specialiųjų poreikių vaikų ugdymu Kompetencija Teigiamų bendraamžių nuostatų skatinimas Pasitikėjimo savimi skatinimas Vaiko individualumo pripažinimas Pagalba vaikui	Didesni reikalavimai, rezultatas Tradicinis vertinimas
4.	Bendravimas su pedagogais ir specialistais	Tėvų empatiškumas Klasės mokytojas (auklėtojas) – pagrindinis kontaktinis asmuo	Kaltinimai pedagogams Pedagogų empatijos stoka Nuomonių nesutapimas

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

			Bendravimo su specialistais stoka
1	2	3	4
5.	Specialioji pedagoginė pagalba	Tėvų iniciatyva skiriant specialųjį ugdymą Noras kartu spręsti problemas Pasitikėjimas specialistais ir specialiaja pagalba	Specialioji pagalba – vaiko atskirtis Nepasitenkinimas specialiaja pagalba ir jos rezultatais Pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo stoka
6.	Tėvų savijauta, reakcijos	Pagalbos ieškojimas	Orientacija į savo patirtį Kaltė Negalės priežasčių ieškojimas Ateities baimė Emociniai išgyvenimai, nuovargis
7.	Bendravimas su vaiku ir tėvų vaidmuo	Savarankiškumo skatinimas Pagalba namuose Domėjimasis ir kontrolė Vaiko poreikio bendrauti pripažinimas Mokymosi sunkumų pripažinimas Psichologinio atsparumo skatinimas Vaiko sveikata	
8.	Tėvams išskylantys sunkumai		Laiko stoka Dalykinių žinių stoka

Tyrimo rezultatai leido geriau pažinti šeimų situaciją, tėvų poziciją ir lūkesčius, teigiamus ir neigiamus veiksnius, galinčius lemti specialiosios pedagoginės pagalbos veiksmingumą, tėvų įsitraukimo sėkmę ar nesėkmę. Paaikškėjo, kad tėvų konstruojamas **vaiko vaizdinys** turi nemažai pozityvių komponentų: teigiamos asmenybės savybės (*sūnus labai geros širdies; ji švelnutė, gerutė*), mokomosios veiklos kryptingumas (*mergaitė ir mokinasi...; jis ir nori ir labai stengiasi; ji viską nori padaryti labai gerai, bet su visais nespėja, o nori, skuba...*), pomėgiai (*patinka kompiuteriai, matematika...*), vaiko iniciatyva (*jei jis ko nors nesupranta visada prašo, kad aš paaikškinčiau*). Vis dėlto buvo paminėta ir negatyvių charakteristikų ar nepalankią vaiko situaciją lemiančių veiksnių. Mamos susirūpinusios kalbėjo apie neigiamas asmenybės savybes, kurios reiškiasi uždarmu, perdėtu jautrumu (*yra labai uždara... pasakys piktesnį žodį, ji tuoj į ašaras*), sunkumų vengimu, valios stoka (*tada vėl jam eilė ir pradeda - ai galvą skauda.... stengiasi kaip įmanoma nuo to skaitymo nusimuilinti; ...bet kartais sunku prisiversti daugiau pasimokyti...; skaityti nenori... Na jis 1 klasėj diktantų nerašė - „kad nedaryčiau klaidų“, - sako...; “nesuprantu, negaliu...” Kol kartu, atrodo sprendžia matematiką, tik pasitraukiu – viskas – nemoku, negaliu. Namuose išmokstam, viskas gerai, nueina į mokyklą – nieko nebemoka*), pasitikėjimo savimi stoka (*trūksta jam pasitikėjimo, yra kompleksuotas; ...turi daug kompleksų... Jis nepasitiki savo jėgom*). Dažnai galima buvo išgirsti teiginių, apibūdinančių blogą vaiko fizinę-emocinę savijautą (*bet pasėdi pasėdi ir sako “aš jau pavargau... einu pasivaikščiosiu“; būna, kad jis susinervina, tai jam labai skauda galvą. Taip skauda galvą, kad jis jau net akim nieko nebemato. Tai negi aš sakysiu – tu ruošk pamokas...; jis pergyvena... kai artėja mokslo metų pabaiga, tai jis sako: “aš to nemoku, to nemoku, gal manęs neperkels?” Sakau, o kodėl tu taip galvoji. Jis: “ne, tu nebijok... mokytoja taip nesakė, tik man taip*

atrodo“), vaiko išgyvenimus išgirdus neigiamus vertinimus ir patyrus atstūmimą (*jie nesupranta, kad ji nesuspėja, kad ji negali suspėti taip kaip visi vaikai; vaikai yra labai žiaurūs, buvo tarpas, kai ji labai nenorėjo čia eiti į šią mokyklą; trečiojo klasės buvo labai blogai: draugų neturėdavo, mokytoja ją kažkaip irgi į šoną nustumdavo...*). Pasitaikė atvejų, kai tėvai dėl prastų mokymosi rezultatų kaltino savo vaikus (*na gal biški tinginė...; tik mokytis labai tingi... ypač su lietuvių kalba*). Kalbėdami apie vaiko galimybes aktyviau dalyvauti sprendžiant mokymosi problemas mamos buvo linkusios nuvertinti vaiko galias (*na vaikas, aš manau, gali turėti kompleksą kalbėti laisvai...; čia gali būti jiems per daug staigu...; juk vaikas tik tylės ir viskas... kampiuke kur nors*), o svarstydamos tokią galimybę pageidavo, kad vaikas būtų iš anksto paruošiamas tokiam pokalbiui (*aš tai manau, kad jei jau susitikti su vaikais, tai vaiką visų pirma turi paruošti psichologas. Turėtų su tuo vaiku pabendrauti ir pakalbėti... Nes tėvai taip psichologiškai nepakalbės...*) ir kiekvieno vaiko situacija turi būti įvertinama individualiai (*na, ne visiems čia... Kitam – neišpeši žodžio, gali po to savyje užsisklęsti...*). Tėvai pasinaudojo galimybe išsakyti savo **lūkesčius** ir teigė, jog norėtų, kad pedagogai pripažintų vaiko individualumą ir priimtų jį tokį, koks yra (*kiekvienas yra savaip žavingas, kad savaip nepakartojamas ir kiekvienas yra individuali asmenybė; neįmanoma būti visiems vienodiems...; paskui vaikai ir kompleksuoja, tas geriau, tas prasčiau...*), suteiktų vaikui reikalingą pagalbą (*kad vaikui paaiškintų, ko jis nesupranta... kad išaiškintų...; būtų malonu, kad daugiau gal skaitytų, kad daugiau turėtų su ja viena dirbti*), skatintų vaiko pasitikėjimą savimi (*kad jiems to pasitikėjimo daugiau būtų, nes to pasitikėjimo jie netenka visose srityse, ne tik mokykloje. Svarbu pasitikėjimas savimi ir kad vaikas norėtų siekti kažkokio rezultato*), skatintų teigiamas bendraamžių nuostatas (*aš manau, kad ir mokytoja pati turėtų kažką daryti, kažką apie tai kalbėti klasei*), domėtusi specialiųjų poreikių vaikų ugdymu ir įgytų specifinių žinių (*kai turėjom kitą mokytoją, tai ji kažkaip kitaip, labai daug apsiskaitė apie tokį vaiką, prašė literatūros*), būtų kompetetingi savo srities specialistai (*ji turėtų geriau matyti, ko jis nesupranta ir žinoti geriau, nei aš, mama, kaip jam paaiškinti. Aš juk ne pedagogė ir galiu paaiškinti tik savo mąstymu*), dalijimosi informacija (*galų gale man pačiai išaiškintų, ką ir kaip aš turėčiau daryti; aš nesuprantu, per visą mėnesį negavo iš anglų nei vieno vertinimo, tai ką jis ten veikia? kad toks bendravimas, kalbėjimasis šiek tiek gilesnis būtų*), ugdymo formų įvairovės, demokratiškos atmosferos klasėje (*ankstesnėse klasėse buvo tokios kaip lenktynės suorganizuotos, ten pašydavo kažkokius ten langelius ar ženklukus, tai buvo kažkoks stimulus, o šiemet kai nebėra; ji kažkaip labai šiuolaikiškai mokė vaikus. Jie galėjo per pamoką prieiti prie mokytojos, pasiklausti, kas neaišku... vaikščiodavo, nebuvo išprausti į tuos rėmus, o šita, tai viskas, griežti rėmai, jokių vaikščiojimų ir vaikai jau*

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

kitokie...). Kai kurie tėvų lūkesčiai buvo labiau orientuoti į rezultatą (*norisi, kad užduotų, kad priverstų, ne eilėraštį, o knygą lieptų perskaityti... Tokios didesnės disciplinos iš mokyklos....*) ir tradicinį vertinimą (*vienintelė viltis, kad pradės pažymius rašyti...*), o ne individualių vaiko poreikių pažinimą ir tenkinimą, todėl gali būti įvardijami kaip nepalankūs veiksniai, galintys apsunkinti bendradarbiavimą su kitais ugdymo proceso dalyviais. **Bendravimo su pedagogais ir specialistais** kategorijoje buvo išskirta daugiau subkategorijų sutampančių su nepalankiais veiksniais, negu su palankiais veiksniais. Tėvai buvo linkę kaltinti pedagogus (*bet taip padaro pačios mokytojos, labai gražiai tarp vaikų suskirsto.. gal jos ir nenori, aš nežinau, bet taip padaro; bet kalti ir patys pedagogai*), pasigedo pedagogų empatiškumo (*jie nesupranta, ką reiškia vaikas su negale... Juk mokytojai praeina ir psichologiją ir ..., bet tokio dalyko nesupranta*), kalbėjo apie bendravimo su specialistais stoką (*su specialistais beveik nebendraujam...; mokytoja paprasčiausiai per susirinkimą lapą davė ir pasirašė dėl tos modifikuotos programos...; aš kalbėdavau telefonu su ta mokytoja...*), nuomonių nesutapimus (*mūsų norai vienokie, mokytojų kitokie...*). Pozityvu tai, kad tėvai buvo empatiški ir stengėsi suprasti pedagogus (*krūviai yra labai dideli ir mokytojai nespėja prieiti prie kiekvieno; mokytojams didžiulis irgi tenka krūvis, aš nežinau...; sunku prieiti kiekvienam išaiškinti, didelės klasės...*). Pagrindinis asmuo, su kuriuo tėvai palaiko glaudžiausią kontaktą – klasės mokytojas/auklėtojas. Kita kategorija, kurioje subkategorijos, susijusios su palankiais ar nepalankiais veiksniais, pasiskirstė tolygiai – **specialioji pedagoginė pagalba**. Tėvai specialiąją pedagoginę pagalbą neretai vertina kaip vaiko atskirtį (*ir dar mano dukra labai kompleksuoja, kodėl per pamoką visi dirba klasėj, o mums reikia išeiti?; o klasėj kaip yra, jei jau vaikas eina kažkur kitur, tai kiti “ai, tu čia nemoki, atsilikus”*), yra nepatenkinti specialiąja pedagogine pagalba ir jos rezultatais (*jau keturi metai eina pas spec. pedagogę, tai, žinokit, tokio didelio šuolio į priekį aš nematau... nėra rezultato; tai sakau, kodėl jūs neišsiaiškinat, ko tu nesupranti...? Aš manau, kad ji turėtų išaiškinti tai, ko vaikas nesupranta, o ne daryti tai, ką vaikas namuose gali padaryti*), pastebi pedagogų tarpusavio bendradarbiavimo stoką (*kai ... išeina pas specialiąją pedagogę, ten mokosi ir kai grįžta, jai reikia padaryti, kas klasėj buvo daroma. Tai juk dvigubas darbas*). Vis dėlto tėvų nuomonė nebuvo vieninga, kai kurie tėvai išreiškė pasitikėjimą specialistais ir pasitenkinimą specialiąja pagalba (*mano vaikui tai labai padėjo, neišsivaizduoju kaip be tos mokytojos mes būtumėm išmokusios skaityti*), rodo iniciatyvą skiriant specialųjį ugdymą (*aš tai pati prašiau, jai geriau vienai*), išreiškė norą kartu spręsti problemas (*jei kartu susitiktum, tai sužinotum, ko būtent Tavo vaikui reikia.... O dabar man atrodo vienaip, jiems kitaip*). Kategorijoje **tėvų savijauta ir reakcijos** nustatytos šešios subkategorijos, kurių turinys leidžia teigti, jog tėvai patiria neigiamų

emocinių išgyvenimų (*kai pradėdau kalbėti man sunku susivaldyti ir neverkti*), ieško vaiko negalės priežasčių (*Taip išėjo, kad teko ją penkių metų palikti tarp brolių su tėčiu. Todėl ji tokia... Visi ją labai lepino, apie ją lakstė*), jaučiasi pavargę (*būna, kad ir pati nebeturiu jėgų ir bepatikrinti; pavargsti nuo tos įtampos tokios ir pats gali greitai kompleksų įgauti; turi būti medikas, pedagogas ir dar mama... pavargsti būti viskuo*), tam tikrus reiškinius bando interpretuoti remdamiesi savo patirtimi (*bet man kas labai nesuprantama, tai ... aš labai mėgau knygas ir dabar labai mėgstu, o jie abudu – neskaito*), kaltina save (*prisiimu kaltę ir pati....; Čia gal aš ir pati kalta? Neleidžiu gal jam pačiam spręsti problemų...; galvoji gal tu čia bloga mama ar kas?*), su baime galvoja apie ateitį (*kaip toliau, tai aš neįsivaizduoju...; nežinau, kaip mes tempsim toliau, prasidės dalykinė sistema?*). Kalbėdami apie **bendravimą su vaiku ir savo vaidmenį** vaiko ugdymo procese tėvai akcentuoja pagalbą vaikui namuose (*Kalėdom nupirkau taip madingą tą „Harį Poterį“, na tai sakau perskaitykim... Tai skaitom dviese: jis garsiai keletą puslapių, po to aš...; sėdim kartu.... Jei kur išeinu, tai ji lauks tol kol aš pareisiu. Pareinu, tai sėdim iki vėliausio vakaro*), domėjimąsi ir kontrolę (*...aš labai stengiuosi visur dalyvauti. Gal aš ir per daug dalyvauju, bet aš bijau paleisti... Aš labai kontroliuoju; jei pareinu labai vėlai, paklausiu ar paruošė pamokas ir pasitikiu juo... Bet aš stengiuosi jį kontroliuoti*), pripažįsta vaiko mokymosi sunkumus (*ten ko gero tiem vaikam tie žodžiai per sudėtingi, tai ne mūsų vaikam; o tekstą papasakoti perskaičius ar rašinėlių parašyti, tai nėra šansų...*), poreikį bendrauti su tėvais (*aš pareinu jis ten būna kažką padaręs, bet jis nori, kad aš būčiau ir nesvarbu, kad aš ten virtuvėj kažką darau....nori, kad aš būčiau namuose*), skatina vaiko savarankiškumą (*tai dabar aš jau jam sakau: “tu daryk vienas, kai padarysi tada parodyk man...*), ugdo psichologinį atsparumą (*mes ją visą laiką skatinam: “visą laiką, visą gyvenimą tau bus sunkoka, ne taip kaip visiems žmonėms, todėl, kad tu esi kitoks vaikas. Tu turi už save pastovėti ir kovoti už save...jei tau kažką pasakė, tai tu pasakyk irgi...; taip, mes ir tėvai ir psichologai...*), rūpinasi savo vaiko sveikata (*dar noriu, kad jis sveikas būtų, kad pailsėtų....*). Kategorijoje **tėvams išskylantys sunkumai** identifikuotos dvi subkategorijos. Viena problema – tėvams sunku paskirstyti savo laiką (*aš dirbu ilgas valandas, neturiu laiko su juo tiek sėdėti; bet nėra laiko, juk esi dirbantis žmogus. Aš dirbu privačioj firmoj ir kiek reik tiek ir dirbu... Pareinu kitą kartą 8–9 val.*). Kita problema, su kuria susiduria tėvai padėdami savo vaikui – dalykinių žinių stoka (*kaip vaikui reik paaiškinti tą teksto interpretaciją, jei pats nelabai supranti?*).

Ugdytiniai specialiąją pedagoginę pagalbą vertina kaip efektyvią, leidžiančią siekti geresnių ugdymosi rezultatų. Kai kuriais atvejais specialioji pedagoginė pagalba buvo vertinama kaip

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

atskirtis nuo bendraamžių. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems moksleiviams retai kada paaiškinamas specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas, jos prasmingumas; su vaiko mokymosi sunkumais susijusios problemos aptariamos vaikui nedalyvaujant. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, dažnai jaučiasi fiziškai ir emociškai pavargę, būna pasyvūs mokymosi veikloje, neretai naudoja abstrakčius pagalbos sau būdus. Tai gali būti siejama ir su nepakankama specialistų pagalba šioje srityje.

Vertindami specialiąją pedagoginę pagalbą tėvai neretai reiškė nepasitenkinimą ja ir tos pagalbos rezultatais, buvo nepatenkinti pedagogų tarpusavio bendradarbiavimu ir savo bendravimo ir bendradarbiavimo su specialistais situacija. Tėvai tikisi pedagogų tolerancijos; vaiko individualumo pripažinimo; tiesioginės pagalbos vaikui ugdymosi veikloje; pedagogų kompetencijos ir išmanymo, kaip padėti specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems moksleiviams; dalijimosi žiniomis ir informacija su tėvais. Tėvai jaučiasi pavargę, patiria neigiamų emocinių išgyvenimų, kaltina save, baiminasi dėl vaikų ateities. Bandydami ištraukti į vaiko ugdymo(si) procesą (padėdami vaikams atlikti užduotis namuose) susiduria su laiko paskirstymo ir dalykinio pasirengimo problemomis.

Specialioji pedagoginė pagalba apima dvi esmines pagalbos sritis: tiesioginę pagalbą vaikui ir kitiems mokyklos bendruomenės nariams ugdymo(si) procese bei pagalbą ugdymo proceso dalyviams įsitraukiant į vaiko ugdymą(si) ir jo specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimą. Palankiausiai vertinama logopedo pagalba kalbos ir kitų kalbinio bendravimo sutrikimų identifikavimo srityje bei teikiant tiesioginę pagalbą vaikui ir padedant jam įveikti kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus. Didžiausias logopedo pagalbos stiprinimo poreikis nustatytas mokyklos bendruomenės švietimo veikloje ir teikiant pagalbą mokytojams, kai reikia pritaikyti mokomąją medžiagą ir priemones specialiųjų poreikių vaikams. Logopedo pagalba bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą yra nepakankamai veiksminga; logopedai linkę apsiriboti individualiu tėvų, pedagogų konsultavimu ir vengti tiesioginio visų ugdymo proceso dalyvių įtraukimo ir bendradarbiavimo planuojant pagalbą ir siekiant numatytų tikslų.

Geriausiai mokyklose išplėtotą specialiojo pedagogo pagalbos sritis – mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygio ir jų atitikimo ugdymo programai bei mokymosi sunkumų pobūdžio nustatymas. Taip pat gerai vertinama ir specialiojo pedagogo pagalba vaikui specialiojo pedagogo kabinete. Daugiau

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

specialiojo pedagogo pagalbos pageidaujama mokytojams ugdymo individualizavimo veikloje (pritaikant programas, mokomąją medžiagą, mokymo priemones specialiųjų poreikių mokiniams) bei mokiniams ugdantis klasėje. Bandydami realizuoti partnerystės idėjas savo veikloje, specialieji pedagogai dažniau orientuojasi į vienkryptį informacijos perdavimą (informuoja, pataria, šviečia) kitiems ugdymo proceso dalyviams, o ne į lygiavertį bendradarbiavimą. Silpnai teikiama ir įgalinanti specialiųjų pedagogų pagalba vaikui ir šeimai. Išryškėjo didelis pokyčių poreikis siekiant partneriškos, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuotos specialiojo pedagogo pagalbos.

Ugdytiniai specialiąją pedagoginę pagalbą dažniau vertina kaip efektyvią, leidžiančią siekti geresnių ugdymosi rezultatų, tačiau neretai patys vaikai pagalbą vertina ir kaip atskirtį nuo bendraamžių. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams retai kada paaiškinamas specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas, jos prasmingumas; su vaiko mokymosi sunkumais susijusios problemos aptariamos vaikui nedalyvaujant. Realiai vaikas nėra aktyvus dalyvis sprendžiant ugdymo(si) problemas.

Specialiosios pedagoginės pagalbos lygį ir veiksmingumą, apklaustųjų nuomone, neigiamai veikia didelis ir vis didėjantis specialistų trūkumas mokyklose (ypač kaimo vietovėse, rajonuose).

3.4. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimas į pagalbos teikimą: ugdymo proceso dalyvių vertinimas

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas ir Specialiojo ugdymo įstatymas nustato ne tik specialiojo ugdymo sistemos sandarą, ugdymo valdymą ir organizavimą, bet ir specialiųjų poreikių asmenų, jų tėvų (globėjų), pedagogų teises ir pareigas. Konkrečiau, Specialiojo ugdymo įstatymas (34.2 str.) pedagogus įpareigoja bendradarbiauti su specialiųjų poreikių vaiko tėvais (globėjais). O taip pat konsultuoti juos specialiojo ugdymo klausimais ir informuoti apie vaiko ugdymosi pažangą, sunkumus, etc.

Pedagogų kvalifikacinius gebėjimus apibrėžiantys dokumentai (*Pedagogų rengimo koncepcija* (2004); įsigaliojęs 2005-03-20 švietimo ir mokslo ministro ĮSAK-506, *Kvalifikaciniai reikalavimai mokytojams*; kt.) akcentuoja įvairius komunikacijos, kitus socialinius gebėjimus kaip svarbias profesinės kompetencijos dalis. Akcentuojamas pedagogo gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti su asmeniu, asmenų grupe, komanda, gebėjimas derinti savo ir kitų žinias, idėjas, dalyvauti derybose. Atskleidžiama svarbiausia nuostata – vertinant ugdymosi poreikius ir teikiant pagalbą, orientotis ne į asmenų neįgalumą, bet į pagalbą ugdymosi srityje: pedagogų, ugdytinių ir tėvų sąveiką.

Įtraukimas yra kompleksinis, mokyklos ir tėvų sąveika bei aktyvumu paremtas procesas, numanantis įvairių su vaiko ugdymu(si) susijusių dalyvių – tėvų, pedagogų ir įvairių specialistų – demokratinės kultūros ugdymą, partnerystę ir skatina tėvų dalyvavimą mokyklos bendruomenės gyvenime⁷². Beveik visada tėvų įtraukimas yra susijęs su pedagogų vertybėmis, nuostatomis ir požiūriais. Apibendrinus švietimo praktikos realijas, įstatymines nuostatas bei empirinius įvairių mokslininkų tyrimus, galima išskirti keletą įtraukimo ir formalaus bendradarbiavimo sričių:

- Specialistai ir tėvai taip pat bendradarbiauja vaiko vertinimo srityje.
- Pritaikant (adaptuojant, modifikuojant ar individualizuojant) vaiko ugdymo programas.
- Popamokinėje veikloje.
- Mokyklos ir klasės susirinkimuose.
- Įvairiuose mokykloje ir už jos ribų vykstančiuose renginiuose bei šventėse.
- Stovyklose, skirtose vaikams (ir tėvams). Ir kt.

⁷² Bauch, J. P. (1994). Categories of parental involvement. *School Community Journal*, Vol. 4 (1), p. 53–60.; Beresford, P., Coft, S. (1993). *Citizen Involvement: A Practical Guide for Change*. London: Macmillan; Ruškus, J., Gerulaitis, D. (2007). Interesų derinimo modelis Lietuvos specialiojoje mokykloje. *Specialusis ugdymas*, Nr. 1 (16), p. 78 – 92.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Tėvų įtraukimas⁷³ tai ir 1) požiūris į tėvus kaip partnerius, 2) individualių šeimos reikmių suvokimas, 3) bendravimas su šeima, 4) dalijimasis informacija, 5) ryšiai su bendruomene; 6) vaiko perėjimo iš vienos ugdymo formos į kitą palengvinimas.

Tyrimo metu siekta atsakyti į šiuos ugdymo(si) realybės kalsimus: *Koks yra tėvų bei pedagogų (įvairių mokyklose dirbančių specialistų) bendradarbiavimo kryptingumas? Kokia yra tėvų įtraukimo situacija ir poreikis? Ar ugdymo(si) proceso dalyviai yra patenkinti esama būkle? Kokie yra visų minėtų dalyvių pageidaujama tėvų įtraukimo dinamika?*

Atlikus faktorinę analizę, nuomonių apie ugdymo proceso dalyvių įtraukimą į pagalbos teikimą vertinimų struktūroje atskleistos dvi realiai praktikoje egzistuojančios įtraukimo funkcijos⁷⁴ (faktorinės analizės statistiniai duomenys pateikiami 5 priede (el. variantas): *orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą* ir *partnerystės siekiai* (žr. 60 lentelę).

60 lentelė

Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo struktūra ir požymiai (N=722)

1. ORIENTACIJA Į VAIKO IR JO TĖVŲ ĮTRAUKIMĄ
Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir mokinio tėvai
Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir pats mokiny
Sudarant mokiniui pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai
Sudarant pagalbos planą, dalyvauja pats mokiny kartu su kitais specialistai, pedagogais ir tėvais
2. PARTNERYSTĖS SIEKIAI
Pagalbos mokiniui planą sudaro jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų
Aptariant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas, ugdymo turinio pritaikymo (<i>ko ir kaip mokyti</i>) problemas, bendradarbiauja visi specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir logopedas) ir pedagogai
Pagalbos mokiniui planą sudaro mokykloje dirbantys specialistai (specialusis pedagogas, psichologas ar logopedas)

Daugiausiai veiklos požymių apie ugdymo proceso dalyvių įtraukimą į pagalbos teikimą apima tokios sritys kaip *orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą* bei *partnerystės* tarp ugdymo(si) proceso dalyvių *siekiai*.

Orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą

N u o m o n i ų r a i š k a (skalė nuo 1 iki 3). Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „*orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą*“ daugiau orientuota į pačių mokinių, turinčių

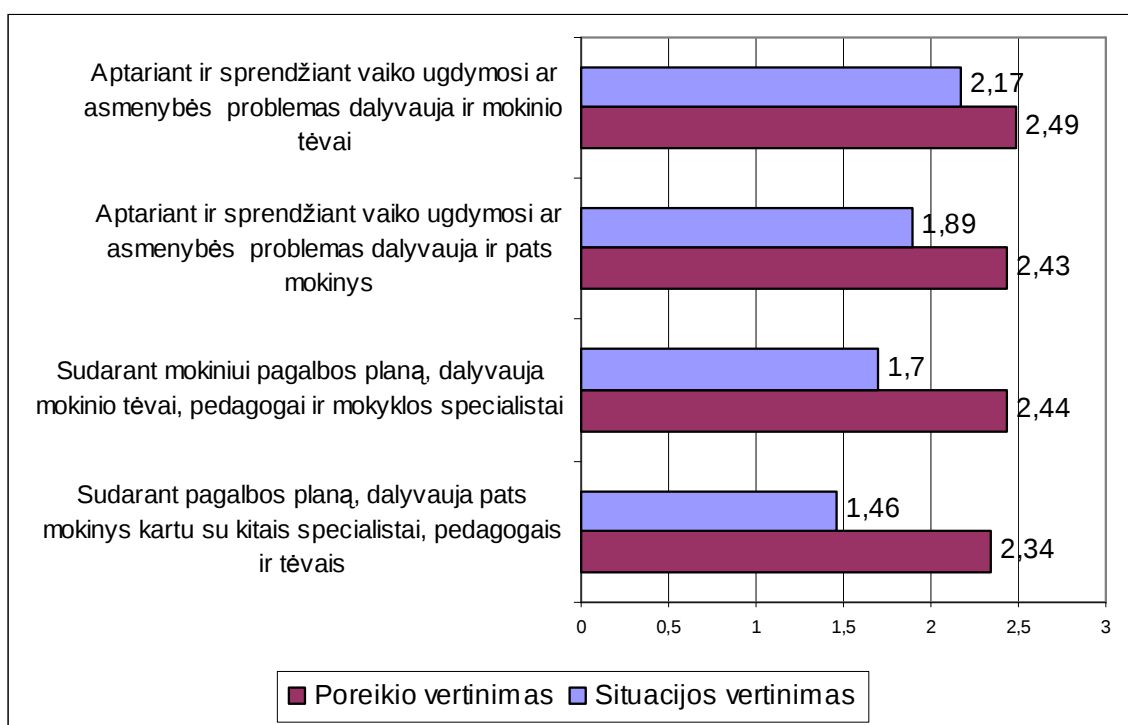
⁷³ Epstein, J. L. (2001). *School, Family, and Community partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Westview Press.

⁷⁴ Abiejų skalių (psichologinės pagalbos situacijos ir poreikio) faktoriai ir kintamieji sutampa.

ugdymosi ar asmenybės problemų, įtraukimą aptariant ir sprendžiant apie specialiąją pagalbą. Taip pat – į pagalbos plano sudarymą, kuriame, be specialistų ir paties vaiko, dalyvautų bei būtų įtraukti ir mokinių tėvai. Respondentų (N=722) nuomone⁷⁵, aktualiausia *aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas* įtraukimo sritis yra *mokinio tėvų dalyvavimas*: tai gerai vertina kiek daugiau nei trečdalis (39,8%) respondentų, vidutiniškai – 17,0% respondentų, mano, kad silpnai – 6,1% respondentų, o nežino – tik 6,2%. Kad *aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir pats mokinys* pritaria ir gerai vertina 18,1% visų respondentų, kad ši veikla atliekama vidutiniškai mano penktadalis (20,1%) respondentų, o kad silpnai – 12,9% (nežino, kaip vertinti – 16,9%).

Beveik penktadalis (27,8%) respondentų mano, kad *sudarant pagalbos planą, dalyvauja pats mokinys kartu su kitais specialistais, pedagogais ir tėvais*, šią įtraukimo situaciją silpnai vertina 8,9% respondentų, nežino, kaip vertinti – 11,4% respondentų, o 31,7% neatsakė.

Visi ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą srities *orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą* situacijos ir poreikio vertinimai pateikiami 18 pav.

18 pav. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „Orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą“: situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)

⁷⁵ Faktoriaus aprašomosios statistikos rodikliai pateikiami 5 priede (el. variantas).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Kaip matyti iš pateiktos „Orientacijos į vaiko ir jo tėvų įtraukimą“ srities, analizuojamajame ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą situacijos bendrojo lavinimo mokykloje komponente, situacijos ir poreikio vertinimai nesutampa. T.y. respondentų vertinimu, yra tikslinga keisti (stiprinti) esamą situaciją.

Apklaustų ugdymosi proceso dalyvių vertinimu, kiek blogesnė situacija yra į pagalbos teikimą įtraukiant patį vaiką kartu su jo pedagogais ir tėvais (*sudarant pagalbos planą, dalyvauja pats mokinyas kartu su kitais specialistais, pedagogais ir tėvais*). Kaip rodo tyrimo duomenys, viena vertus, tarp visų vaikui pedagoginės pagalbos teikiančių specialistų ir mokinio tėvų bendradarbiavimo sudarant mokiniui pagalbos planą, yra stebima ir plėtojama kooperacija bei įtraukimas. Tačiau, kita vertus, įtraukimo veikla, dalyvių vertinimais, yra nepakankamai veiksminga (žr. 61 lentelę).

61 lentelė

Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „Orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba nepakankamai veiksminga arba neveiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M_1) ir poreikio (M_2) vertinimo vidurkius ($M_1 - M_2$).
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

R. Nr.	Įtraukimo sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar veikla veiksminga?
1.	Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir mokinio tėvai	2,17	2,49	-0,32	Nepakankamai veiksminga
2.	Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir pats mokinyas	1,89	2,43	-0,54	Nepakankamai veiksminga
3.	Sudarant mokiniui pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai	1,70	2,44	-0,74	Nepakankamai veiksminga
4.	Sudarant pagalbos planą, dalyvauja pats mokinyas kartu su kitais specialistais, pedagogais ir tėvais	1,46	2,34	-0,88	Nepakankamai veiksminga

Kaip matyti iš pateiktų duomenų – situacijos ir poreikio vertinimų, – visi ugdymo(si) proceso dalyviai *orientacijos į vaiko ir jo tėvų įtraukimo* sritį vertina kaip nepakankamai veiksmingą. Galima pažymėti, kad kiek geresnė situacija yra tik *aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir mokinio tėvai*: nors ši sritis vertinama kaip nepakankamai veiksminga, ją gerai vertina net 39,8% respondentų (dar 17% – vidutiniškai ir tik 6,1 % – silpnai).

Tačiau, analizuojant atviro tipo klausime užfiksuotus respondentų atsakymus, galima rasti įvairių nuomonių analizuojamu klausimu. Štai viena specialistė teigia, kad „*vieną dieną specialistui dirbant mokykloje – ne kažin ką nuveiksi. Kol kas nevyksta bendravimas su specialiuju ugdymosi poreikiu*“.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

turinčių mokinių tėvais“. Tenka konstatuoti, kad specialistų pasisakymuose vyrauja neigiamas tėvų įsitraukimo vertinimo tendencija. Pvz., viena pedagogė teigia, kad „*Tėvai turėtų aktyviau dalyvauti specialiosios pagalbos teikimo procese, nuolat domėtis vaiko pasiekimo rezultatais, pažanga. Būna atvejų, kai tėvai, nenorėdami pripažinti vaiko specialiųjų poreikių, nekreipia dėmesio į kompetentingų specialistų pastabas ir tokiu savo elgesiu kenkia savo vaikams*“. Dar viena citata iš specialistų pasisakymo: „*Pagalba būtų efektyvesnė, jei tėvai būtų aktyvesni sprendžiant vaiko problemas*“.

Galima daryti išvadą, kad įstatymais reglamentuota specialistų ir tėvų bendradarbiavimo veikla nors ir vyksta, tačiau stebimas konkrečių modelių, metodų, kaip prasmingai veikti kartu stoka, o įtraukimo iniciatyva neretai deleguojama tik specialistams: „*Kartais atrodo, kad pagalbos teikimu labiau suinteresuoti dirbantys specialistai, pedagogai, administracijos atstovai, nei patys tėvai. Stebiu pakankamai sunkumų įtraukiant tėvus į bendradarbiavimo procesą*“ (iš pedagogo pasisakymo).

Skirtingų ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą „Orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą“ srityje, veiklos veiksmingumo vertinimuose pasikartojo anksčiau stebėta tendencija, jog labiausiai išsiskiria tėvų ir mokykloje dirbančių specialistų tiek esamos situacijos, tiek pokyčių (srities stiprinimo) vertinimai (statistiškai reikšmingi skirtumai). Tėvų ir mokyklos specialistų vertinimai praktiškai sutampa tik vienoje srityje – *aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja mokinio tėvai* (tačiau, reikia pažymėti, kad šioje srityje nėra statistiškai reikšmingo skirtumo). Tuo tarpu *sudarant pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai ir pats mokinys kartu su kitais specialistais, pedagogais* – situacijos vertinimo nuomonės tarp tėvų ir pedagogų išsiskiria.

Iš esmės stebime skirtingą visų ugdymo(si) proceso dalyvių įtraukimo situacijos vertinimą (žr. 19 p.)

Pagalbos sritys		Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalba (veikla)?			Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?							
	P ₁	Silpnai	Vidutiniškai	Gerai	Ne	Iš dalies	Taip	P ₂				
		1	1,5	2	2,5	3	1		1,5	2	2,5	3
Sudarant pagalbos planą, dalyvauja pats mokinys kartu su kitais specialistai, pedagogais ir tėvais.	0,024	1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	0,075
Sudarant mokiniui pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai	0,001	1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	0,031
Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja ir pats mokinys	0,003	1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	0,354
Aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja mokinio tėvai	0,152	1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	0,287

19 pav. „Orientacija į vaiko ir jo tėvų įtraukimą“: ugdymo proceso dalyvių⁷⁶ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

Aptariant atskirų ugdymo(si) proceso dalyvių (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimus siekiant stiprinti orientaciją į vaiko ir tėvų įtraukimą, statistiškai reikšmingas skirtumas yra tik toje srityje, kur sudarant mokiniui pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai. Šią pagalbos sritį palankiau vertina mokyklos administracijos atstovai, pedagogai ir specialistai (vertina vidutiniškai), o tėvai vertina keik silpniau.

Mažiausiai pokyčių reikalaujanti yra aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas dalyvauja mokinio tėvai sritis, kadangi, kaip jau buvo analizuota, šia veikla ugdymo(si) proceso dalyviai yra bene labiausiai patenkinti.

Apibendrinat, galima teigti, jog, nepaisant pozityvios praktikoje vyraujančios orientacijos į vaiko ir jo tėvų dalyvavimą tenkinant mokinio ugdymo(si) poreikius, respondentų vertinimu, įtraukimo į

⁷⁶ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai — . —

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pagalbos teikimą situacija yra nepakankamai veiksminga. Visi ugdymo(si) proceso dalyviai (mokyklos administracijos atstovai, specialistai, pedagogai ir mokinių tėvai) reiškia nuostatas stiprinti (gerinti) esamą įtraukimo situaciją. Hipotetiškai galima teigti, kad tarp visų ugdymo(si) proceso dalyvių dominuoja abipusiai priekaištai dėl iniciatyvos ir įtraukimo kryptingumo („*stebiu pakankamai sunkumų įtraukiant tėvus į bendradarbiavimo procesą*“).

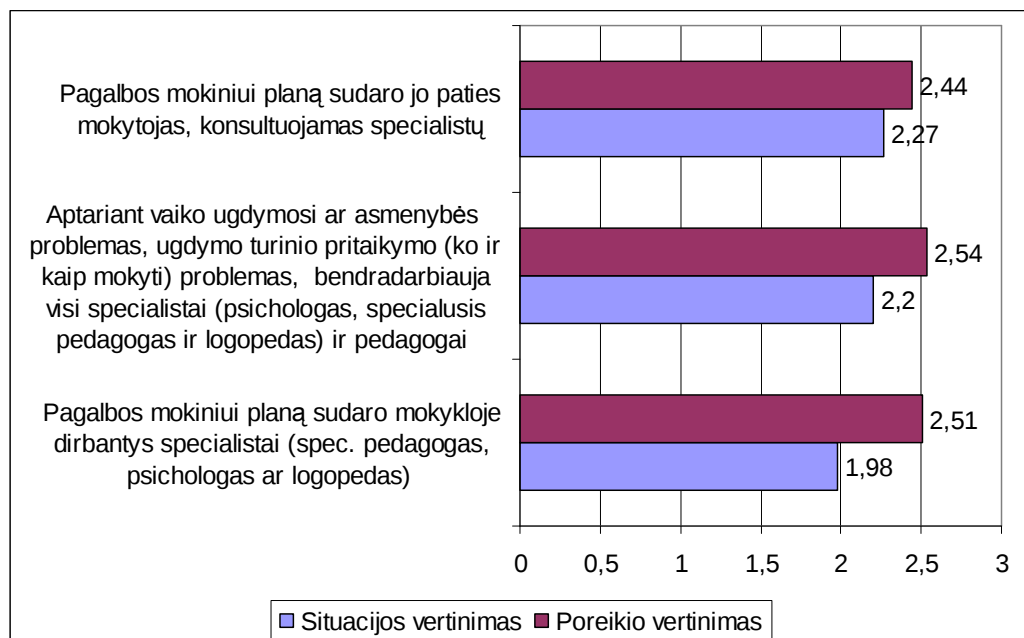
Bene geriausiai išplėtotą ir vienodai visų respondentų geriausiai vertinama yra ta įtraukimo sritis (veikla), kuri apima tėvų dalyvavimą *aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas*.

Visi ugdymo proceso dalyviai labiausiai reiškia nuostatas stiprinti orientacijos į vaiko ir jo tėvų įtraukimą srityje, kad būtų stiprinamas tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas ir dalyvavimas sudarant mokiniui pagalbos planą, kurio (su)kūrimė dalyvautų mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai. Reikia pažymėti, kad tėvai geriausiai vertina įtraukimo situaciją, kurioje jie patys dalyvauja aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymo(si) ar asmenybės problemas. Todėl tėvai tik iš dalies pritaria (beveik nereiškia poreikio) šios veiklos stiprinimui (keitimui).

N u o m o n i ū r a i š k a (skalė nuo 0 iki 3). „Partnerystės siekiai“. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „*partnerystės siekiai*“ yra skirta *pagalbos mokiniui plano sudarymui*, kur kartu veikia (partneriškai bendradarbiauja) *mokinio mokytojas, konsultuojamas specialistų ir pagalbos mokiniui planą sudaro mokykloje dirbantys specialistai (specialusis pedagogas, psichologas ar logopedas)*. Kitas svarbus aspektas yra tas, kad *aptariant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas, ugdymo turinio pritaikymo (ko ir kaip mokyti) problemas, bendradarbiauja visi specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir logopedas) ir pedagogai*. Respondentų (N=722) nuomone, pagalbos mokiniui planą turėtų sudaryti *jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų*: tam pritaria ir situaciją teigiamai vertina beveik pusė visų apklaustų ugdymo(si) proceso dalyvių – 42,9%, kad tokia veikla yra įgyvendinama vidutiniškai mano 33,4% respondentai, kad silpnai – tik 6,2%, nežino 6,4% respondentų. Kad *aptariant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas, ugdymo turinio pritaikymo (ko ir kaip mokyti) problemas, bendradarbiauja visi specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir logopedas) ir pedagogai* ir tai vyksta gerai, vertina 41,1% respondentų, kad ši veikla įgyvendinama vidutiniškai vertina 30,7% respondentų, kad silpnai – 12,6%, nežino kaip vertinti – 5,6% respondentų.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Visi ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą srities *partnerystės siekiai* situacijos ir poreikio vertinimai pateikiami 20 pav.

20 pav. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „Partnerystės siekiai“: situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)

Kaip matyti iš pateiktų analizuojamos ugdymo(si) proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą situacijos bendrojo lavinimo mokykloje „Partnerystės siekiai“ srities situacijos ir poreikio vertinimų, respondentai šią situaciją vertina situaciją kaip nepakankamai veiksmingą. Visose trijuose partnerystės siekių komponentuose (pagalbos mokiniui plano sudarymo, aptarimo ir specialistų bendradarbiavimo) poreikio vertinimai yra didesni nei situacijos (žr. 62 lentelę).

62 lentelė

Ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą sritis „Partnerystės siekiai“. Pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio. Pagalba nepakankamai veiksminga arba neveiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis nei poreikio. Tai matuojama atimant situacijos (M₁) ir poreikio (M₂) vertinimo vidurkių (M₁-M₂).
- § Kai M₁-M₂ ≥ 0 – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai M₁-M₂ > -1 – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai M₁-M₂ ≤ -1 – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Įtraukimo sritys	Situacija M ₁	Poreikis M ₂	M ₁ -M ₂	Ar veikla veiksminga?
1.	Pagalbos mokiniui planą sudaro jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų	2,27	2,44	-0,17	Nepakankamai veiksminga
2.	Aptariant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas,	2,20	2,54	-0,34	Nepakankamai

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

	ugdymo turinio pritaikymo (<i>ko ir kaip mokyti</i>) problemas, bendradarbiauja visi specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir logopedas) ir pedagogai				veiksminga
3.	Pagalbos mokiniui planą sudaro mokykloje dirbantys specialistai (specialusis pedagogas, psichologas ar logopedas)	1,98	2,51	-0,53	Nepakankamai veiksminga

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, visi ugdymo(si) proceso dalyviai *partnerystės siekius* traktuoja kaip nepakankamai veiksmingus. Galima pažymėti, kad kiek geresnė situacija yra tik toje srityje, kur *pagalbos mokiniui planą sudaro jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų*. Tačiau šios veiklos veiksmingumo stiprinimui pritaria virš pusės respondentų (55,5%), o kad nereikia šios veiklos stiprinti nurodė tik 4,2 % respondentų.

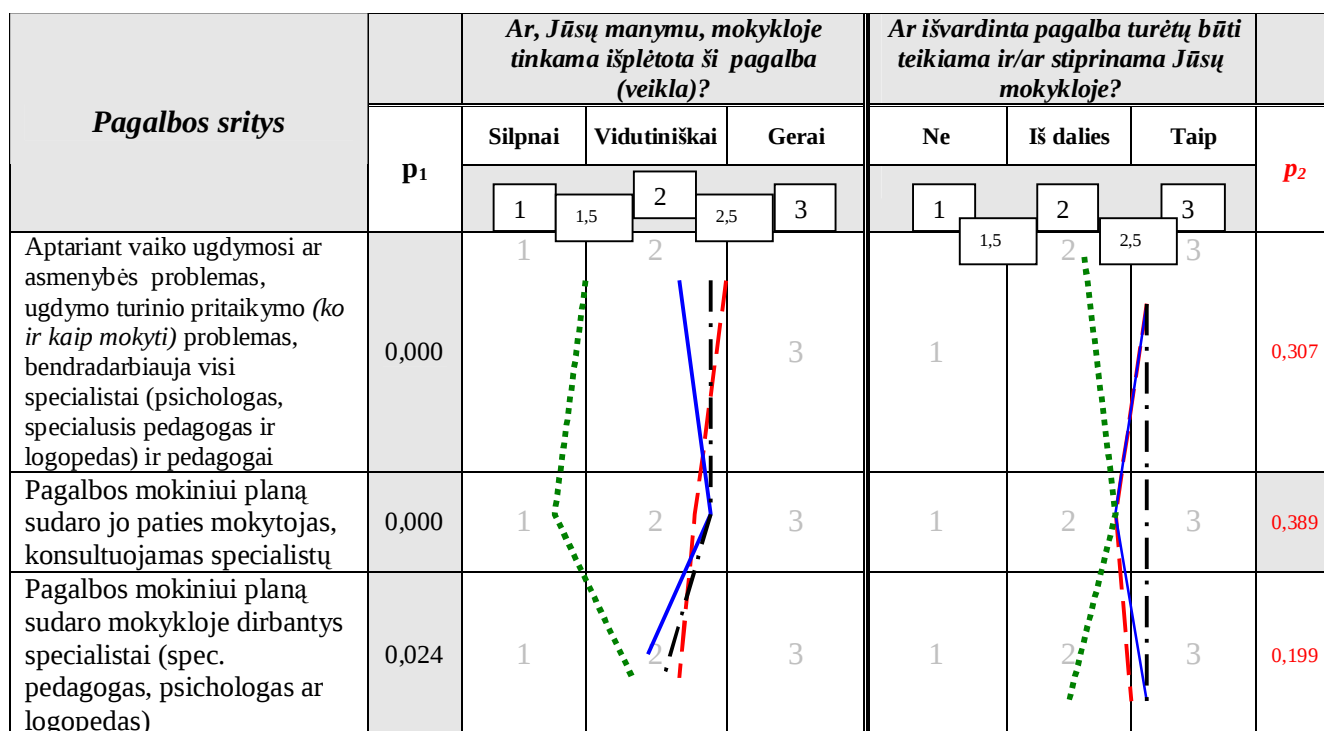
Specialistų pasisakymuose (jiems atsakant į atviro tipo klausimą) galima rasti tam tikrų ambivalentiškų ar net priešiškių, mažai partnerystę ir įgalinimą akumuliuojančių pasisakymų. Pvz., mokykloje dirbanti specialioji pedagogė išreiškė tokią tėvų įtraukimo sudarant vaikui ugdymo(si) programą, nuostatą „*Sunku, kai tėvai nesutinka, kad mokiniui būtų sudaryta adaptuota, modifikuota programa. Kaip tokius tėvus „apšviesti“, kai jų pačių mąstymas ribotas. Reikėtų kažką pakeisti, kad be tėvų sutikimo būtų sudaromos programos*“. Reikia konstatuoti, kad pasitaiko ir ne tokių vienakrypčių pasisakymų: „*Būtinas tamprus (+ harmoningas) visų (dirbančių su konkrečiu ugdytiniu) kolegų bendradarbiavimas, ypač parenkant stipriąsias pozicijas (tiek materialinių, tiek proceso, tiek pokyčių vertinimo), planuojant*“ (specialiosios pedagogės mintis).

Analizuojant skirtingų ugdymo proceso dalyvių įtraukimo į pagalbos teikimą „**Partnerystės siekių**“ veiksmingumo vertinimuose pasikartojo anksčiau stebėta tendencija, jog labiausiai išsiskiria tėvų ir mokykloje dirbančių specialistų tiek esamos situacijos, tiek pokyčių (srities stiprinimo) vertinimai (yra statistiškai reikšmingi skirtumai). Tėvai daug silpniau nei mokyklos mokytojai, specialistai ar administracijos atstovai vertina visas partnerystės siekių sritis, o statistiškai reikšmingas skirtumas yra *pagalbos mokiniui planą sudaro jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų*. Tokį faktą taip pat galima traktuoti kaip tėvų nei(si)traukimo reiškinį: gali būti, kad tėvai nežino, „nesupranta“, kad jų vaikui padeda įvairūs specialistai, kad jie konsultuojasi, nes tėvai nėra apie tai informuojami, o ir praktiniame ugdyme tokio kooperatyvus darbo tarp įvairių specialistų nemato. Ši prielaida daroma todėl, kad patys specialistai (pedagogai, administracija) šią sritį vertina kaip gana išplėtotą ir veiksmingą.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Mokyklų administracijos atstovai, pedagogai ir specialistai gana vienodai ir panašiai vertina visas partnerystės siekių sritis (vidutiniškai arba gerai): *aptariant vaiko ugdymosi ar asmenybės problemas, ugdymo turinio pritaikymo problemas, bendradarbiauja visi specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir logopedas) ir pedagogai; pagalbos mokiniui planą sudaro jo paties mokytojas, konsultuojamas specialistų; pagalbos mokiniui planą sudaro mokykloje dirbantys specialistai (specialusis pedagogas, psichologas ar logopedas).*

Analizuojant respondentų situacijos ir poreikio vertinimo santykį, stebima didelė tėvų nuostata stiprinti partnerystės siekius. Visi ugdymo proceso dalyvių partnerystės siekių vertinimai pateikiami 21 pav.

21 pav. „Partnerystės siekiai tarp specialistų“: ugdymo proceso dalyvių⁷⁷ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁷⁷ Pedagogai —————
Specialistai - - - - -
Tėvai
Administracijos atstovai — . —

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Visi ugdymo proceso dalyviai partnerystės siekius vertina gana gerai (arba vidutiniškai). Išsiskiria tik mokinių tėvų vertinimai – jie yra kiek blogesni (vidutiniškai ar silpnai). Kaip rodo atskirų ugdymo(si) proceso dalyvių (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) *partnerystės siekių* vertinimų duomenys, visi dalyviai gana panašiai – vieningai – pasisako už tai, kad išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir stiprinama. Nors, reikia konstatuoti, kad poreikis pokyčiams tarp pedagogų, specialistų ir mokyklos administracijos atstovų nėra itin didelis. Kiek didesnę poreikį partnerystės siekių plėtotei reiškia tėvai.

Apibendrinat, galima teigti, jog, nepaisant fakto, kad kiek daugiau nei trečdalis visų respondentų partnerystės siekių situaciją įvertino gerai, visi ugdymo(si) proceso dalyviai (tiek tėvai, tiek mokykloje dirbantys pedagogai, specialistai ir administracijos atstovai) pasisako už tai, kad ši veikla būtų stiprinama. Mokinių tėvai silpnai vertina tą veiklos sritį, kur sudarant pagalbos mokiniui planą yra bendradarbiaujama tarp specialistų (vaiko mokytojo, konsultuojamo specialistų). Tėvai išreiškė ir didžiausią poreikį gerinti (stiprinti) šią veiklą. Mokykloje dirbantys specialistai ir mokyklos administracija yra labiau nei mokinių tėvai patenkinti partnerystės siekiais ir nuostatų gerinti (stiprinti) šią veiklą nerodo.

Bene palankiausiai tėvų ir kitų mokykloje dirbančių specialistų, administracijos atstovų, dalyko pedagogų yra vertinama tai, kad pagalbos mokiniui planą sudaro mokykloje dirbantys specialistai (specialusis pedagogas, psichologas ar logopedas). Tačiau, didesnes nuostatas situacijos stiprinimui (plėtotei) išreiškė specialistai (psichologai, logopedai, specialieji pedagogai) ir mokyklos administracijos atstovai, o ne tėvai.

Specialiosios pagalbos teikimo patirtis bendrojo lavinimo mokyklose Lietuvoje yra turtinga ir įvairi, tačiau, kaip rodo įvairūs tyrimai⁷⁸, ugdymo realybėje egzistuoja ir kai kurie kontroversiški reiškiniai, tarp kurių – bendradarbiavimo vertybių neatpažinimas ir nepripažinimas bei partnerystės veiklų siekiai ir barjerai. Taip pat yra minėtinas Lietuvos tyrėjų panašaus pobūdžio darbuose⁷⁹ išskirtas

⁷⁸ Ambrukaitis, J., Ruškus, J. (2002). Specialiųjų poreikių vaikas bendrojo lavinimo mokykloje: ugdymo kokybės kriterijų identifikavimas. *Specialusis ugdymas*, Nr. 2 (9), p. 61–72; Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2003). Tėvų, specialistų ir specialiųjų poreikių turinčių vaikų bendradarbiavimo plėtotė ugdymo institucijose. Tyrimo ataskaita: ŠMM, ŠU. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ataskaita_smm_03.doc [žiūrėta: 2007-10-01]; Buzinskas, G. ir kt. (2005). Švietimo pagalba bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams: tyrimo ataskaita. Prieiga internetu: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/Svietimo_pagalba_b_l_vid_mok_ataskaita.pdf [žiūrėta 2007-09-30]; Ruškus, J., Gerulaitis, D. (2007). Interesų derinimo modelis Lietuvos specialiojoje mokykloje. *Specialusis ugdymas*, Nr. 1 (16), p. 78 – 92 ir kt.

⁷⁹ ten pat.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

menkas neįgaliųjų ir jų šeimų dalyvavimas sprendimų priėmimo ir socialinių santykių procesuose, specialistų natūralus siekis padėti neįgaliesiems, bet kartu ir dominavimas jų atžvilgiu; švietimo įstatymuose, dokumentuose ir ugdymo praktikoje vartojamų sąvokų (bendradarbiavimas, tėvų į(si)traukimas ir pan.) neaiškumas, kurios dažnai dalyvių interpretuojamos skirtingai. Nepaisant palankaus teisinio konteksto, tėvai vis dar jaučiasi atitolę ir beteisiai ugdymo sistemoje, teikiančioje pagalbą jų vaikui: dažnai pedagogai nelinkę išklausti šeimoms aktualių problemų, tėvai, eidami į mokyklos bendruomenės susitikimus, iš anksto priima pasyvaus stebėtojo ir klausytojo vaidmenį. Pasak A. Ališausko (2002)⁸⁰, labai dažnai vaikas yra ne lygiateisis partneris, o objektas, kurio ypatumų pažinimu ir jo specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimu užsiima mokytojai, specialieji pedagogai ar kiti asmenys.

Apibendrinant įvairių mokslininkų⁸¹ išskirtas tėvų įsitraukimo naudas, galima išskirti: 1) vaikų pasiekimų pagerėjimą, 2) mokyklos valdymo strateginių tikslų, funkcijų korekciją ir decentralizaciją, 3) laisvalaikio kaip svarbaus socialinių ryšių ir socialinio dalyvavimo plėtotę, 4) vaiko ugdymo(si) rezultatų, resursų, patirties pokyčius; 5) partnerystės kryptingumą, prasmingo bendravimo turinio atsiradimą; 6) bendruomeniškumo plėtotę.

Šio tyrimo duomenys rodo, jog ugdymo(si) proceso dalyviai (mokyklos administracijos atstovai, pedagogai, specialistai ir mokinių tėvai) įtraukimo bendrojo lavinimo mokyklose vertina kaip nepakankamai veiksmingą. Mokykloje dirbantys specialistai bei pedagogai ir mokyklos administracijos atstovai įsitraukimo situaciją vertina geriau nei mokinių tėvai. Pastarieji silpniau nei specialistai vertina bendradarbiavimo faktą, jie silpnai vertina tai, kad sudarant vaikui pagalbos planą, dalyvauja mokinio tėvai, pedagogai ir mokyklos specialistai. Tėvai savo dalyvavimą aptariant ir sprendžiant savo vaiko ugdymo(si) ar asmenybės problemas vertina vidutiniškai.

Visi ugdymo(si) proceso dalyviai pritaria (reiškia poreikį), kad mokykloje tėvų įtraukimas ir bendradarbiavimas turėtų būti stiprinamas. Kaip rodo atskirų ugdymo(si) proceso dalyvių nuostatų tyrimas, tėvai, specialistai ir pedagogai tik iš dalies norėtų stiprinti partnerystę siekius, tuo tarpu mokyklų administracijos atstovai – labiau.

⁸⁰ Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: ŠUL.

⁸¹ Chavkin, F., Williams, D. (1993). Critical issues in teachers training for parental involvement. *Educational Horizons*, Vol. 6(2), p. 87–99; Epstein, J. L. (2001). *School, Family, and Community partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Westview Press; Tumer, M., Beresford, P. (2005). *Contributing on Equal Terms: Service user involvement and the benefits system*. London: Social Care Institute for Excellence ir kt.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

3.5. Specialiosios pagalbos teikimas bendrojo lavinimo mokyklose: pagalbos teikimo lygmuo ir poreikio pagalbai analizė

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo (2007-07-21) 34 straipsnyje (*švietimo prieinamumas specialiųjų poreikių asmenims*) teigiama, kad *specialiųjų poreikių asmeniui švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą, aprūpinant ugdymui skirta kompensacine technika ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais*. To paties įstatymo 22 str. (*specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba*) numato, kad *Specialiojo ugdymo įstatymo nustatyta tvarka asmuo aprūpinamas ugdymui skirta kompensacine technika, jam skiriami vertėjai, skaitovai, palydovai, mokytojų padėjėjai*, o 35 str. (*Švietimo prieinamumas riboto mobilumo asmenims*) už tikrinama galimybė vaikui dėl ligos ar patologinės būklės negalinčiam mokytis bendrojo lavinimo mokykloje, sveikatos apsaugos bei švietimo ir mokslo ministrų nustatyta tvarka mokytis gydymo įstaigoje, namuose, savarankiškai mokytis ir laikyti egzaminus.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, *ar pakankamas specialiosios pagalbos teikimas (aprūpinimas kompensacine technika ir pasirengimas ugdyti skirtingų specialiųjų poreikių mokinius) tėvų, specialistų ir bendrojo lavinimo pedagogų požiūriu? Kurios specialiosios pagalbos sritys (aprūpinimas kompensacine technika, mokymosi aplinkos pritaikymas, mokytojų padėjėjų pagalba) yra labiausiai išplėtotos, ir kuriose poreikis stiprinti pagalbą yra didžiausias?*

Atsakyti į šiuos klausimus buvo siekiama tėvams, pedagogams, mokyklų administracijos atstovams pateikiant vertinti šiuos teiginius (N=722):

66 lentelė

Aprūpinimo kompensacine technika ir pasirengimo ugdyti specialiųjų poreikių vaikus požymiai

	Specialiosios pagalbos sritys
	<i>Aprūpinimas kompensacine technika</i>
1.	Neįgalūs moksleiviai yra aprūpinami reikalinga kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais įvairiais ir pan.)
2.	Mokyklos specialistai pataria kaip įsigyti reikalingą kompensacinę techniką
	<i>Mokyklos pasirengimas dirbti su specialiųjų poreikių mokiniais</i>
3.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais fizinių ir judėjimo sutrikimų turinčius mokinius
4.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais klausos sutrikimų turinčius mokinius
5.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais regos sutrikimų turinčius mokinius
6.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius
7.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius
8.	Mokiniai, turintys judėjimo negalę, gali laisvai judėti mokykloje bei jos teritorijoje (pvz. įrengtas įvažiavimas į mokyklą, yra liftas)

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

9.	Mokiniai, turintys fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdomi namuose
10.	Mokymosi vieta klasėje yra pritaikyta mokiniams su negalia
11.	Mokytojo padėjėjas padeda vidutinių, didelių arba labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje
12.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliam mokiniui orientuotis ir judėti mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu
13.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliam mokiniui apsistarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena
14.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliam mokiniui įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti

Analizuojant atsakymus (įvertinus procentinę atsakymų išraišką ir atsakymų vidurkius (skalėje nuo 0 iki 3) akivaizdu tai, kad daugeliu klausimų respondentai neturi nuomonės - neatsakiusiųjų į atskirus klausimus procentas svyruoja nuo 14 (*ar pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius*) iki 63,7 (*ar mokytojo padėjėjas padeda neigaliam mokiniui apsistarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena*). Taip pat didelė dalis respondentų rinkosi neutralų atsakymą *nežinau*: 38,9 % atsakiusiųjų neturi aiškos nuomonės apie esamą padėtį aprūpinant mokinius kompensacine technika ir 20,9 % nežino, ar šią pagalbos sritį reikėtų stiprinti. Panaši situacija yra ir mokyklos specialistų konsultacijų išigyjant kompensacinę techniką konsultacijų vertinime (atitinkamai 37,1 % ir 20,2 %). Galima manyti, kad respondentai neturi nuomonės apie tas specialiosios pagalbos sritis, su kuriomis susiduria rečiau – didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių, mokinių, patiriančių mokymosi sunkumų dėl judesio ir padėties sutrikimų ir pan. ugdymą. (lentelė nr.5 priede (el. variantas).

Geriausiai vertimas mokyklos pasirengimas ugdyti *mokinius, turinčius fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdyti namuose* – gerai šią situaciją vertina 19,7 % respondentų, vidutiniškai – 14,3 %, silpnai – 12,6 %. Lyginant su kitomis pagalbos sritimis, gerai vertinamas ir pedagogų *pasirengimas ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius* – taip mano 18 % respondentų. Vidutiniškai šią sritį vertima 38,5 %, o silpnai – 18,7 % apklaustųjų. Prasčiausiai, lyginant su kitomis sritimis, vertinamas *neigalių moksleivių aprūpinimas kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais, įtvarais ir pan.)* - gerai šią pagalbos sritį vertina tik 2,6 % respondentų, vidutiniškai -3,7 %, ir silpnai – 11,5 %.

Respondentų nuomone, reikėtų labai stiprinti *pedagogų pasirengimą ugdyti kartu su bendraamžiais elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius* - tokiai nuostatai *pritaria* 51,1 % respondentų, *iš dalies pritaria* -21,1% ir *nepritaria* – tik 2,4% . Panaši situacija yra ir pasirengimo *ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius* srityje: šios pagalbos srities stiprinimui

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pritaria 47,9 % iš dalies 23,1 % ir *nepritaria* tik 3,2 %. apklaustųjų. Labiausiai abejojama dėl *aprūpinimo kompensacine technika ir konsultacijų ją išigyjant stiprinimo reikalingumo*: pritaria ir vienu ir kitu atveju tik 21, 2 %. apklaustųjų. Esamos situacijos ir poreikio stiprinti pagalbą vidurkiai atsispindi 22 pav.

22 pav. Specialiosios pagalbos situacijos ir poreikio vertinimas (N=722)
(skalė nuo 0 iki 3)

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Vertinat esamos situacijos ir poreikio stiprinti pagalbą santykį – pagalbos veiksmingumą, išryškėja problemiškesnės sritys – mokytojo padėjėjo pagalba. Atsakiusiųjų nuomone, reikėtų labai stiprinti mokytojo padėjėjo pagalbą padedant *neįgaliam mokiniui orientuotis ir judėti mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu, apsistarnaujant, valgant, rūpinantis asmens higiena, išitraukiant į ugdomąją veiklą ir joje dalyvaujant* Nepaisant to, kad į šį klausimą neatsakė maždaug pusė respondentų, o dar didelė dalis rinkosi atsakymą *nežinau* (greičiausiai dėl to, kad neteko susidurti su didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, kuriems galėtų būti reikalinga pagalba apsistarnaujant, orientuojantis mokyklos aplinkoje ir pan.), atsakiusieji (ir, galima manyti, sudūrusieji su aktuali mokytojo padėjėjo pagalbos poreikiu) išreiškia akivaizdų poreikį šią pagalbos sritį stiprinti (žr. 64 lentelę)..

64 lentelė

Specialiosios pagalbos veiksmingumas (N=722)

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 1 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio
- § Pagalba neveiksminga, arba nepakankamai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis, nei poreikio
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga.

Nr.	Specialiosios pagalbos sritys	Situacija M_1	Poreikis M_2	$M_1 - M_2$	Ar pagalba (veikla) veiksminga?
1.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius	1,74	2,38	-0,64	Vidutiniškai veiksminga
2.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius	1,71	2,44	-0,73	Vidutiniškai veiksminga
3.	Mokiniai, turintys fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdomi namuose	1,45	2,04	-0,59	Vidutiniškai veiksminga
4.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais fizinių ir judėjimo sutrikimų turinčius mokinius	1,19	2,14	-0,95	Vidutiniškai veiksminga
5.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais regos sutrikimų turinčius mokinius	1,16	2,15	-0,99	Vidutiniškai veiksminga
6.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais klausos sutrikimų turinčius mokinius	1,12	2,14	-1,02	Mažai veiksminga
7.	Mokytojo padėjėjas padeda vidutinių, didelių arba labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje	1,1	2,43	-1,33	Mažai veiksminga
8.	Mokiniai, turintys judėjimo negalę, gali laisvai judėti mokykloje bei jos teritorijoje (pvz. įrengtas įvažiavimas į mokyklą, yra liftas)	1	2,09	-1,09	Mažai veiksminga
9.	Mokymosi vieta klasėje yra pritaikyta mokiniams su negalia	1	2,12	-1,12	Mažai veiksminga

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

10.	Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti	0,91	2,09	-1,18	Mažai veiksminga
11.	Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui orientuotis ir judėti mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu	0,84	2,32	-1,48	Mažai veiksminga
12.	Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui apsistarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena	0,7	2,25	-1,55	Mažai veiksminga
13.	Mokyklos specialistai pataria kaip įsigyti reikalingą kompensacinę techniką	0,64	1,56	-0,92	Mažai veiksminga
14.	Neigalūs moksleiviai yra aprūpinami reikalinga kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais įtvarais ir pan.)	0,47	1,53	-1,06	Mažai veiksminga

Kiek geriau pagalbos veiksmingumas galėtų būti vertinamas *mokinių, turinčių fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdymo namuose* (skirtumas tarp esamos situacijos ir pagalbos poreikio – 0,59), *pedagogų pasirengimo ugdyti kartu su bendraamžiais elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius* (skirtumas- 0,74) ir *pedagogų pasirengimo ugdyti intelekto sutrikimų turinčius mokinius* (skirtumas – 0,64) srityse.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip situaciją vertina, kiek sėkminga ją laiko skirtingi ugdymo proceso dalyviai: tėvai, pedagogai, specialistai, administracijos atstovai. Išanalizavus duomenis paaiškėjo, kad esamą specialiosios pagalbos teikimo situaciją ugdymo proceso dalyviai (tėvai, specialistai, pedagogai ir administracija) vertina nevienodai, nors nuomonės apie stipriausias ir silpniausias pagalbos teikimo sritis sutampa, geriausiai esamą situaciją vertina specialistai ir administracijos atstovai (žr. 23, 24, 25 pav.).

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalba?				Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?				P ₂			
		nežinau	Silpnai	Vidutiniškai	Gera	Ne	Iš dalies	Taip					
		0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	1		1,5	2	2,5
Neįgalūs moksleiviai yra aprūpinami reikalinga kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais įtvarais ir pan.)	0,000					2	3					3	0,001
Mokyklos specialistai pataria kaip įsigyti reikalingą kompensacinę techniką	0,000					2	3					3	0,009

23 pav. „Aprūpinimas kompensacine technika“: ugdymo proceso dalyvių⁸² (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁸² Pedagogai —————
Specialistai ————
Tėvai
Administracijos atstovai - - - - -

Pagalbos sritys		P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtota ši pagalbos?				Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?				P ₂				
			Nežinau	Silpnai	Vidutiniškai	Gera	Ne	Iš dalies	Taip						
Pedagogai yra pasirengę ugdyti mokinius, turinčius šių sutrikimų, kartu su bendraamžiais	fizinių ir judėjimo	0,000	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	1	1,5	2	2,5	3	0,000
	klausos	0,000	0	1	2	3	1	2	3	1	2	3	0,000		
	regos	0,000	0	1	2	3	1	2	3	1	2	3	0,000		
	intelektas	0,000	0	1	2	3	1	2	3	1	2	3	0,000		
	elgesio ir emocijų	0,000	0	1	2	3	1	2	3	1	2	3	0,000		
Mokiniai, turintys judėjimo negalę, gali laisvai judėti mokykloje bei jos teritorijoje (pvz. įrengtas įvažiavimas į mokyklą, yra liftas)		0,000	0	1	2	3	1	2	3	0,000					
Mokiniai, turintys fizinį ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdomi namuose		0,000	0	1	2	3	1	2	3	0,000					
Mokymosi vieta klasėje yra pritaikyta mokiniams su negalia		0,000	0	1	2	3	1	2	3	0,000					

24 pav. „Mokyklos pasirengimas dirbti su specialiųjų poreikių mokiniams“: ugdymo proceso dalyvių⁸³ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁸³ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai - - - - -

Pagalbos sritys	P ₁	Ar, Jūsų manymu, mokykloje tinkama išplėtoti šią pagalbą?				Ar išvardinta pagalba turėtų būti teikiama ir/ar stiprinama Jūsų mokykloje?			P ₂
		Nežinau	Silpnai	Vidutiniškai	Gera	Ne	Iš dalies	Taip	
		0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	
Mokytojo padėjėjas padeda vidutinių, didelių arba labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje	0,000	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	0,000
Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui orientuotis ir judėti mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu	0,000	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	0,000
Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui apsistarausti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena	0,000	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	0,000
Mokytojo padėjėjas padeda neigiamam mokiniui ištraukti į ugdymą veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti	0,000	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	0,000

25 pav. „Aprūpinimas kompensacine technika“: ugdymo proceso dalyvių⁸⁴ (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁸⁴ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai - - - - -

Geriausieji specialistai, pedagogai ir administracijos atstovai (taip pat, kaip ir tėvai) vertina pasirengimą *ugdyti intelekto sutrikimų* (specialistai – $M = 1,95$, pedagogai – $M = 1,73$, administracijos atstovai – $M = 1,95$), ir *elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius* (specialistai – $M = 1,86$, pedagogai – $M = 1,73$, administracijos atstovai – $M = 1,84$). Labiausiai **nepatenkinti** esama situacija yra **tėvai**: ypač prastai jie vertina *neigalių moksleivių aprūpinimą reikalinga kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais įvairiais ir pan.)* ($M = 0,20$, skalėje nuo 0 iki 4), *mokytojo padėjėjo pagalbą neigaliam mokiniui orientuojantis ir judant mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos metu* ($M = 0,26$), *mokytojo padėjėjo pagalbą mokiniui apsitarnaujant, valgant ir kt.* ($M = 0,27$), *mokymosi vietos pritaikymą vaikui su negalia* ($M = 0,31$). Kiek geriau tėvai vertina mokytojų pasirengimą *ugdyti intelekto sutrikimų turinčius mokinius* ($M = 0,85$), ir *elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius* ($M = 0,93$). **Specialistai, pedagogai ir administracijos atstovai, panašiai, kaip ir tėvai, blogiausiai** vertina *aprūpinimą kompensacine technika* (specialistai – $M = 0,61$, pedagogai – $M = 0,42$, administracijos atstovai – $M = 0,8$) ir *specialistų konsultacijas įsigyjant kompensacinę techniką* (specialistai – $M = 1,05$, pedagogai – $M = 0,52$, administracijos atstovai – $M = 0,95$). (Ugdymo proceso dalyvių vertinimo vidurkių žr. 5 priede (el. variantas).

Apibendrinant **stipriausią** pagalbos sritimi ugdymo proceso dalyvių nuomone laikytinas *pasirengimas kartu su bendraamžiais ugdyti intelekto, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius*, o **problemiškiausia** esamos situacijos sritimi – *mokinių aprūpinimas kompensacine technika ir mokyklos specialistų konsultacijos ją įsigyjant*, taip pat *pasigendama mokytojo padėjėjo pagalbos neigaliam mokiniui orientuojantis mokyklos aplinkoje, apsitarnaujant ir kt.* Pabrėžtina tai, kad nors vidutinis vertinimo balas ir skiriasi, visų ugdymo procesų dalyvių nuomonės apie stipriausias ir silpniausias specialiosios pagalbos teikimo sritis sutampama.

Vertinant specialiosios pagalbos **stipriai** minėtose srityse **poreikį** (žr. lentelę, 5 priedas (el. variantas)), išryškėja, kad **mažiausius lūkesčius** šioje srityje turi **tėvai**, o **didžiausius** – **specialistai**. Specialistų nuomone pagalbą reikėtų stiprinti beveik visose srityse vienodai (vidurkiai svyruoja nuo 2,38 iki 2,48), išskyrus aprūpinimą kompensacine technika ($M = 1,67$) ir konsultacijas ją įsigyjant ($M = 1,71$). Tėvai, administracija ir pedagogai pageidautų intensyvesnės mokytojo padėjėjo pagalbos *vidutinių, didelių arba labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniams dalyvaujant ugdyme ir popamokinėje veikloje* (tėvai – $M = 1,62$, pedagogai – $M = 2,54$, administracijos atstovai – $M = 2,52$), taip pat tėvų nuomone, reikėtų stiprinti

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pasirengimą ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius ($M = 1,54$), pedagogų nuomone reikėtų daugiau mokytojų padėjėjų pagalbos neigiam mokiniui išitraukiant į ugdomąją veiklą ($M = 2,49$), administracijos atstovai mano, kad reikėtų daugiau dėmesio skirti pasirengimui ugdyti elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius ($M = 2,51$). Mažiausiai visų apklaustųjų nuomone reikėtų gerinti aprūpinimą kompensacine technika ir konsultacijas jas išsityjant. (vidurkiai šiose srityse svyruoja nuo 0,82 iki 1,71).

Apibendrinant poreikį keisti esamą specialiosios pagalbos teikimo situaciją, galima sakyti, kad labiausiai p a s i g e n d a m a mokytojų padėjėjų pagalbos (įvairiose srityse), bei pasirengimo ugdyti intelekto, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius. M a ž i a u p a s i g e n d a m a aprūpinimo kompensacine technika, mokyklos specialistų patarimų ją išsityjant.

Specialiosios pagalbos veiksmingumą atspindi esamos padėties ir poreikio stiprinti pagalbą skirtumas. Iš esmės, visų ugdymo proceso dalyvių požiūriu specialioji pagalba nėra pakankamai veiksminga (žr. 65 lentelę).

65 lentelė.

Specialiosios pagalbos veiksmingumas ugdymo proceso dalyvių požiūriu

LENTELĖS PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 1 iki 3
- § Pagalba veiksminga, kai, respondentų nuomone, situacijos įvertinimas yra aukštesnis, nei poreikio
- § Pagalba neveiksminga, arba nepakankamai veiksminga, kai situacijos įvertinimas yra žemesnis, nei poreikio
- § Kai $M_1 - M_2 \geq 0$ – pagalba vertinama kaip veiksminga, kai $M_1 - M_2 > -1$ – pagalba vertinama kaip vidutiniškai veiksminga, kai $M_1 - M_2 \leq -1$ – pagalba vertinama kaip mažai veiksminga

	Specialiosios pagalbos sritys	Tėvai	Pedagogai	Specialista i	Administr acija
1.	Neigalus moksleiviai yra aprūpinami reikalinga kompensacine technika (vežimėliais, klausos aparatais įtvarais ir pan.)	-0,65	-1,18	-1,06	-0,77
2.	Mokyklos specialistai pataria kaip išsityti reikalingą kompensacinę techniką	-0,73	-1,07	-0,66	-0,76
3.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais fizinių ir judėjimo sutrikimų turinčius mokinius	-0,89	-0,96	-0,98	-0,88
4.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais klausos sutrikimų turinčius mokinius	-0,99	-1,02	-1,04	-0,93
5.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais regos sutrikimų turinčius mokinius	-0,9	-0,98	-1,06	-0,93
6.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais intelekto sutrikimų turinčius mokinius	-0,69	-0,71	-0,52	-0,51
7.	Pedagogai yra pasirengę ugdyti kartu su bendraamžiais elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius	-0,58	-0,77	-0,75	-0,67
8.	Mokiniai, turintys judėjimo negalę, gali laisvai judėti mokykloje bei jos teritorijoje (pvz. įrengtas įvažiavimas į mokyklą, yra liftas)	-0,09	-1,02	-1,24	-1,11

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

9.	Mokiniai, turintys fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdomi namuose	-0,81	-0,61	-0,53	-0,39
10.	Mokymosi vieta klasėje yra pritaikyta mokiniams su negalia	-1,07	-1,11	-1,14	-1,01
11.	Mokytojo padėjėjas padeda vidutinių, didelių arba labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje	-1,1	-1,45	-1,2	-0,78
12.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliui mokiniui orientuotis ir judėti mokykloje pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, papildomo ugdymo, renginių ir išvykų metu	-1,17	-1,64	-1,26	-1,04
13.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliui mokiniui apsistarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena	-1,21	-1,74	-1,25	-1,28
14.	Mokytojo padėjėjas padeda neigaliui mokiniui įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti	-1,19	-1,6	-1,2	-1,32
		-0,86	-1,13	-0,99	-0,88
		M	M	M	M

Tačiau analizuojant atskirų ugdymo proceso dalyvių požiūrius, tėvai ir mokyklų administracijos atstovai laiko specialiąją pagalbą veiksmingesne (bendras visos klausimyno skalės vidurkis (M) atitinkamai -0,86 ir -0,88) negu pedagogai ir specialistai (bendras visos klausimyno skalės vidurkis (M) atitinkamai -1,13 ir -0,99). Tėvų vertinimu veiksmingiausiai pagalba teikiama mokyklos aplinką pritaikant taip, kad joje *laisvai galėtų judėti fizinių ir judėjimo sutrikimų turintys vaikai* (situacijos vertinimas ir poreikis beveik sutampa (-0,09)), mažiausiai veiksminga sritis – *mokytojo padėjėjo pagalba neigaliui mokiniui apsistarnaujant, valgant ir kt* (-1,21). Pedagogų požiūriu pozityvu yra tai, kad *mokiniai, turintys fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdomi namuose* (-0,61), o neveiksmingiausia pagalba, kaip ir tėvai, laiko *mokytojo padėjėjo pagalbą neigaliui mokiniui apsistarnaujant, valgant ir kt* (-1,74). Specialistų nuomone vidutiniškai veiksminga yra pagalba *kartu su bendraamžiais ugdant intelekto sutrikimų turinčius mokinius* (-0,52), neveiksmingiausia – *mokytojo padėjėjo pagalba neigaliajam orientuojantis ir judant mokykloje pamokų, popamokinių renginių metu* (-1,26). Administracijos atstovų nuomone, kaip ir pedagogų, veiksmingiausia sritis - *mokinių, turinčių fizinių ir judėjimo, lėtinių, neurologinių ir kt. ligų, klausos, regos sutrikimų ugdymas namuose* (-0,39), o neveiksmingiausia – *mokytojo padėjėjo pagalba neigaliui mokiniui įsitraukiant į ugdomąją veiklą* (-1,32).

Apibendrinant specialiosios pagalbos vertinimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad labiausiai esama situacija yra nepatenkinti mokinių tėvai, tačiau jie turi ir mažiausiai lūkesčių šioje srityje. *Apskritai visa specialioji pagalba ugdymo proceso dalyvių (tėvų, pedagogų, specialistų, administracijos atstovų) požiūriu yra nepakankamai veiksminga, bet ypatingai pasigendama*

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

mokytojo padėjėjo pagalbos įvairiose ugdymo ir mokyklinio gyvenimo srityse. Tačiau tai, kad atsakydami į kitame klausimyno bloke, skirtame įvertinti ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimą psichologine, specialiąja ir specialiąja pedagogine pagalba, visi respondentai abejoja, ar gerai žino, kokios pagalbos gali tikėtis iš mokytojo padėjėjo (žr. 26 paveikslą skyriuje *Ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimas psichologine, specialiąją pedagogine, specialiąją pagalba*), leidžia daryti prielaidą, kad į mokytojo padėjėjo pareigybę sprendžiant įvairias su specialiosios pedagoginės pagalbos teikimu susijusias problemas yra sudedama per daug nepagrįstų lūkesčių.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

3.6. Ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimas psichologine, specialiąja pedagogine, specialiąja pagalba

Tyrimu buvo siekiama atskleisti, kiek ugdymo proceso dalyviai yra patenkinti psichologine, specialiąja, ir specialiąja pedagogine pagalba. Pasitenkinimas paslaugomis dažnai priklauso nuo individo patirties – kuo paslaugos vartotojas yra daugiau išpręsęs atitinkamoje srityje, tuo kokybiškesnių ir įvairesnių paslaugų jis tikisi ir reikalauja.⁸⁵ Todėl deklaruojamas pasitenkinimas ar nepasitenkinimas gaunama pagalba atskleidžia daugiau respondentų subjektyvų vertinimą, situacijos pajautimą, tačiau nebūtinai iš tikrųjų atspindi objektyvią realybę, ir turėtų būti interpretuojamas atsižvelgiant į gilesnę esamos situacijos ir pageidaujamų pokyčių santykio vertinimą. Siekiant atskleisti kiek ugdymo proceso dalyviai, susidūrę su konkrečių specialistų darbu, lieka „patenkinti“ (nepriklausomai nuo gautų paslaugų objektyvios kokybės), kaip vertina savo žinojimą, išmanymą apie specialistų funkcijas mokykloje, buvo pasiūlyta įvertinti 15 teiginių. (66 lentelė).

66 lentelė.

Ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimo psichologine, specialiąja ir specialiąja pedagogine pagalba požymiai (N=722)

NR.	Klausimyno teiginiai
1.	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš psichologo
2.	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama mokiniams
3.	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama tėvams
4.	Esu patenkintas psichologo konsultacijomis pedagogams
5.	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš specialiojo pedagogo
6.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba, teikiama mokiniams
7.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba tėvams
8.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba pedagogams
9.	Žinau, kokios pagalbos, mokiniai, tėvai ir pedagogai gali tikėtis iš logopedo
10.	Esu patenkintas logopedo pagalba, teikiama mokiniams
11.	Esu patenkintas logopedo pagalba tėvams
12.	Esu patenkintas logopedo pagalba pedagogams
13.	Žinau, kokios pagalbos mokiniai, pedagogai gali tikėtis iš mokytojo padėjėjo
14.	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama mokiniams
15.	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama pedagogams

⁸⁵ Ališauskienė, S. (2005). Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla (p. 81).

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Vertinti buvo prašoma tik tuo atveju, jeigu minimas specialistai mokykloje dirba, t.y., kai respondentai turi vienokią ar kitokią su šių specialistų teikiama pagalba susijusią konkrečią patirtį. Atsakiusiųjų į klausimus skaičius ir procentas nuo viso respondentų skaičiaus atsispindi 67 lentelėje.

67 lentelė

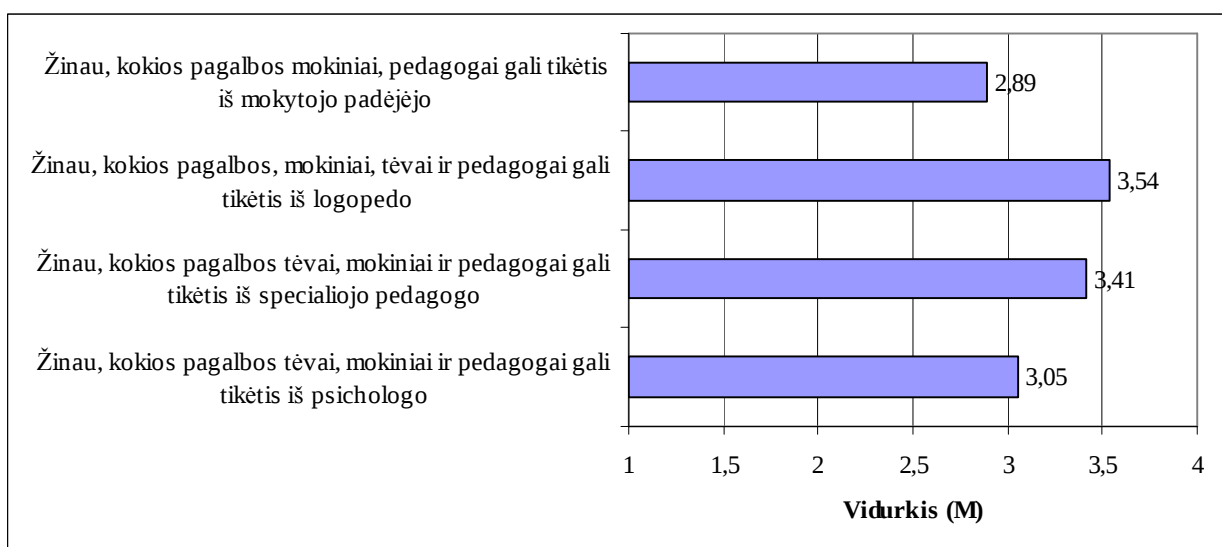
Atsakiusiųjų į klausimus respondentų skaičius (N) ir procentas

NR.	Klausimyno teiginiai	Tėvai	Pedagogai	Specialistai	Administra cija
		N	N	N	N
		%	%	%	%
1.	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš psichologo	22	133	69	28
		36,1	33,0	47,3	29,8
2.	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama mokiniams	24	129	67	28
		39,3	32,0	45,9	29,8
3.	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama tėvams	23	130	67	28
		37,7	32,0	45,9	29,8
4.	Esu patenkintas psichologo konsultacijomis pedagogams	20	131	69	29
		32,8	32,5	47,3	30,9
5.	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš specialiojo pedagogo	51	240	104	46
		83,6	59,6	71,2	48,9
6.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba, teikiama mokiniams	54	235	102	46
		88,5	58,3	69,9	48,9
7.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba tėvams	54	233	102	46
		88,5	57,8	69,9	48,9
8.	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba pedagogams	49	233	102	46
		80,3	57,8	69,9	48,9
9.	Žinau, kokios pagalbos mokiniai, tėvai ir pedagogai gali tikėtis iš logopedo	54	268	115	61
		88,5	66,5	78,8	64,9
10.	Esu patenkintas logopedo pagalba, teikiama mokiniams	56	268	113	60
		91,8	66,5	77,4	63,8
11.	Esu patenkintas logopedo pagalba tėvams	51	263	112	60
		83,6	65,3	76,7	63,8
12.	Esu patenkintas logopedo pagalba pedagogams	50	266	113	59
		82,0	66,0	77,4	62,8
13.	Žinau, kokios pagalbos mokiniai, pedagogai gali tikėtis iš mokytojo padėjėjo	22	87	29	16
		36,1	21,6	19,9	17
14.	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama mokiniams	23	85	27	15
		37,7	21,1	18,5	16
15.	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama pedagogams	22	84	27	15
		36,1	20,8	18,5	16

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

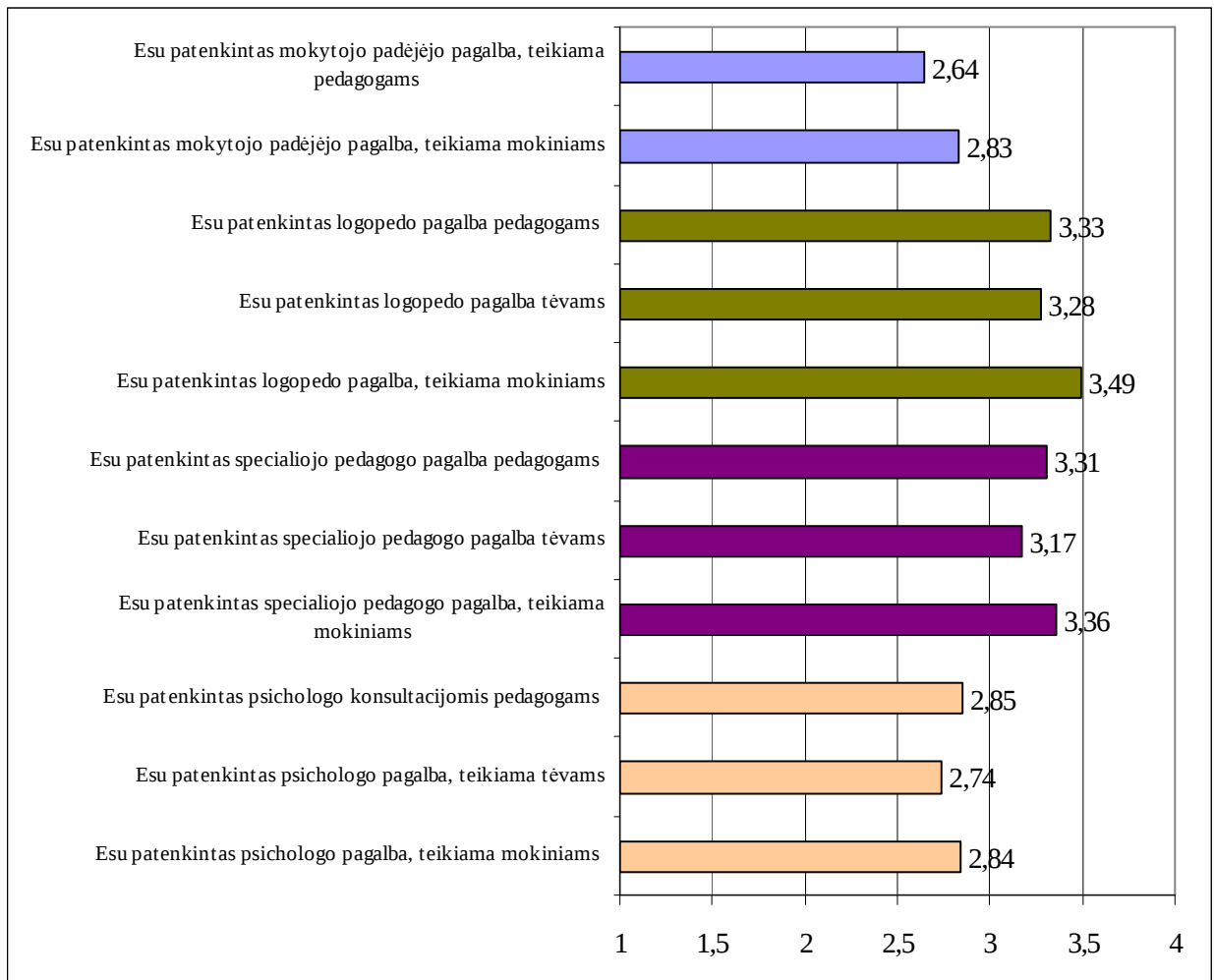
Mažiausiai atsakymų buvo pateikta į klausimus, susijusius su psichologo ir mokytojo padėjėjo darbo vertinimu – nuomonę šių specialistų veiklą mokykloje išsakė maždaug trečdalis, o vertinant kai kurias jų darbo sritis – dar mažesnę dalis skirtingų grupių respondentų.

Atsakiusieji į klausimus teigia geriausiai žinantys, kokios pagalbos tėvai, pedagogai ir mokiniai gali tikėtis iš logopedo ($M = 3,54$) ir specialiojo pedagogo ($M = 3,41$). Mažiau žinoma apie psichologo ($M = 3,05$) ir mokytojo padėjėjo pagalbos pobūdį ($M = 2,89$).

26 pav. Informuotumas apie specialistų teikiamą pagalbą (ugdymo proceso dalyvių nuomone). (skalė nuo 1 iki 4)

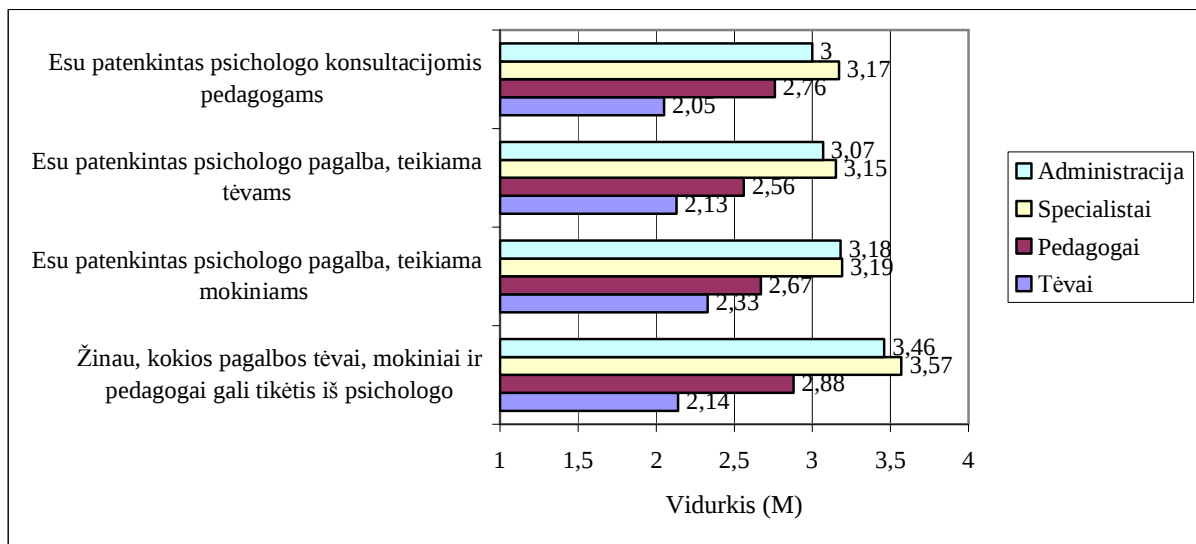
Vertinant, kiek respondentai yra patenkinti atskirų specialistų darbu ir jų veiklos kryptimis, pastebima kad atsakiusieji į klausimus ne tik geriausiai žino, kokios pagalbos gali tikėtis iš logopedo ir specialiojo pedagogo, bet ir geriau vertina jų darbą su mokiniais, tėvais, pedagogais (žr. 27 paveikslą).

27 pav. Pasitenkinimas atskirų specialistų pagalba (skalė nuo 1 iki 4)

Logopedo darbas yra vertinamas geriausiai, o ypač – darbas su mokiniais ($M = 3,49$), nežymiai prasčiau – pagalba pedagogams ($M = 3,33$) ir tėvams ($M = 3,28$). Analogiškai, tik kiek prasčiau, yra vertinama specialiojo pedagogo pagalba vaikams ($M = 3,36$), pedagogams ($M = 3,31$) ir tėvams ($M = 3,17$). Psichologo pagalba mokiniams ir pedagogams taip pat vertinama palankiau (atitinkamai $M = 2,84$ ir $M = 2,85$), negu tėvams ($M = 2,74$). Prasčiausiai, lyginant su kitais specialistais yra vertinama mokytojo padėjėjo pagalba mokiniams ($M = 2,83$) ir pedagogams ($M = 2,64$). Tai, ko gero, galima sieti su specialistų darbo patirtimi ir tradicijomis mokykloje: logopedai ir specialieji pedagogai mokyklose dažniausiai dirba seniau, negu psichologai ir mokytojų padėjėjai, todėl ir ugdymo proceso dalyvių lūkesčiai jų atžvilgiu yra labiau nusistovėję ir apibrėžti, o turima darbo patirtis leidžia teikti kokybiškesnes paslaugas.

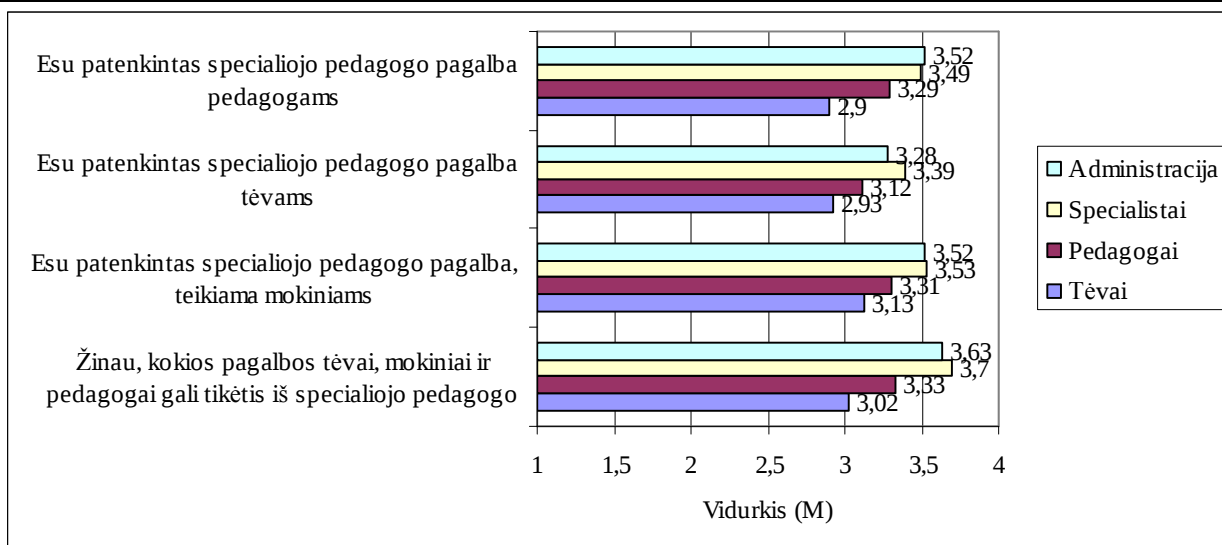
Atskiri ugdymo proceso dalyviai skirtingai vertina specialistų darbą mokykloje. Prasčiausiai psichologo darbą vertina tėvai (vidurkis skalėje nuo 1 iki 4, kur aukščiausias vertinimas yra 4, svyruoja tarp 2,05 ir 2,14). Įdomu tai, kad psichologo pagalbą pedagogams tėvai vertina prasčiausiai, net prasčiau, negu tėvams. (žr. 28 paveikslą).

28 pav. Psichologo pagalbos vertinimas

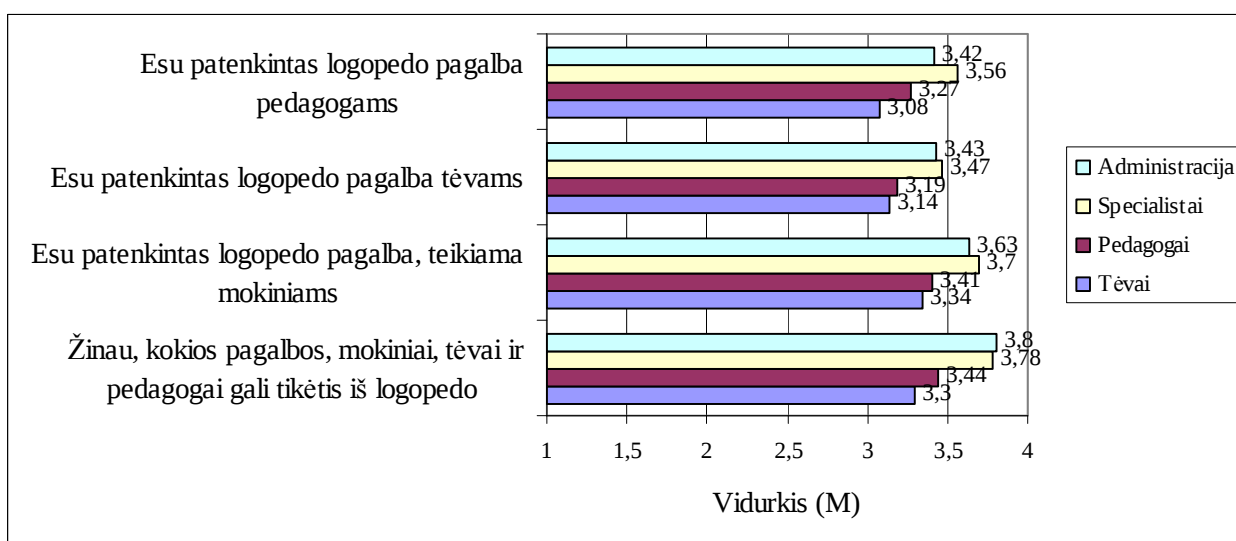
Kiek geriau situaciją vertina pedagogai, kurių nuomone, psichologas ypač turėtų stiprinti pagalbą tėvams ($M = 2,56$). Specialistai ir administracija psichologo darbą vertina labai panašiai – vertinimas visose srityse yra gana aukštas (vidurkiai svyruoja nuo 3 iki 3,57, kas reikštų atsakymą *labiau taip, negu ne*)

Specialiojo pedagogo darbu iš esmės visi ugdymo proceso dalyviai yra patenkinti. Kiek prasčiau šio specialisto veiklą vertina tėvai (vidurkiai tarp 2,9 ir 3,13), tačiau tokį vertinimą (skalėje nuo 1 iki 4) galime laikyti gana pozityviu. Specialistai ir mokyklos administracija specialiojo pedagogo veiklą įvairiomis kryptimis (taip pat ir savo supratimą apie šio specialisto funkcijas mokykloje) vertina dar geriau – vidurkiai svyruoja tarp 3,28 ir 3,70. (žr. 29 paveikslą).

29 pav. Specialiojo pedagogo pagalbos vertinimas.

Logopedo, kaip ir specialiojo pedagogo pagalba, iš esmės yra patenkinti visi ugdymo proceso dalyviai – tik nežymiai prastesni yra tėvų ir pedagogų vertinimai, tačiau ir jie atspindi teigiamą šio specialisto veiklos vertinimą (žr. 30 paveikslą).

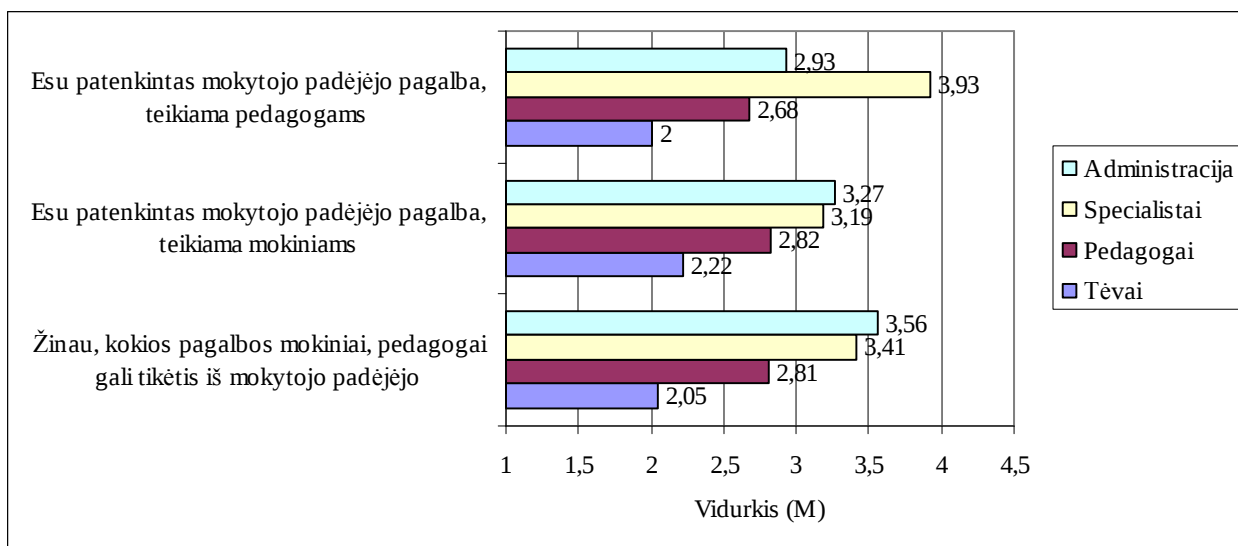

30 pav. Logopedo veiklos vertinimas

Atskirų ugdymo proceso dalyvių požiūris į mokytojo padėjėjo veiklą, savo supratimo apie jo funkcijas mokykloje vertinimas labai išsiskiria. Tėvai aiškiai mažiau negu kiti ugdymo proceso dalyviai, žino, kokios pagalbos galima tikėtis iš šio darbuotojo ($M = 2,05$). Kiek geriau savo žinias apie šią pareigybę vertina pedagogai ($M = 2,81$), dar geriau- specialistai ($M = 3,41$), o geriausiai – administracijos atstovai ($M = 3,56$). Prastai tėvai vertina ir mokytojų padėjėjų teikiamą pagalbą

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pedagogams ($M = 2$), net prasčiau, negu pagalbą mokiniams ($M = 2,22$). Iš kitų ugdymo proceso dalyvių išsiskiria administracijos atstovai, itin aukštai vertindami mokytojo padėjėjo pagalbą pedagogams ($M = 3,93$), tuo tarpu patys pedagogai šią pagalbos sritį vertina kur kas prasčiau ($M = 2,68$). (žr. 31 paveikslą).

31 pav. Mokytojo padėjėjo pagalbos vertinimas

Akivaizdu, kad mokytojų padėjėjų pasigendama dar daugelyje mokyklų. Tai iliustruoja ir pastabos klausimyne – dauguma jų yra susiję būtent su šių specialistų trūkumu – 48-iose anketose pabrėžiamas psichologo pagalbos poreikis, ir 43-ose – mokytojo padėjėjo (iš viso apklausoje dalyvavo 722 respondentas). Specialistų trūkumą geriausiai atspindi tokios pedagogų pastabos anketose: *Mokykloje nedirba spec. pedagogas ir psichologas, tik logopedas, todėl apie išplėtotą visapusišką pagalbą parašyti sunku. Mokykloje nėra ir mokytojo padėjėjo. Jei mokykloje šių specialistų nebus, apie pagalbą kalbėti sunku;*

Manau, kad kiekvienoje mokykloje, nežiūrint į mokinių skaičių, privalo būti psichologo etatas ir mokytojo padėjėjo. Visai komandai, t.y. spec. pedagogui, logopedui, soc. pedagogui, psichologui ir mokytojo padėjėjui būtų lengviau dirbti ir rezultatas būtų – parama mokiniui. Ir ne tik mokiniui, bet ir tėvams bei pedagogams;

Svarstome, pildome šimtus anketų. Rezultatas – 0. Tai aš norėčiau paklausti – kada į švietimą bus pradėta žiūrėti kaip į prioritetinę šaką? Kada pagaliau ir kaimo vidurinė mokykla galės sau leisti psichologą ar mokytojo padėjėją? Juk teoriškai ir aš galiu paaikškinti, kaip dirbti su 20 vaikų, iš

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

kurių: 2 su protine negalia, 4 dirba pagal modifikuotą programą; kiti – silpni ir vidutinių gabumų, kiti gabūs – reikia ruošti papildomus uždavinius. O kaip praktiškai?

Ugdymo proceso dalyvių požiūris į psichologinę, specialiąją ir specialiąją pedagoginę pagalbą skiriasi: labiausiai patenkinti yra teikiantieji paslaugas ir už tai atsakingi asmenys – specialistai ir administracijos atstovai. Mažiau patenkinti yra paslaugų vartotojai – tėvai ir pedagogai. (žr.32 pav., 5 priede (el. variantas).

PAGALBOS SRITYS		Ar Jūs esate patenkinta(s) teikiama pagalba?						
		NE		Labiau ne, negu taip		Labiau taip		TAIP
		1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Psichologo	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš psichologo	1		2		3		4
	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama mokiniams	1		2		3		4
	Esu patenkintas psichologo pagalba, teikiama tėvams	1		2		3		4
	Esu patenkintas psichologo konsultacijomis pedagogams	1		2		3		4
Spec. pedagogo	Žinau, kokios pagalbos tėvai, mokiniai ir pedagogai gali tikėtis iš specialiojo pedagogo	1		2		3		4
	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba, teikiama mokiniams	1		2		3		4
	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba tėvams	1		2		3		4
	Esu patenkintas specialiojo pedagogo pagalba pedagogams	1		2		3		4
Logopedo	Žinau, kokios pagalbos, mokiniai, tėvai ir pedagogai gali tikėtis iš logopedo	1		2		3		4
	Esu patenkintas logopedo pagalba, teikiama mokiniams	1		2		3		4
	Esu patenkintas logopedo pagalba tėvams	1		2		3		4
	Esu patenkintas logopedo pagalba pedagogams	1		2		3		4
Mokytojo padėjėjo	Žinau, kokios pagalbos mokiniai, pedagogai gali tikėtis iš mokytojo padėjėjo	1		2		3		4
	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama mokiniams	1		2		3		4
	Esu patenkintas mokytojo padėjėjo pagalba, teikiama pedagogams	1		2		3		4

32 pav. „Pasitenkinimas teikiama pagalba mokykloje“⁸⁶: ugdymo proceso dalyvių (tėvų, mokyklos specialistų ir pedagogų) vertinimo pasiskirstymas (M)

PAVEIKSLO PAAIŠKINIMAS:

- § Vertinimo skalė nuo 0 iki 3;
§ M- vidurkis

⁸⁶ Pedagogai —————
Specialistai —————
Tėvai
Administracijos atstovai — . — . — .

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

Apibendrinant duomenis, galima sakyti, kad specialistai, pedagogai ir administracijos atstovai iš esmės yra patenkinti jų mokyklos teikiama psichologine, specialiaja ir specialiaja pedagogine pagalba. Tėvai gaunamą pagalbą vertina prasčiau, tačiau visų ugdymo procesų dalyvių požiūriu stipriosiomis pusėmis laikytinos logopedo ir specialiojo pedagogo teikiamos paslaugos, jų funkcijos mokykloje visiems yra suprantamiausios. Mažiau respondentai žino, kokios pagalbos gali tikėtis iš psichologo ir mokytojo padėjėjo, blogiau vertina ir jų teikiamą pagalbą. Vis dėl to, šiuos rezultatus (ypač susijusius su psichologo ir mokytojo padėjėjo darbo vertinimu) reikėtų vertinti atsargiai dėl gana mažo pasisakiusiųjų skaičiaus: siekiant atskleisti realią respondentų patirtį, susijusią su šių specialistų darbu, buvo prašoma į klausimus atsakyti tik tuo atveju, jei minimas specialistai mokykloje dirba. Būtent šių specialistų bendrojo lavinimo mokyklos respondentai labai pasigenda – tą patvirtina tiek gausūs komentarai anketose, tiek ir oficialūs statistiniai duomenys.

3.7. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygis bendrojo lavinimo mokykloje: atsakingų specialistų savivaldybėse refleksijos

Siekiant išsiaiškinti itin aktualius (ir teigiamus, ir tobulintinus) psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose aspektus bei patikslinti anketine apklausa gautus duomenis, 2007 m. birželio mėn. buvo organizuoti individualūs interviu su šešių savivaldybių specialistais, atsakingais už specialųjį ugdymą. Interviu organizavimo tikslingumą patvirtino Švietimo ir mokslo ministerijos Specialiojo ugdymo skyriaus atsakingi specialistai. Pasirinktos tos miestų ir rajonų savivaldybės, kurių duomenys apie specialiųjų poreikių mokinius ir specialistus, pateikti ŠMM statistinių duomenų bazėje (SVIS), tyrėjams pasirodė nevysiškai atitinkantys realią situaciją arba prieštaringi. Individualūs interviu (pusiau struktūruoto tipo, kai pokalbio temos ir klausimai yra iš anksto numatyti; taip pat galimos laisvos refleksijos diskutuojama tema) vyko 2007 m. birželio mėn. su Panevėžio, Vilniaus, Kauno rajonų ir miestų savivaldybių Švietimo skyrių darbuotojais. Po interviu duomenys buvo tikslinami susirašinėjant elektroniniu paštu bei kalbantis telefonu. Interviu turinį sudarė diskusijos apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygį bendrojo lavinimo mokyklose 2006-2007 m. m. šiais klausimais: *Koks yra specialiųjų ugdymosi poreikių/specialiųjų poreikių turinčių mokinių skaičius mieste/rajone? Kiek yra specialistų mieste/rajone ir koks jų poreikis? Kokia specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, mokytojų padėjėjų) kvalifikacija mieste/rajone? Kokios būdingesnės specialistų kvalifikacijos kėlimo priemonės? Kokios yra specialistų veiklos prioritetinės sritys? Kaip vyksta psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos miesto/rajono bendrojo lavinimo mokyklose kokybės vertinimas bei kaip ši pagalba tenkina ugdymo proceso dalyvius? Ar finansavimo sistema užtikrina specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimą bei kitos pagalbos teikimą? Koks yra bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas ugdyti specialiųjų poreikių turinčius mokinius?* Per interviu gautų duomenų bei specialistų refleksijų turinio analizę pateikiama remiantis interviu struktūra.⁸⁷ 68 lentelėje pateikta apibendrinta per interviu gauta informacija apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose teikimą šešiose savivaldybėse.⁸⁸ Interviu duomenys buvo lyginami su anketinės apklausos duomenimis, oficialiųjų dokumentų išvadomis, antrinės duomenų analizės rezultatais (SVIS pateikiama informacija). Interviu informacija buvo palyginta su (SVIS) pateiktais

⁸⁷ Interviu protokolai pateikiami 2 priede (el. variantas).

⁸⁸ Panevėžio, Vilniaus ir Kauno rajonų ir miestų

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

duomenimis.⁸⁹ Lyginamoji dviejų šaltinių duomenų analizė parodė, kad tyrime dalyvavusių savivaldybių darbuotojų pateikiami duomenys apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose ir oficialaus ŠMM duomenų šaltinio informacija nesutampa (žr. 69 lentelę).

⁸⁹ Leidimas naudotis SVIS baze gautas iš SVIS skyriaus specialisto Aurimo Pokyčio 2007-09-04.

68 lentelė

**Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir
specialiosios pagalbos teikimo lygis bendrojo lavinimo mokyklose:
Panevėžio, Vilniaus ir Kauno rajonų ir miestų savivaldybių specialistų duomenys už 2006-2007 m. m.**

Miestas Rajonas	Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius	Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius	Specialistai											
			Logopedai			Specialieji pedagogai			Psichologai			Mokytojo padėjėjai		
			Yra etatų	Dirba specialistų	Trūksta etatų	Yra etatų	Dirba specialistų	Trūksta etatų	Yra etatų	Dirba specialistų	Trūksta etatų	Yra etatų	Dirba specialistų	Trūk sta etatų
Vilniaus m.	124	4935	73,4	81	10-20	35,1	45	80	74,8	70	20-30	32*	33	120
Vilniaus r.	80	269	23,5	7 (4,5 et)	**	11	6 (5,5 et)	2,5	27,25	17 (11,5 et)	**	7	7	21
Kauno m.	50	4694	80,5	65	4,5	32,5	22	12	56	52	4	13	13	13
Kauno r.	32	369	24,5	12	-	9,75	17	2,25	12	16**	6**	-	-	-
Panevėžio m.	24	1881	20	20	2,75	20	20	3,25	16,5	6	**	2,5	3	1
Panevėžio r.	22	1259	10,5	31	4	8	8	8	-	-	***	8	13	10
						Specialieji pedagogai - logopedai								
						7,5	15	0,5						

69 lentelė

**Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo lygis bendrojo lavinimo mokyklose:
Interviu dalyvavusiųjų duomenų palyginimas su SVIS informacija už 2006-2007 m. m.**

Miestas Rajonas	Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius		Mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius		Specialistai							
					Logopedai		Specialieji pedagogai		Psichologai		Mokytojo padėjėjai	
	Interviu duomenys	SVIS duomenys	Interviu duomenys	SVIS duomenys	Interviu duomenys	SVIS duomenys	Interviu duomenys	SVIS duomenys	Interviu duomenys	SVIS duomenys	Interviu duomenys	SVIS duomenys
Vilniaus m.	124	106	4935	4249	73,4	46	35,1	22	74,8	70	32*	50
Vilniaus r.	80	66	269	296	23,5	-	11	6	27,25	9	7	6
Kauno m.	50	72	4694	4495	80,5	49	32,5	8	56	32	13	15
Kauno r.	32	28	369	840	24,5	16	9,75	4	12	13	-	7
Panevėžio m.	24	24	1881	1867	20	13	20	14	16,5	6	2,5	3
Panevėžio r.	22	22	1259	1220	10,5	6	8	7	-	-	8	8

*16 iš visų Vilniaus mieste dirbančių mokytojų padėjėjų dirba „Vermės“ mokykloje

** Trūksta specialistų (fiziniai asmenys)

*** Psichologų etatų negalima steigti dėl numatytos tvarkos ir mokyklų vadovų nuostatų (tik 2 mokyklos išreiškė poreikį steigti psichologo etatus)

1 Pastaba: interviu ir SVIS duomenys pateikti 2006-2007 m. m.

2 Pastaba: vienos mokyklos pateikia specialiųjų poreikių vaikai, kitos – specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai.

3 Pastaba: Logopedai rajono mokyklose atlieka ir specialiojo pedagogo darbą

Interviu metu gauta informacija bei atsakingų specialistų refleksijos buvo išanalizuotos, struktūruotos ir apibendrintos. Interviu padėjo išryškinti kai kuriuos svarbius psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose teikimo aspektus.

Dėl specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių

Daugumos interviu dalyvių nuomone, psichologinė, specialioji pedagoginė, specialioji pagalba mokiniams turėtų prasidėti nuo šių mokinių identifikavimo bei jų poreikių įvertinimo. Beveik visi interviu dalyviai akcentavo tai, kad SVIS duomenų bazėje pateiktas specialiųjų poreikių turinčių mokinių skaičius neatitinka realybės (žr. 69 lentelę), painiojamos specialiųjų ugdymosi poreikių ir specialiųjų poreikių sąvokos (ir jų turinys), integruotų mokinių sąvoka taip pat nevienoda (*dažnai integruotais vadinami visi mokiniai, kurie turi specialiųjų poreikių*), daug neaiškumų kyla dėl kompleksinių sutrikimų ir kitų specialiųjų sąvokų turinio, aiškaus jų apibrėžimo ir vartojimo. Mokyklos, nevienodai interpretuodamos specialiuosius poreikius, specialiuosius ugdymosi poreikius ir kt., pateikia skirtingus duomenis. Atsakingi už specialiųjų ugdymą savivaldybių specialistai atkreipia dėmesį ir į kai kuriuos kitus jų manymu, itin aktualius klausimus:

- § Akcentuojamas tiesioginis ryšys tarp specialistų ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių skaičiaus: „kur specialistų yra daugiau, ten ir vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, yra daugiau“ (pvz. 80-tyje Vilniaus rajono bendrojo lavinimo mokyklų yra 5,5 užimtų specialiojo pedagogo etatų ir 269 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, o 28-niose Šiaulių rajono mokyklose yra 19 specialiųjų pedagogų etatų ir 1246 mokiniai). Pasak interviu dalyvių, yra tokių vietovių ir mokyklų, kur daugeliui vaikų reikėtų specialiosios pedagoginės pagalbos, tačiau ji teikiama nepakankamai (pvz., Vilniaus rajono Paberžės „Verdenės“ mokykloje yra apie 20% mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, beveik pusei mokinių dėl kitakalbystės reikia laikinai modifikuotų ugdymo programų).
- § Pažymima, kad, tais atvejais, kai trūksta specialistų, specialieji ugdymosi poreikiai neįvertinami ir tinkamai netenkinami, tėvai negauna reikiamos informacijos apie specialiuosius ugdymosi poreikius, bijo stigmatizavimo. Nors, pasak interviu dalyvių, vadovų požiūris į pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams ir keičiasi teigiama linkme, dar lieka neišspręstų klausimų.

§ Teigiama, kad mokiniams, turintiems didelių specialiųjų ugdymosi poreikių (ypač dėl žymių sutrikimų) būtų geriau ugdytis specialiosiose mokyklose, nes rajono bendrojo lavinimo mokyklose šie mokiniai negauna tinkamos pagalbos dėl specialistų stygiaus. Yra savivaldybių, kurios specialiosios/specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą organizuoja išsiųsdamos mokinius į miesto specialiąsias mokyklas arba skirdamos mokymą namuose (pvz., *Kauno rajono bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai, turintys didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių renkasi Kauno miesto specialiąsias mokyklas arba mokomi namuose*).

Dėl specialistų poreikio

Interviu duomenys apie mokyklų turimus ir trūkstamus specialistų etatus bei dirbančių specialistų skaičių (žr. 68 lentelę) parodė, kad geriausiai sprendžiamas *logopedų etatų klausimas*: iš 6 dalyvavusių interviu savivaldybių, problemiškesnė situacija yra Vilniaus rajone (nėra pasirengusių logopedų dirbti lenkiškoje mokykloje) – iš 23,5 etato 2006-2007 m.m. buvo užimta tik 4,5 etato; Vilniaus mieste nors visi logopedų etatai užimti, atsakingų darbuotojų nuomone, mokykloms dar trūksta 20 etatų. Didžiausiai *specialiųjų pedagogų* poreikį (iš apklaustų savivaldybių) turi Vilniaus miestas – nors šiuo metu bendrojo lavinimo mokyklose yra 35 specialiojo pedagogo etatai, mokykloms dar trūksta 80 etatų. Daugiausia Vilniaus miesto specialiųjų pedagogų dirba vidurinėse ir pagrindinėse mokyklose, o pradinėse mokyklose šių specialistų labai trūksta. Vilniaus rajone trūksta 2,5 specialiojo pedagogo etatų, tačiau, kadangi trūksta specialistų (fizinių asmenų), tai ir turimi etatai neišnaudojami (iš 11 užimti tik 5,5 etato). Specialiojo pedagogo etatų dar trūksta ir Kaune (12 etatų), Panevėžio rajone. Kai kurie rajonai specialiųjų pedagogų stygių įveikia priimdami specialistus dirbti specialiaisiais pedagogais-logopedais (Panevėžio rajone, Kauno rajone). *Psichologų* daugiausiai iš visų analizuotų savivaldybių dirba Vilniaus mieste (yra 74,8 etato, dirba 70 psichologų, dar trūksta 20-30 psichologo etatų). Mažos mokyklos arba negali steigti net dalies psichologo etato dėl nedidelio mokinių skaičiaus mokykloje, arba nėra specialistų, kurie dirbtų po 0,25 etato keliose, labai nutolusiose viena nuo kitos, mokyklose (*Jeigu bus ir toliau tokia tvarka, psichologų rajono mokyklose nebus*). Daugiausiai *mokytojų padėjėjų* trūksta Vilniaus miesto bendrojo lavinimo mokyklose (iš dabar turimų 32 etatų, 16 yra „Versmės“ mokykloje, kitoms Vilniaus mokykloms dar trūksta 120 etatų). Kai kurių interviu dalyvių nuomone (pvz., *Kauno rajono*), mokytojų padėjėjų mokyklos neturi ir šių specialistų jiems nereikia, nes vaikai siunčiami mokytis į miesto mokyklas arba ugdomi namuose. Kaip didelę problemą, rajonų savivaldybių darbuotojai nurodo didelę kvalifikuotų specialistų kaitą dėl nepalankių darbo sąlygų („brangi

nekompensuojama kelionė į darbą, kur dirbi tik 0,25 etato ir pan.“). Interviu dalyvių nuomone, reikiamų specialistų etatų steigimą bendrojo lavinimo mokyklose lemia keletas esminių veiksnių:

- § Reglamentuojantys dokumentai. Interviu dalyvių nuomone, situacija žymiai palankesnė miesto mokykloms, kuriose mokosi daug mokinių. Ypač tai aktualu, steigiant psichologo etatus (*Etatų negalima steigti dėl mažo mokinių skaičiaus mokykloje; geriausiu atveju mokykloje galima steigti 0,25 psichologo etato, tačiau mokyklos yra toli viena nuo kitos, todėl specialistai neturi galimybių dirbti. Mokyklos dažnai kelia problemas, kurias galėtų padėti spręsti nuolat mokykloje dirbantis psichologas; dabar jo funkcijos perkeliamos klasės auklėtojai. Psichologas turėtų dirbti kiekvienoje mokykloje nepriklausomai nuo mokinių skaičiaus*).
- § Mokyklos administracijos požiūris ir vadyba (*Vadovai ne visada tikslingai panaudoja lėšas, skirtas mokiniui, nes nėra eilutės specialiųjų poreikių tenkinimui. Nors psichologinio pobūdžio problemų mokykloje tikrai yra, tik 2 rajono mokyklos išreiškė poreikį turėti psichologus*).
- § Specifinis specialistų pasirengimas dirbti kai kuriuose regionuose (pvz., Vilniaus rajono lenkiškose mokyklose: *labai trūksta lenkiškai kalbančių ir lenkų mokykloje pasirengusių logopedų, didelės problemos kyla ieškant specialistų ir rusiškoms mokykloms. Mokyklose trūksta psichologų, todėl priimami specialistai, kurie dar neturi tinkamos kvalifikacijos*).

Dėl specialistų kvalifikacijos

Daugumos interviu dalyvių (atsakingų specialistų) nuomone, logopedų ir specialiųjų pedagogų kvalifikacija yra tinkama, dauguma logopedų turi kvalifikacines kategorijas. Tačiau Vilnius rajone situacija yra kiek kitokia, nes, kaip jau buvo minėta, dėl objektyvių priežasčių, t.y. lenkiškoms ir rusiškoms mokykloms nerengiamų specialistų, kvalifikuotų specialistų labai trūksta (*„Prasčiausia situacija su logopedais ir specialiaisiais pedagogais, nes lietuviškoms mokykloms parengti specialistai negali ir nenori dirbti mokyklose, kur mokoma lenkų arba rusų kalbomis“*). Dėl kitų specialistų (psichologų, mokytojo padėjėjų) nuomonės yra nevienodos. Vilniaus rajone psichologų kvalifikacijai teikiama daug dėmesio, psichologai dalyvauja kvalifikacijos kėlimo kursuose. Kitaip yra Kauno rajone, kur, pasak atsakingos specialistės, *„ypač trūksta psichologų, nepakankama jų kvalifikacija“*. Sunkumai, interviu dalyvių nuomone, kyla ir dėl mokytojų padėjėjų, nes *„daugiausia jais dirba pradinių klasių mokytojai, netekę darbo“*. Daugumos interviu dalyvių

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

nuomone, specialistai turi galimybę kelti savo profesinę kvalifikaciją, vyksta metodiniai susirinkimai, seminarai, konferencijos, kvalifikacijos kėlimo kursai, mokymai specialiojo ugdymo komisijų pirmininkams ir kt. Mokytojų kvalifikacijos kėlimo centrai, Švietimo centrai, specialistų asociacijos (logopedų, specialiųjų pedagogų, psichologų), metodiniai būreliai, tarybos, pedagoginės psichologinės tarnybos ir kitos organizacijos yra aktyvios organizuojant specialistų kvalifikacijos kėlimą (pvz., *Vilniaus rajono atsakingo darbuotojo nuomone, pastaraisiais metais specialistų kvalifikacijos kėlimas yra prioritetinė sritis; specialistai turi galimybę dalyvauti kvalifikacijos kėlimo kursuose ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse. Kauno rajono Švietimo centras atlieka apklausas, siekdamas išsiaiškinti, kokių seminarų pageidauja mokytojai ir specialistai. Kauno rajono atsakingos darbuotojos duomenimis, daugiausia kvalifikacijos kėlimo kursų iš specialiosios pedagogikos ir specialiosios psichologijos sričių Kauno rajone yra išklaušę specialiojo ugdymo komisijų pirmininkai*).

Dėl specialistų veiklos prioritetinių sričių

Interviu dalyvių duomenimis, mokyklų logopedai prioritetu laiko pagalbą pradinį klasių mokiniams. Tais atvejais, kai logopedas mokykloje dirba daugiau nei 1 etatu, pagalba teikiama ir vyresniųjų klasių mokiniams. Pasak pašnekovų, nors visi specialistai veiklos prioritetu laiko komandinį darbą, realiai „veiklos prioritetas dažniausiai priklauso nuo mokyklos vadovo požiūrio“. Kai kurie atsakingi specialistai nurodė abstrakčias veiklos kryptis, neišskirdami prioritetų („svarbu kuo anksčiau nustatyti mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, suteikti mokiniui pagalbą, parengti ugdymo programas, dirbti su tėvais, informuoti visuomenę“; kokybiškai ugdyti specialiųjų poreikių vaikus; rengti ir išbandyti atskirų sutrikusių funkcijų ugdymo programas“; konsultuoti vaikus, tėvus, mokytojus, organizuoti seminarus ir pan.“). Interviu dalyviai pažymėjo, kad „mokytojai dalykininkai nenori rengti adaptuotų programų, tačiau ir jų nuostatos pamažu keičiasi, jei sulaukia pagalbos iš specialistų“. Akcentuota tai, kad specialieji pedagogai dažnai turi spręsti mokinių elgesio, profesinio orientavimo problemas: „Trūksta socialinių pedagogų, todėl specialieji pedagogai perima socialinių pedagogų funkcijas. Lieka mažai galimybių paremti vaikus dėl mokymosi sunkumų.“

Dėl pagalbos kokybės vertinimo

Daugumoje interviu dalyvavusių savivaldybių pagalbos mokiniams kokybės bei pasitenkinimo teikiama psichologine, specialiąja ar specialiąja pedagogine pagalba formaliai nevertinama, tačiau neformalus vertinimas („stebint pamokas, atliekant duomenų analizę, apklausiant vadovus, mokytojus, mokinius“) vyksta. Kai kurios mokyklos atlieka vidinį auditą ir vertina dalyvių pasitenkinimą teikiama pagalba. Tokių auditų (pvz., Panevėžio rajone) rezultatai rodo, kad „Iš tėvų nusiskundimų nebūna, o mokytojai labai nepatenkinti, nes trūksta priemonių ir specialistų pagalbos, todėl mokytojai mažai dirba su specialiuųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniiais“; nepatenkinti būna kitų vaikų tėvai, kai dėl elgesio problemų mokykloje kyla konfliktai“. Kauno miesto ir rajono atsakingų specialistų duomenimis, vykusios apklausos parodė, kad pagalbos vertinimai yra nevienodi: nuomonės apie pagalbą yra nevienodos; jos priklauso nuo ugdymo įstaigos, kurioje ugdomi vaikai. Palyginus tėvų ir pedagogų vertinimus prieš 10 metų ir dabar, jie skiriasi: „Jei anksčiau tėvai santūriai vertino integraciją, o mokytojai jai neprieštaravo, tikėdamiesi didesnio uždarbio, tai dabar,....., tėvai reikalauja, kad jų neįgalus vaikas mokytųsi bendrojo lavinimo įstaigoje, o mokytojų nuomone, specialiuųjų poreikių mokiniai turi būti ugdomi atskirai; kai kurie net teigia, kad jiems nereikia priemonės už darbą, kaip nereikia ir neįgalaus vaiko klasėje.“ Kai kurių interviu dalyvių nuomone (kuri pagrįsta pagalbos kokybės vertinimu), „Mokytojams dalykininkams trūksta kompetencijų ugdant specialiuųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius; ryškus tėvų nenoras bendradarbiauti su pedagogais; nepakanka vadovėlių, metodinės bei didaktinės medžiagos.“

Dėl psichologinės, specialiosios, specialiosios pedagoginės pagalbos finansavimo

Visi interviu dalyviai akcentavo, kad mokinio krepšelyje turėtų būti numatytos tikslinės lėšos specializuotoms išlaidoms (psichologinės, specialiosios, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimui: „reikėtų griežčiau apibrėžti mokinio krepšelio naudojimą“). Pažymėta ir tai, kad būtų tikslinga peržiūrėti mokinių skaičių, priskirtą specialistams („kaimo mokyklai dėl mažesnio mokinių skaičiaus turėtų būti keliami kiti reikalavimai“; mokytojui prie atlyginimo skiriamas vienodas priedas, nepriklausiamai nuo to, ar jis dirba su 1 ar su 4 integruotais mokiniiais“; logopedų ir specialiuųjų pedagogų netenkina per dideli mokinių, kuriems jie teikia pagalbą, skaičiai“). Kai kur (pvz., Vilnius rajone) mokinio krepšelis panaudojamas tikslingai, išlaidos diferencijuojamos pagal poreikius, tačiau ten labai sudėtinga rasti tinkamų specialistų ir lėšų kartais lieka nepanaudotų. Interviu dalyvių nuomone, psichologinės, specialiosios, specialiosios pedagoginės pagalbos

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

mokyklose finansavimo sistema dar nėra tobula: „*Norint teikti kokybišką pagalbą, būtina peržiūrėti tiek klasių komplektavimo, tiek finansavimo tvarką.*“

Dėl mokyklų pasirengimo ugdyti įvairių specialiųjų poreikių turinčius vaikus

Interviu dalyvių nuomone, dauguma ugdymo įstaigų nepritaikytos ugdyti mokinius, turinčius judėjimo sunkumų, todėl sunku nukreipti vaikus į mokyklą arti namų. Tik maža dalis mokyklų yra pritaikytos (vienur iš 50 mokyklų pritaikytos tik 2, kitur iš 32 mokyklų pritaikytos 4; naujai pastatytose mokyklose įrengiami liftai ir įvažiavimai, keltuvai). Pokalbyje dalyvavusiųjų duomenimis, kai mokyklos nepritaikytos, vaikai nukreipiami į miesto ugdymo įstaigas. Vaikai, turintys regos ir klausos sutrikimų, pasak interviu dalyvių, lanko specializuotas ugdymo įstaigas. Mokyklos neturi galimybių pasikviesti reikiamų specialistų, nes nėra teisės aktų, kurie padėtų spręsti individualius atvejus (pvz., dėl aklo ar kurčio mokinio ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje).

Apibendrinus interviu informacijos ir refleksijų analizės rezultatus apie psichologinę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą bendrojo lavinimo mokyklose, pastebėta, kad statistiniai duomenys (apie mokinius, specialistus dirbančius mokyklose, specialistų etatus ir pan.), pateikiami savivaldybių specialistų ir oficialaus ŠMM duomenų šaltinio, nesutampa. Sąvokų (*specialieji ugdymosi poreikiai, specialieji poreikiai, integruoti vaikai ir kt.*) ir jų turinio vartojimo painiojimas gali būti vienu iš veiksnių, lemiančių pateikiamų duomenų netikslumą. Akcentuotas tiesioginis ryšys tarp mokykloje dirbančių/nedirbančių specialistų ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių skaičiaus. Atsakingų specialistų manymu, šalyje geriausiai sprendžiamas logopedų etatų klausimas, dar trūksta specialiųjų pedagogų, labiausiai trūksta psichologų. Dar lieka ne visiškai išspręstas mokytojų padėjėjų klausimas (yra mokyklų, kurios šių specialistų neturi ir neplanuoja turėti, nes vaikai siunčiami mokytis į miesto mokyklas arba ugdomi namuose). Specialistų etatų steigimą bendrojo lavinimo mokyklose gali lemti keletas esminių veiksnių: oficialus reglamentas, mokyklos administracijos požiūris, specialistų rengimas lenkiškomis ir rusiškoms mokykloms ir kt. Specialistų veiklos prioritetai, teikiant pagalbą bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, įvardijami skirtingai, tačiau akivaizdu, kad mokyklų logopedai prioritetu laiko pagalbą pradinį klasių mokiniams. Pagalbos kokybė mokyklose formaliai dažniausiai nevertinama, tačiau kai kuriose mokyklose atliekamas vidinis auditas, leidžiantis išsiaiškinti ugdymo proceso dalyvių pasitenkinimą teikiama

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

pagalba. Dauguma mokyklų, interviu dalyvių manymu, dar nėra tinkamai pasirengusios ugdyti įvairių specialiųjų poreikių turinčius mokinius (menkai pritaikyta aplinka, tobulintina specialistų konsultantų pagalba, taip pat svarbios vadovų ir pedagogų nuostatos į specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą bei jų pasirengimas teikti pagalbą). Akcentuota mokinio krepšelio tikslingo panaudojimo problema.

Individualūs interviu, galimybė ne kartą diskutuoti bei patikslinti kai kuriuos itin aktualius tyrimui duomenis, papildė kitais būdais gautus rezultatus ir leido ne tik atskleisti bei analizuoti prieš tyrimą iškeltus klausimus, bet juos išplėtoti, pagilinti ir pateikti tikslingesnes rekomendacijas.

4. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS LYGIO IR VEIKSMINGUMO SKAIČIAVIMO BŪDAI

4.1. Pagalbos teikimo analizė pagal formaliuosius rodiklius

Informacija, kurią ŠMM teikia mokyklos (vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius; specialiųjų poreikių lygiai; programos pritaikymo lygiai; specialistų skaičius ir kt.) daugeliu atvejų atskleidžia specialiųjų poreikių identifikavimo lygį bei specialiųjų poreikių paplitimą (mastą), tačiau neatskleidžia specialiųjų poreikių tenkinimo ir psichologinės, specialiosios pedagoginės bei specialiosios pagalbos teikimo ugdymo įstaigose lygio bei jos veiksmingumo, kadangi šie rodikliai nesiejami tarpusavyje ir neparodomas poreikio ir jo tenkinimo santykis.

Specialiosios pedagoginės, specialiosios, psichologinės pagalbos teikimo lygiui ugdymo įstaigose įvertinti reikalingi išvestiniai rodikliai, leidžiantys nustatyti **vaikų specialiųjų poreikių** (masto bei lygio) **ir galimybių juos tenkinti mokyklose** (pagal mokyklose dirbančių specialistų skaičių ir pagal ministerijos dokumentuose nustatytus specialistų darbo normatyvus) **santykį**, t.y. santykį skaičiaus mokinių, kuriems mokykloje teikiama psichologinė ir/ar specialioji pedagoginė ir/ar specialioji pagalba lyginant su skaičiumi mokinių, kuriems ši pagalba rekomenduota (remiantis SUK ir PPT vertinimo dokumentais ir ŠMM dokumentais, nustatančiais specialistų darbo normatyvus). Rodikliai netiesiogiai atskleidžia mokyklų poreikį turėti specialistus, teikiančius psichologinę, specialiąją pedagoginę, logopedinę ir specialiąją pagalbą.

Apibūdinant išvestinius rodiklius laikytasi ŠMM rekomendacijų⁹⁰ dėl rodiklių apibūdinimo ir skaičiavimo: duodamas rodiklio apibrėžimas, nurodoma jo paskirtis, apibūdinamas jo skaičiavimas ir skaičiavimui reikalingi duomenys.

Išvestinių rodiklių apibūdinimas

Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo 2006/2007 m. m. bendrojo lavinimo mokyklose lygis buvo analizuojamas pagal šiuos rodiklius, kurie buvo skaičiuojami, remiantis ŠMM duomenų baze (Švietimo valdymo informacinė sistema (SVIS)).

⁹⁰ Dėl Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių patvirtinimo. ŠM ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. ISAK-2692.

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

1. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP)⁹¹ (nedidelių, vidutinių, didelių ir labai didelių) turinčių mokinių dalis (%) lyginant su bendru mokinių skaičiumi⁹²	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atspindi specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių ir visų mokinių skaičiaus santykį ir atskleidžia specialiųjų ugdymo(si) poreikių identifikavimo lygį ir, jei specialieji poreikiai identifikuoti tinkamai, vaikų specialiųjų ugdymo(si) poreikių mastą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{SUP mokinių skaičius}}{\text{Bendras mokinių skaičius}} \times 100$
2. Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių dalis (%) lyginant su bendru mokinių skaičiumi.	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atspindi žymesnių specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių ir visų mokinių skaičiaus santykį ir atskleidžia vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimo , kuriam būtina specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, mokytojų padėjėjų ir kt.) pagalba, poreikį (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_2 = \frac{\text{Vidutinių, didelių, labai didelių SUP mokinių skaičius}}{\text{Bendras mokinių skaičius}} \times 100$
3. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių skaičius, tenkantis 1 specialiajam pedagogui.	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis rodo specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP) mokinių ir pagalbą teikiančių specialistų santykį ir atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymo(si) poreikių (valstybėje, apskrityje, savivaldybėje, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_3 = \frac{\text{SUP mokinių skaičius}}{\text{Specialiųjų pedagogų skaičius mokyklose}}$
4. Specialiųjų poreikių mokinių skaičiaus, tenkančio 1 specialiajam pedagogui, santykis su normatyvu (normatyvas 20-30 specialiųjų poreikių turinčių mokinių)	
<i>Paskirtis₁</i>	Santykio su normatyvu rodiklis rodo pagalbos prieinamumą specialiuosius ugdymosi poreikius turintiems mokiniams, specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo formalųjį lygį, t. y. kokiai daliai specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP) vaikų, kuriems rekomenduota specialioji pagalba, ji realiai teikiama.

⁹¹ Siūloma, skaičiuojant pagalbos teikimo rodiklius, vartoti vietoje specialiųjų poreikių (SP) termino vartoti **specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP)** terminą.

⁹² Šis rodiklis (6.1) nurodytas ŠM ministro 2005m. gruodžio 30 d. įsakyme Nr. ISAK-2692 Dėl Valstybės švietimo stebėsenos rodiklių patvirtinimo ir buvo iki šiol skaičiuojamas

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

	Atskleidžiamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikio ir galimybės jį tenkinti santykis (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), kokia dalis moksleivių gali gauti rekomenduotą pagalbą. Idealiu atveju šis santykis turėtų būti lygus 1, kuomet didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis, parodoma kiek kartų specialieji poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes. Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos lygį.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R_4 = \frac{\text{SUP mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui}}{\text{Normatyvas (20-30 mokinių); imamas } M=25}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus.
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_4 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} \times 100$
5. Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP) mokinių skaičius, tenkantis vienam specialiajam pedagogui.	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumą mokiniams, turintiems žymesnių specialiųjų ugdymo(si) poreikių (valstybėje, apskrityje, savivaldybėje, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_5 = \frac{\text{Vidutinių, didelių, labai didelių SUP mokinių skaičius}}{\text{Specialiųjų pedagogų skaičius mokykloje}}$
6. Vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių skaičiaus, tenkančio 1 specialiajam pedagogui, santykis su normatyvu (normatyvas 20-30 specialiųjų poreikių turinčių mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis rodo pagalbos prieinamumą žymesnių specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiems mokiniams, kuriems būtina specialistų (specialiųjų pedagogų) pagalba. Atskleidžiamas specialiosios pedagoginės pagalbos poreikio ir galimybės jį tenkinti santykis (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), kokia dalis moksleivių gali gauti rekomenduotą pagalbą. Gautas santykis atspindi kiek kartų poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes. Idealiu atveju šis santykis turėtų būti lygus 1. Rodiklis atskleidžia specialiosios pedagoginės pagalbos lygį.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R_6 = \frac{\text{Vid. „didelių, l. didelių SUP mokinių skaičius, tenkantis 1 spec. pedagogui}}{\text{Normatyvas (20-30 mokinių); imamas } M=25}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių moksleivių, kuriems teikiama pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus, atspindi šiu

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

	poreikių tenkinimo lyg5
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_6 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} \times 100$
7. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikų skaičius, tenkantis vienam specialistui (specialiajam pedagogui, logopedui, mokytojo padėjėjui).	
<i>Paskirtis</i>	Rodiklis atskleidžia visos specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos prieinamumą specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP) mokiniams (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje).
<i>Skaičiavimas</i>	$R_7 = \frac{\text{SUP mokinių skaičius}}{\text{Specialistų (spec. pedagogų, surdopedagogų, tiflopedagogų, logopedų, mokytojų padėjėjų) skaičius mokykloje}}$

Apie **logopedinės pagalbos** lygį buvo sprendžiama pagal tokius rodiklius.

1. Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičiaus ir logopedų skaičiaus mokyklose santykis	
<i>Paskirtis</i>	Santykis rodo logopedinės pagalbos prieinamumą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje), t. y. koks skaičius mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, tenka vienam logopedui.
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičius}}{\text{Logopedų skaičius mokyklose}}$
2. Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičiaus, tenkančio vienam logopedui, santykis su normatyvu (normatyvas 55-60 mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis atspindi logopedinės pagalbos prieinamumą moksleiviams, t. y. kokia dalis moksleivių realiai gali gauti rekomenduotą logopedinę pagalbą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje). Idealiu atveju šis rodiklis turėtų būti lygus 1, kuo didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas logopedinės pagalbos poreikis, parodoma, kiek kartų poreikiai viršija jų tenkinimo galimybes.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R_2 = \frac{\text{Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, skaičius, tenkantis vienam logopedui}}{\text{Normatyvas (55-60 mokinių); imama 60}}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama logopedinė pagalba, numatyta pagal norminius dokumentus ir parodo logopedinės pagalbos poreikio tenkinimo lygį
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_2 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} \times 100$

Apie **psichologinės pagalbos** lygį buvo sprendžiama pagal tokius rodiklius.

1. Mokinių skaičiaus ir psichologų skaičiaus mokyklose santykis.	
<i>Paskirtis</i>	Mokinių skaičiaus ir psichologų skaičiaus mokyklose santykis parodo psichologinės pagalbos prieinamumą , t. y. koks mokinių skaičius tenka vienam psichologui.
<i>Skaičiavimas</i>	$R_1 = \frac{\text{Mokinių skaičius}}{\text{Psichologų skaičius mokyklose}}$
2. Mokinių skaičiaus, tenkančio vienam psichologui, santykis su normatyvu (normatyvas 301-600 mokinių).	
<i>Paskirtis₁</i>	Rodiklis rodo psichologinės pagalbos prieinamumą moksleiviams , t. y. kokia dalis moksleivių realiai gali gauti psichologinę pagalbą (valstybėje, apskrityje, rajone, mokykloje). Idealiu atveju šis rodiklis turėtų būti lygus 1, kuo didesnis rodiklis, tuo prasčiau tenkinamas psichologinės pagalbos poreikis.
<i>Skaičiavimas₁</i>	$R_2 = \frac{\text{Mokinių skaičius, tenkantis vienam psichologui}}{\text{Normatyvas (301-600 mokinių); imamas } M=450}$
<i>Paskirtis₂</i>	Procentinė santykio su normatyvu išraiška parodo procentą moksleivių, kuriems teikiama psichologinė pagalba, numatyta pagal normatyvinius dokumentus, iš dalies atskleidžia poreikio tenkinimo lygį .
<i>Skaičiavimas₂</i>	$R_2 = \frac{1}{\text{Santykio su normatyvu rodiklis}} \times 100$

Išvestiniai rodikliai ne tik parodo bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, kuriems buvo suteikta psichologinė, ar/ir specialioji pedagoginė ir/ar specialioji pagalba, dalį (%) (stebėsenos rodiklis Nr.4.32), bet ir atskleidžia šios pagalbos lygį bei poreikį, netiesiogiai atskleidžia mokyklų poreikį turėti specialistus, teikiančius psichologinę, specialiąją pedagoginę, logopedinę ir specialiąją pagalbą.

Nurodyti išvestiniai rodikliai galėtų (turėtų) būti skaičiuojami mokyklose siekiant patiemis įsivertinti specialiosios pedagoginės, psichologinės, specialiosios pagalbos poreikį ir jos teikimo lygį. Šie rodikliai, turėtų būti atspirties taškas vertinant konkrečią situaciją ugdymo įstaigoje ir planuojant kokybišką pagalbą ugdytiniams, pedagogams ir tėvams.

4.2. Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos veiksmingumo įvertinimas

Išvestiniai rodikliai, leidžiantys operuojant ŠMM disponuojamais statistiniais duomenimis apie specialiųjų poreikių mokinių skaičių, mokymosi negalių pobūdį, specialistų etatus ir kt., gali suteikti informacijos apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos prieinamumą, specialistams tenkantį mokinių skaičių, leidžia daryti bendro pobūdžio vertinimą apie pagalbos teikimo situaciją šalyje, apskrityse, rajonuose, etc. Tokie duomenys neatspindi teikiamos pagalbos veiksmingumo, dalyvių pasitenkinimo ar nepasitenkinimo jos kokybe, todėl veiksmingumo vertinimui institucijos lygmeniu siūloma naudoti tyrėjų parengtą klausimyną, kurio patikimumas yra įrodytas statistiniais metodais (skalės reliabilumo analizė, faktorinė analizė).

Klausimynas skirtas išsiaiškinti psichologinės, specialiosios ir specialiosios pedagoginės pagalbos bendrojo lavinimo mokykloje veiksmingumui. Tuo tikslu respondentų prašoma įvertinti esamą pagalbos teikimo lygį ir nurodyti, kiek pagalbos teikimą vienoje ar kitoje srityje reikėtų stiprinti. Santykis tarp esamos situacijos ir poreikio pagalbą stiprinti iš esmės atspindi paslaugos (teikiamos pagalbos) veiksmingumą.

Specialistų pagalbos veiksmingumas vertinamas pagal LR ŠMM dokumentuose ir teisės aktuose numatytų specialistų funkcijų, apimančių šias sritis, realizavimą:

- 1 Įvertinimą (raidos ypatumų, ugdymosi poreikių, gebėjimų ir kt.);
- 2 Konsultavimą (individualias rekomendacijas tėvams dėl vaiko ugdymosi ir asmenybės problemų sprendimo; konsultacijas mokytojams, kaip pritaikyti (modifikuoti, adaptuoti) bendrąsias mokymo programas; rekomendacijų dėl vaiko ugdymo ir kt.);
- 3 Mokymą, lavinimą (pagalbą mokiniams įveikiant kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus, pagalbą mokytojams rengiant mokinių, kuriems paskirta specialioji pedagoginė pagalba, ugdymo programas ir jas adaptuojant, ir kt.);
- 4 Bendruomenės švietimą (vaiko raidos psichologijos, pedagoginės ir socialinės psichologijos klausimais; aktualiais kalbos raidos, kalbos neišlavėjimo ar sutrikimų prevencijos ir jų įveikimo klausimais ir kt.);

Klausimynu siekiama atskleisti, kaip teikiama pagalba yra subalansuota visiems ugdymo proceso dalyviams (**mokiniui, tėvams, pedagogams ir kitiems specialistams**), kiek ugdymo proceso dalyviai **bendradarbiauja** tarpusavyje. Ugdymo proceso dalyvių įtraukimui/įsitraukimui į pagalbos

Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiaulių universitetas, Švietimo ir mokslo ministerija.

teikimo ir ugdymo(si) procesą skiriamas atskiras klausimų blokas. Specialistų funkcijoms vertinti skirti klausimai taip pat orientuoti į pagalbos objekto (pedagogas, mokytojas, tėvai, mokinys) nustatymą, bei į šių dalyvių bendradarbiavimą priimant sprendimus, planuojant darbą ir kt.

Specialiosios pagalbos teikimui vertinti sukonstruoti du klausimų blokai: aprūpinimas kompensacine technika ir mokyklos pasirengimas dirbti su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais bei aplinkos pritaikymas.

Pasitenkinimui psichologine, specialiaja ir specialiaja pedagogine pagalba vertinti skirtas paskutinis klausimų blokas. Tačiau pabrėžtina tai, kad pasitenkinimas – labai sudėtingas konstruktas, priklausantis nuo individo patirties ir su ja susijusių reikalavimų, lūkesčių, poreikių, informuotumo. Todėl iš esmės šis klausimų blokas **tik papildo informaciją**, gaunamą vertinant atskirų specialistų įvairių darbo krypčių ir bendradarbiavimą tenkinant specialiuosius poreikius veiksmingumą.

Detalesni klausimyno paaiškinimai ir komentarai apie klausimų tikslą bei paskirtį komentuose anketose. (priedas nr. 1).

5. APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Tyrimo išvados formuluojamos atsižvelgiant į ŠMM tyrimui pateiktus probleminius klausimus: *Koks yra psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose lygis ir poreikis (pedagogų, mokinių tėvų, mokinių požiūriais)? Kiek šis poreikis tenkinamas? Kokiais būdais, formomis teikiama pagalba? Koks teikiamos pagalbos veiksmingumas (ar pagalbos gavėjai liko patenkinti ja)? Kaip ją galima būtų registruoti ir/ar apskaičiuoti?*

I. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS TEIKIMO LYGIS IR POREIKIS PAGAL FORMALIUOSIUS RODIKLIUS

1. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo tikslus, uždavinius, organizaciją ir turinį išsamiai reglamentuoja ŠMM dokumentai, kurių turinys modernus, orientuotas į „mokyklos visiems“ (inkliuzinio ugdymo) metodologiją ir sudaro tinkamas formaliąsias prielaidas ugdymo įstaigose teikti šio pobūdžio pagalbą ugdytiniais, jų pedagogams bei tėvams.
2. Renkant duomenis iš ugdymo įstaigų nepakankamai aiškiai ir išsamiai apibūdinamas rodiklių (*specialieji poreikiai, specialieji ugdymo(si) poreikiai, integruotai ugdomi mokiniai* ir kt.) turinys. Dažnai jie vartojami kaip sinonimai.
3. ŠMM informacinėje sistemoje esantys duomenys apie specialiųjų poreikių turinčius mokinius ir ugdymo įstaigose dirbančius specialistus (psichologus, specialiuosius pedagogus, logopedus, mokytojų padėjėjus ir kt.) ne visada sutampa ar kartais netgi žymiai skiriasi nuo analogiškų duomenų, kuriais disponuoja miestų, apskričių, rajonų švietimo skyrių specialistai, kuruojantys specialųjį ugdymą. Yra neaišku, ar pateikiami skaičiai rodo etatų ar specialistų skaičių. Aktuali pateikiamų duomenų tikslumo problema.
4. Apie psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos poreikį ir jos teikimo lygį sprendžiama pagal informaciją, gaunamą iš ugdymo įstaigų:
 - § išsamiausia informacija pateikiama apie specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą: pateikiama informacija apie vaikų raidos sutrikimų rūšis, specialiųjų poreikių (specialiųjų ugdymo(si) poreikių) lygį, ugdymo programų pritaikymą (adaptavimą), specialistų skaičių ir kt.;

- § nepakankama informacija apie psichologinę pagalbą ugdymo įstaigose: neatsispindi nei psichologinės pagalbos poreikis nei turinys, nurodomas tik psichologų skaičius mokyklose;
- § nepakankama informacija apie specialiąją pagalbą mokyklose: informacija pateikiama tik apie mokytojų padėjėjų skaičių mokyklose.
5. Specialiųjų poreikių formaliųjų rodiklių analizė rodo, kad specialiųjų poreikių identifikavimo ir tenkinimo lygis skirtingose mokyklose (savivaldybėse, apskrityse) labai skirtingas. Yra pozityvių pavyzdžių, liudijančių mokyklų rūpestį specialiųjų poreikių turinčiais vaikais ir gebėjimą tinkamai organizuoti pagalbą šiems vaikams, jų mokytojams bei tėvams. Tačiau daugumoje ugdymo įstaigų (savivaldybių, apskričių) specialiųjų poreikių tenkinimo lygis nepakankamas: specialioji pedagoginė pagalba teikiama tik daliai specialiųjų poreikių turinčių vaikų (šis rodiklis apskrityse yra nuo 28 iki 11 procentų; o rajonuose - nuo 5 iki 50 procentų).
 6. Prasčiausiai ugdymo įstaigose identifikuojami nedideli specialieji ugdymo(si) poreikiai. Juos tenkinant daugumoje mokyklų (savivaldybių, apskričių) specialiojo pedagogo pagalba visiškai neteikiama nei vaikams, nei jų tėvams, nei ugdantiems pedagogams. Tiksliau ir patikimiau identifikuojami vidutiniai, dideli ir labai dideli vaikų specialieji ugdymo(si) poreikiai.
 7. Skirtingas ir daugelyje apskričių, rajonų žemas specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių turintiems ugdytiniams, jų tėvams ir pedagogams. Specialiojo pedagogo kaip ugdytojo ar konsultanto pagalba šiuo atveju yra būtina, tačiau teikiama tik daliai ugdytinių (atskirose apskrityse kartais tik trečdaliui, o atskiruose rajonuose - tik dešimtadaliui ugdytinių, kuriems yra reikalinga pagalba).
 8. Stebima tendencija, kad kai kurių mokyklų vadovai mokinių specialių poreikių tenkinimą mėgina spręsti „pigiausiu“ keliu, steigdami „pigesnius“ mokytojų pedagogų etatus ir ignoruodami kokybišką specialiąją pedagoginę pagalbą, kurią vaikui, tėvams ir pedagogams gali teikti tik specialusis pedagogas.
 9. Psichologinės pagalbos teikimo lygis ugdymo įstaigose itin žemas: daugumoje ugdymo įstaigų ji apskritai neteikiama, nes nėra psichologo, o tose apskrityse ir tuose rajonuose, kuriuose dirba psichologai, pagalba teikiama tik mažai daliai ugdytinių.
 10. Sąlygiškai geriausiai šalyje teikiama logopedinė pagalba, lyginant ją su psichologinės pagalbos bei specialiojo pedagogo pagalbos teikimo lygiu.

II. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS VEIKSMINGUMAS UGDYMO PROCESO DALYVIŲ VERTINIMU

1. Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos veiksmingumą, ugdymo proceso dalyvių vertinimu, neigiamai veikia specialistų trūkumas mokyklose, vangus etatų steigimas.
2. Ugdymo proceso dalyvių vertinimu, **psichologinė pagalba** viena iš labiausiai pokyčių reikalaujančių sričių. Dalyvių vertinimais, psichologinės pagalbos srityje geriau yra realizuojamas *vaiko asmenybės psichologinių, bendravimo problemų ir mokinio raidos ypatumų, specialiųjų poreikių įvertinimas bei aktualių psichologinių tyrimų mokykloje, atsižvelgiant į mokyklos bendruomenės poreikius, atlikimas*. Silpniausiai realizuojamos psichologinės pagalbos sritys, kur psichologas konsultuoja pedagogus ir specialistus, rengia ir teikia individualias rekomendacijas raštu dėl vaiko ugdymo(si) ar asmenybės problemų sprendimo, o taip pat tariasi su tėvais, numatant vaiko ugdymo(si) tikslus ir uždavinius.
3. **Logopedinės pagalbos** srityje palankiausiai vertinami - sutrikimų įvertinimas bei tiesioginė pagalba mokiniui padedant įveikti kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus. Silpniausiai išplėtotą logopedo pagalbą bendruomenės nariams įtraukiant juos į ugdymo(si) procesą (*logopedai linkę apsiriboti individualiu tėvų, pedagogų konsultavimu ir vengti tiesioginio visų ugdymo proceso dalyvių įtraukimo, bendradarbiavimo planuojant pagalbą ir siekiant numatytų tikslų*). Didžiausias logopedo pagalbos stiprinimo poreikis nustatytas mokyklos bendruomenės švietimo veikloje ir teikiant pagalbą mokytojams, individualizuojant ugdymą.
4. Ugdymo proceso dalyviai (tėvai, mokiniai, mokyklos atstovai) nevienareikšmiškai vertina **specialiąją pedagoginę pagalbą** ir specialiojo pedagogo veiklą mokykloje:

§ Geriausiai mokyklose išplėtotą **specialiojo pedagogo** pagalbos sritis – pedagoginis vertinimas ir tiesioginė pagalba vaikui (*mokinių žinių, mokėjimų, įgūdžių lygio ir jų atitikimo ugdymo programai bei mokymosi sunkumų pobūdžio nustatymas, specialiojo pedagogo pagalba vaikui specialiojo pedagogo kabinete*). Daugiau specialiojo pedagogo pagalbos pageidaujama padedant mokytojams individualizuoti ugdymą (*pritaikant programas, mokomąją medžiagą, mokymo priemones specialiųjų poreikių mokiniams*), mokiniams ugdantis klasėje bei ugdant vaikų neišlavėjusias funkcijas ir rengiant individualiąsias, grupines programas.

- § Teikiant **specialiąją pedagoginę pagalbą** mokyklose dominuoja tradicinės pagalbos formos (*specialiojo pedagogo ir logopedo darbas kabinete, individualus darbas su vaiku*), menka specialistų orientacija į inkliuzinį ugdymą, ugdymo procese užimama eksperto pozicija, nepakankami įtraukiant vaiką ir kitus dalyvius į ugdymo procesą, orientuojantis į vienkryptę pagalbą vaikui (vaikas yra pagalbos objektas), sutrikimo vertinimą, korekciją. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams retai paaiškinami specialiosios pedagoginės pagalbos tikslai, jos prasmingumas. Stokojama specialistų pagalbos šeimai.
- § Pagalbos gavėjai (tėvai ir mokiniai) **specialiąją pedagoginę** pagalbą vertina nevienareikšmiškai. Mokiniai, viena vertus, pagalbą vertina kaip efektyvią, leidžiančią siekti geresnių ugdymosi rezultatų, kita vertus, ji vertinama kaip atskirtis nuo bendraamžių. Tėvai dažnai reiškia nepasitenkinimą pagalba ir jos rezultatais, yra nepatenkinti pedagogų tarpusavio bendradarbiavimu ir savo bendravimo ir bendradarbiavimo su specialistais situacija.
5. Vertinant **specialiąją pagalbą** išryškėjo, kad respondentai mažai žino apie šią sritį, todėl jų vertinimai yra labai prieštaringi. Ugdymo proceso dalyviai geriausiai vertina pasirengimą mokykloje kartu su bendraamžiais ugdyti intelekto, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius mokinius. Nors ši sritis vertinama palankiausiai, tačiau poreikis pokyčiams yra stipriausias. Problemiškiausia sritimi laikoma mokinių turinčių negalią aprūpinimas kompensacine technika, taip pat pasigendama mokytojo padėjėjo pagalbos.
6. Apibendrinant psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos situacijos ir poreikio vertinimus, **išsiskiria ugdymo proceso dalyvių nuomonės**. Specialistai ir mokyklos administracija (t.y. pagalbos teikėjai) teikiamos pagalbos situaciją vertina palankiau nei tėvai ir pedagogai (t.y. pagalbos gavėjai). Poreikį pokyčiams, pagalbos stiprinimui, pagalbos kokybės gerinimui išreiškia visi dalyviai, ypač paslaugų gavėjai. Tose įstaigose, kuriose dirba specialistai (specialieji pedagogai, psichologai, logopedai, mokytojų padėjėjai ir kt.) ir kuriose teikiama minėtų specialistų pagalba, mokyklos atstovai išreiškia pasitenkinimą teikiama psichologine, specialiąja ir specialiąja pedagogine pagalba⁹³. Tėvai gaunamą pagalbą vertina prasčiau. Visų respondentų vertinimu, stipriosiomis pusėmis laikytinos logopedo ir specialiojo pedagogo

⁹³ Tokia mokyklos atstovų pozicija labiausiai atspindi subjektyvų vidinį mokyklos vertinimą

teikiamos paslaugos, jų funkcijos mokykloje visiems yra suprantamiausios. Mažiau respondentai žino, kokios pagalbos gali tikėtis iš psichologo ir mokytojo padėjėjo, prasčiau vertina ir jų teikiamą pagalbą⁹⁴.

7. Tėvų, pedagogų, vaiko **įtraukimas** į ugdymo ir pagalbos procesą yra viena iš silpniausiai realizuojamų sričių. Tačiau, pozityvu yra tai, kad trečdalis respondentų partnerystės situaciją vertina gerai. Bene geriausiai išplėtotas ir vienodai visų respondentų vertinamas tėvų dalyvavimas aptariant ir sprendžiant vaiko ugdymo(si) ar asmenybės problemas. Analizuojant specialistų veiklą, išryškėjo pokyčių poreikis siekiant partneriškos, į ugdymo proceso dalyvių įtraukimą orientuotos specialistų pagalbos. Bandydami realizuoti partnerystės idėjas savo veikloje, specialistai dažniau orientuojasi į vienkryptį informacijos perdavimą (informuoja, pataria, šviečia) kitiems ugdymo proceso dalyviams, o ne į lygiavertį bendradarbiavimą. Su vaiko mokymosi sunkumais susijusios problemos aptariamos vaikui nedalyvaujant. Tėvų nuomone, įsitraukimą apsunkina laiko stoka ir paskirstymo/derinimo sunkumai; dalykinių žinių stoka (tėvai nežino, kaip padėti vaikui).

III. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS LYGIO IR VEIKSMINGUMO VERTINIMO BŪDAI

1. Informacija, kurią ŠMM teikia mokyklos (vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius; specialiųjų poreikių lygiai; programos pritaikymo lygiai; specialistų skaičius ir kt.) daugeliu atveju atskleidžia specialiųjų poreikių identifikavimo lygį bei specialiųjų poreikių paplitimą (mastą), tačiau neatskleidžia specialiųjų poreikių tenkinimo ir psichologinės, specialiosios pedagoginės bei specialiosios pagalbos teikimo ugdymo įstaigose lygio bei jos veiksmingumo, kadangi šie rodikliai nesiejami tarpusavyje ir neparodomas poreikio ir jo tenkinimo santykis.
2. Specialiosios pedagoginės, specialiosios, psichologinės pagalbos teikimo lygis ugdymo įstaigose įvertintas išvestiniais rodikliais, kurie leido nustatyti vaikų specialiųjų poreikių (masto bei lygio) ir galimybių juos tenkinti mokyklose (pagal ministerijos norminius dokumentus) santykį, t.y. procentą vaikų, kuriems teikiama psichologinė, specialioji pedagoginė, logopedinė ir specialioji pagalba. Išvestiniai rodikliai (žr. 4.1 skyrių) ne tik leido parodyti bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, kuriems buvo suteikta psichologinė, ar/ir specialioji pedagoginė ir/ar

⁹⁴ Vis dėl to, rezultatų, susijusių su psichologo ir mokytojo padėjėjo darbo vertinimu, nereikėtų generalizuoti dėl gana mažo pasisakiusių skaičiaus: siekiant atskleisti realią respondentų patirtį, susijusią su šių specialistų darbu, buvo prašoma į klausimus atsakyti tik tuo atveju, jei minimas specialistai mokykloje dirba.

- specialioji pagalba, dalį (%) (stebėsenos rodiklis Nr.4.32), bet ir atskleisti šios pagalbos lygį bei poreikį, netiesiogiai atskleisti mokyklų poreikį turėti specialistus, teikiančius psichologinę, specialiąją pedagoginę, logopedinę ir specialiąją pagalbą.
3. Dėl itin skirtingo psichologinės, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo (apskirtyse, rajonuose, ugdymo įstaigose) lygio apibendrinti duomenys atspindi tik kai kurias tendencijas. Svarbiausi yra konkrečios mokyklos rodikliai, kurie turėtų būti atspirties taškas vertinant konkrečią situaciją ugdymo įstaigoje ir planuojant kokybišką pagalbą ugdytiniams, pedagogams ir tėvams.

6. REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos formuluojamos atsižvelgiant į išvadų struktūrą ir turinį, orientuojantis į vidinius (II dalis) ir išorinius (I ir III dalys) išteklius bei jų panaudojimo galimybes.

I. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS TEIKIMUI TOBULINTI

- § Specialiosios pedagoginės, specialiosios, psichologinės pagalbos lygiui įvertinti siūlomi **išvestiniai rodikliai** (žr. skaičiavimo metodiką), leidžiantys nustatyti vaikų specialiųjų poreikių (masto bei lygio) ir galimybių juos tenkinti ugdymo įstaigose (pagal ministerijos norminius dokumentus) santykį. Šie rodikliai galėtų būti **skaičiuojami mokyklose** siekiant patiems įsivertinti specialiosios pedagoginės, psichologinės, specialiosios pagalbos poreikį ir šių poreikių tenkinimo lygį.
- § Derėtų tikslinti turinį šių rodiklių, pagal kuriuos renkami duomenys iš ugdymo įstaigų: *specialieji poreikiai, specialieji ugdymo(si) poreikiai, integruotai ugdomi mokiniai* ir kt. ir nevartoti jų kaip sinonimų. Siūloma fiksuoti **specialiųjų ugdymo(si) poreikių** duomenis (vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, skaičių; specialiųjų ugdymosi poreikių lygius ir kt.) t.y. informaciją, kuri tiesiogiai susijusi su ugdymo(si) procesu. **Tikslinti** specialiųjų ugdymosi poreikių lygių **vertinimo kriterijus**.
- § Tobulinti mokinio **krepšelio lėšų tikslinio panaudojimo** specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų poreikiams tenkinti kontrolę⁹⁵.
- § Didinti **atsakomybę mokyklų vadovų ir miestų (rajonų) švietimo skyrių vadovų ir asmenų, kuriojančių** psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimą ugdymo įstaigose, **už specialiojo ugdymo politiką**, organizavimą, specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimo kokybę, tikslinį specialiųjų poreikių turinčio mokinio krepšelio lėšų panaudojimą ugdymo įstaigose. Ugdytinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo lygio bei psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos rodikliai turėtų būti fiksuojami, atliekant vidaus ir išorės auditą bei atsižvelgiama į juos, teikiant mokyklų vadovams (direktoriams ir direktorių pavaduotojams ugdymui, kurie vadovauja mokyklų specialiojo ugdymo komisijų veiklai) kvalifikacines kategorijas.

⁹⁵ Rekomendacija skirta ŠMM specialistams, Švietimo skyrių vadovams

- § Rekomenduojama apskričių, miestų ir rajonų švietimo skyrių vadovams ugdymo įstaigose, kuriose nėra specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų ir kt.) numatytų pagal nustatytus normatyvus, inicijuoti **vidinį (ir/ar išorinį) auditą**, siekiant išsiaiškinti vaikų specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimo situaciją, psichologinės ir specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygį ir veiksmingumą.
- § Kiekvienais metais **ugdymo įstaigoje** derėtų atlikti specialiosios pedagoginės, specialiosios bei psichologinės pagalbos teikimo lygio bei veiksmingumo (efektyvumo) **savianalizę**, aiškinantis ugdytinių, pedagogų bei tėvų pasitenkinimą teikiama pagalba.

II. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS VEIKSMINGUMUI TOBULINTI

- § Vertinant psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos lygį ir efektyvumą, reikia remtis ne tik ŠMM konceptualiais dokumentais, kurie yra pakankamai modernūs ir grindžiami prieinamumo, savalaikiškumo, sistemiškumo, tęstinumo ir kitais principais, tačiau svarbu **atsižvelgti** ir į ugdymo proceso **dalyvių poreikius** ir tai, kaip šie dalyviai vertina pagalbos teikimo situaciją, kuri, tyrimo duomenimis, yra nepakankamai veiksminga.
- § Pagal ugdymo proceso dalyvių reiškiamas nuostatas ir poreikius, siekiant veiksmingiau realizuoti specialistų funkcijas, specialiojo pedagogo ir logopedo veiklą apibrėžiančiuose dokumentuose derėtų **įtvirtinti specialisto, kaip konsultanto ir švietėjo, vaidmenį**. Šioms funkcijoms realizuoti optimaliau išnaudoti nekontaktinių darbo valandų laiką.
- § Teikdami tiesioginę pagalbą ugdytiniams, pedagogai turėtų labiau orientuotis į **pagalbos formas, mažinančias atskirtį**: pagalbą dažniau teikti ne specialiojo pedagogo kabinete, o klasėje; užtikrinti, kad adaptuotos programos būtų orientuotos į bendrą visiems turinį, tinkamai jį pritaikant vaikui; taikant specialiąsias programas ir specialiuosius vadovėlius, juos panaudojant užduočių individualizavimui, vengti priemonių išskirtinumo demonstravimo.
- § Pagrindinė institucija, atliekanti mokinio ugdymosi poreikių vertinimą ir tenkinimą, yra ir turėtų būti mokykla, nes čia yra mokinyss, kuris yra kasdienės edukacinės sąveikos dalyvis. Mokyklos misija tapti vaiko, tėvų ir su vaiku dirbančių pedagogų įgalinimo institucija, nes būtent ugdymo įstaigos komanda geriausiai išmano vaiko situaciją ir gali geriausiai numatyti

ir koordinuoti vaiko raidos ir ugdymo(-si) perspektyvą. Todėl **įtraukimo, partnerystės, įgalinimo metodologija turėtų tapti ugdymo įstaigų veiklos pagrindu**. Šios metodologinės nuostatos grindžiamos tokiais **principais**⁹⁶, kurie siekiant padidinti teikiamos pagalbos veiksmingumą mokykloje, turėtų tapti **ugdymo komandos kasdienės veiklos orientyrais**.

- § Savanoriškas dalyvavimas (dalyviai yra visi, įskaitant ir patį vaiką).
- § Individualus aktyvumas ir aktyvumas sąveikose vienu su kitais. Asmens individualus aktyvumas yra svarbi sąlyga ir aktyvinantis veiksnys siekiant įsitraukimo į edukacinius procesus. Mokinys gali objektyvizuoti savo galimybes tik veikdamas (mokydamasis, žaisdamas, eksperimentuodamas ir kt.). Ugdymo proceso dalyviai, veikdami kooperatyviai, siekdami tam tikrų bendrų tikslų, sąveikauja vieni su kitais. Dalyvių diskursų pliuralizmas ir lygiavertiškumo siekimas traktuojamas kaip sąveikų vienu su kitais aktyvinimas.
- § Vidinių resursų, kompetencijų aktualizavimas. Ugdymo procese kiekvienas dalyvis turi vienodas galimybes pasisakyti ir būti išgirstas. Svarbu yra tai, kad turėtų būti akcentuojamos savo ir kitų ugdymo proceso dalyvių kompetencijos, bet ne silpnybės, trūkumai.
- § Parama ir resursų identifikavimas bei panaudojimas. Kiekvienoje mokyklos bendruomenėje egzistuoja įvairios galimybės (šeima, artimiausi giminaičiai, draugai, kiti mokyklos bendruomenės nariai; kitos paramos ir pagalbos organizacijos: PPT, dienos centrai, VTAT ir kt.; narystė paremti šaltiniai (pvz., sporto klubai); savitarpio pagalbos grupės, bendruomenės ir religinės grupės ir pan.), kurios gali būti panaudojamos teikiant pagalbą.
- § Sutarimas dėl bendrų tikslų ir uždavinių. Planuojant individualią pagalbą mokiniui svarbu yra tėvų, pedagogų, specialistų, vaiko skirtingų lūkesčių ir interesų derinimas. Neturi vieno dalyvio interesai dominuoti ir užgožti kitų. Todėl itin svarbus tampa dalyvių darbas kartu, kai sutariama dėl bendrų tikslų ir uždavinių. Tokio darbo metu išryškunami ir derinami skirtingi interesai. Tai padėtų įprasminti partnerystę (darbą kartu, vardan ko visi dirba kartu).

⁹⁶ Pagal: Gerulaitis, D. (2007). Tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo(-si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje: daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas

§ Vaidmenų ir funkcijų pasidalijimas tarp dalyvių. Ugdymo proceso dalyviai siekia spręsti ugdymo klausimus. Taip bandoma sukurti ne tik vienkryptę pagalbą vaikui, bet ir siekti paramos jo artimiausiai aplinkai. Visų dalyvių išitraukimas neįmanomas be konkrečių įsipareigojimų prisiėmimo, dalyvavimo darbo pasidalijime, kur kiekvienas jaučiasi atsakingas už tam tikras funkcijas, darbo arba sprendimų sritį. Pasiskirstymas funkcijomis lemia ir dalyvaujančiųjų kompetencijų apibrėžimą, jų potencialų įnašą į bendrą darbą.

§ Psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios pagalbos veiksmingumo plėtotės **etapai ir žingsniai**⁹⁷:

§ I etapas: Ugdymo proceso dalyvių pagalbos poreikių, lūkesčių įvardijimas ir derinimas.

- 1) žingsnis – išsakyti
- 2) žingsnis – sutarimas dėl pagalbos poreikio.

§ II etapas: Veiklos tikslo apibrėžimas, dalyvių įsipareigojimai ir resursų paieška.

- 3) Iškelto poreikio turinio atskleidimas
- 4) Sutarimas dėl veiklos tikslo ir uždavinių
- 5) Vertinimo nustatymas
- 6) Išteklių (vidinių ir išorinių) paieška
- 7) Bendras sprendimų priėmimas

§ III etapas. Įgyvendinimas

- 8) Atsakomybės ir įsipareigojimų aptarimas, pasidalinimas
- 9) Konkrečių veiklų, susijusių su pagalba, įgyvendinimas

§ IV etapas. Ugdymo proceso dalyvių išitraukimo vertinimas

- 10) Individualūs ir visų, su vaiko ugdymo(-si) situacija susijusių, dalyvių vertinimai ir refleksijos

III. PSICHOLOGINĖS, SPECIALIOSIOS PEDAGOGINĖS, SPECIALIOSIOS PAGALBOS LYGIUI IR VEIKSMINGUMUI VERTINTI.

§ Specialiosios pedagoginės bei psichologinės pagalbos teikimo lygį ir poreikį mokyklose siūloma vertinti pagal šiame tyrime taikytus rodiklius (aprašytus 4.1. skyriuje).

⁹⁷ Pagal: D. Gerulaitis, D. (2007). Tėvų išitraukimo į vaiko ugdymo(-si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje: daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

§ Ugdymo proceso dalyvių (ugdytinių, pedagogų bei tėvų) pasitenkinimą teikiama pagalba siūloma vertinti tyrėjų grupės parengta apklausos anketa (klausimynų pavyzdžiai pridedami).

Reikėtų diskutuoti ir apsispręsti ar liekama prie *specialiųjų ugdymosi poreikių* termino, ar pereiname prie korektiškesnio ir nediskriminuojančio *individualiųjų ugdymo(si) poreikių* termino, ar vartojame dar bendresnį *ugdymo(si) poreikių* terminą (nurodant jų lygius). Jei vietoje specialiųjų ugdymosi poreikių būtų vartojamas terminas *individualieji ugdymo(si) poreikiai* į šią sąvoką įeitų ir gabių vaikų bei jų ugdymo(si) poreikių tenkinimas.

Diskutuotina *individualaus planavimo koncepcija* ir principai. Ši koncepcija Lietuvos specialiojo ugdymo sistemoje yra tarsi dubliuojama, painiojama su individualiaja ugdymo(si) programa.

Taip pat diskutuotinas *specialiojo ugdymo komisijos* terminas, kuris išryškina ne inkliuzinio ugdymo idėją, bet specialumą ir atskirtį.